

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FØRSTE HALVBIND · 1918

VEJLE-AMTS-AARBØGER
UDGIVNE AF
VEJLE-AMTS-HISTORISKE-SAMFUND

Behag at læse Omslagets Indvendige Sider!

LEHMANN & STAGE - KØBENHAVN

Hjælp os at agitere!

Vore Medlemmer vil i dette Hefte finde en fuld-
stændig efter Bopæl ordnet Medlemsfortegnelse.
Prøv at se, om der i Deres By eller Sogn ikke mang-
ler Navne paa gode Mænd eller Kvinder, og sørg
saa for, at disse bliver Medlemmer! Jo flere
Medlemmer, jo mere kan vi udrette. Vi har naaet over
1000 Medlemmer, men bør naa 2000! Benyt hoslagte
Brevkort til Formanden, Kammerherre, Stiftamtmand
Bardenfleth, Vejle.

Et Eksempel af 2. Halobind af Vejle Amts Aarbøger
1905 ønskes. Tilbud med Pris bedes sendt til Kæmner Bran-
dorff, Kolding.

NB! I Samsfundets Arkiv findes et Eksempel af „Vort
Forsvar“, hvori mangler flere enkelte Numre fra Aarene 1880
til 1885 og 1896 til 1901. Medlemmer, der maatte eje og være
villige til at overlade os, hvad der mangler, bedes sende et Par
Ord til Kæmner Brandorff, Kolding.

Spørgsmaal om Folkeminder. Vi anbefaler vore Læsere
den hoslagte Rundskrivelse til Gennemlæsning, Eftertanke og mulig Be-
svarelse. Svarene sendes til Dansk Folkemindesamling, Det kgl.
Bibliotek, København K.

NOGET OM C. A. THYREGOD OG HANS SLÆGT

AF

EVALD TANG KRISTENSEN

I »Biografisk Lexikon« findes der som bekjendt nogle faa Meddelelser om Forfatteren *C. A. Thyregods* Liv, men de er dog ret knappe, og mere kunde man vel heller ikke godt vente sig i et saadant Værk, der absolut ikke kan gaa i Enkelthederne. Jeg, der baade har kjendt Thyregod helt godt personlig og tit har talt med ham, har dog aldrig faaet noget at vide af hans egen Mund, der kunde give mig Oplysninger om hans Livshistorie; hvad jeg véd derom, har jeg faaet meddelt af andre, dog ikke af Th.s efterladte Børn, hvilke dog vilde være dem, man nærmest vilde henvende sig til og søge Oplysninger hos. Da jeg i Biogr. Lex. læste, at hans Fader hed *Anders Mering*, slog jeg mig allerførst til Taals dermed og mente, at dette maatte være rigtigt, fordi det sagtens stemmede med Th.s egne Meddelelser eller ogsaa var meddelt af hans Børn, der da absolut maatte vide Besked om deres Bedstefaders Navn. Men Opgivelsen forekom mig dog lidt mistænkelig, og jeg gik da til at foretage en nøjere Undersøgelse af selve de ældre Kirkebøger. Det viste sig saa, at min Mistanke var grundet. Faderen hed ikke *Anders Mering* og har aldrig heddet saadan. Han hed *Anders Katborg* og er født i samme Sogn som min Fader,

nemlig i *Ulvborg*. Min Bedstefader boede i *Garsdal* i *Raasted* Sogn, og Anders Katborg er født i Gaarden *Katborg* paa den anden Side af Sogneskjellet. De to Ejendomme *Garsdal* og *Katborg* ligger temmelig nær ved hinanden, men med den store *Nørre-Vosborg* Hede imellem sig.

I *Tyregod* Sogns Kirkebog anføres under Døde:

Anders Nielsen Kortborg, Almisselem og Husmand i *Tyregod*, død 8de Juni 1836, født i *Ulvborg*, 61½ Aar. Faderen *Niels Pedersen*.

Blandt Ægteviede findes i samme Kirkebog:

Ungkarl *Anders Nielsen Katborg* af *Ulvborg* Sogn og Pige *Ane Pedersdatter* af *Lille-Enkelund* i *Tyregod*. Viede d. 9de Maj 1803, og Forloverne var *Peder Mærild* og *Christen Enkelund*. (Maaske og meget sandsynligt er den første Pigens Fader). Det ser næsten ud, som Efternavnet *Mærild* er blevet forvansket til *Mering*. Men hvordan det er blevet overført fra Brudens Fader til Brudgommen kan jo ikke forstaaes. Han vilde da meget snarere have faaet Navnet *Enkelund* efter Stedet, som han en Tidlang kom til at bo i.

Ser vi nu efter i *Ulvborg* Kirkebog, finder vi blandt Døde:

1801 d. 4de Sept. begravet sl. *Niels Pedersen Katborg*, gl. 52 Aar.

Han vil da være født 1749, og vi finder ogsaa blandt Født:

1749 d. 6te Juli havde *Peder Smed* en Søn til Daaben, kaldet *Niels*. (Det er den eneste Dreng af Navnet *Niels*, der er født i 1749 og der omkring). Barnet blev baaret til Daaben af *Niels Sønderbæk* i *Idum* hans Hustru, og Fadderne var *Niels Sønderbæk*, *Jens Høvsbjærg* og Hustru, *Anders Vestergaard* og *Anna*, tjenende *Peder Smed*.

Anden Steds i Kirkebogen siges Peder Smed at bo i Høvsbjærg¹⁾, og han havde i alt Fald følgende Børn:

1. *Niels Pedersen.*
2. *Christen Pedersen Høvsbjærg*, der blev gift med *Maren Christensdatter.*
3. *Anne Pedersdatter*, der blev gift med *Peder Jepsen Høvsbjærg.*
4. *Mette Pedersdatter*, der blev gift med *Jens Andersen Lystlund* 1780 d. 29de Sept.
5. *Kirsten Pedersdatter* fra Over-Høvsbjærg.

Jens Andersen Lystlund, der altsaa var gift med en Pige fra Høvsbjærg, var en Søn af Anders Lystlund. Denne havde følgende Børn:

1. *Grethe*, døbt 28de April 1745. Hun blev 11te Okt. 1773 viet til *Niels Høvsbjærg.*
2. *Kirsten*, døbt 10de Sept. 1747.
3. *Kirsten*, døbt 20de Marts 1748 (ret forunderligt er det, at Anders Lystlunds Barn er begravet 13de Marts 1748, 5 Uger gl., men dette Barn er slet ikke anført blandt de fødte. Præsten maa aabenbart have skrevet fejl).
4. *Jens*, døbt 29de Januar 1749.
5. *Kirsten*, døbt 17de Okt. 1750.
6. *Marie Kirstine*, døbt 19de Januar 1755.

Jens, der var født 1749, havde følgende Børn med *Mette Pedersdatter*, til hvem han blev ægteviet d. 29de Sept. 1780.

1. *Anders*, f. 1781.
2. *Peder*, f. 1782.
3. *Sidsel Marie*, f. 1785.
4. *Anders*, f. 1786.

¹⁾ Høvsbjærg er to Gaarde i Ulvborg: Over- og Nedre-H. Mærkeligt nok findes Navnet H. ikke hos Trap i 3die Udg., men vel i 2den. Der skrives det Høgsbjærg, men det udtales Høvsbj. og har da heller ikke noget med »Høg« at gjøre. Ogsaa i Idum er der en Gaard Høvsbjærg.

5. *Søren*, f. 1787.
6. *Maren*, f. 1789.
7. *Karen Margrethe*, f. 1791. Død.
8. *Karen Margrethe*, f. 1793.

Søsteren *Kirsten Andersdatter*, der var født 1750, blev siden gift med *Christen Jensen Kyttrup*.

Men det er da egentlig Søsteren *Anne Margrethe Andersdatter*, vi her har med at gjøre. Hun var jo født 1745 og blev gift med *Niels Pedersen Katborg*, C. A. Thyregods Bedstefader.

Han var født 1749, og de blev ægteviede 1773. De havde følgende Børn:

1. *Anders*, døbt Dom. XVII d. 25de Sept. p. Trin. Baaren af Peder Høvsbergs Datter Mette. Faddere: Anders Lystlund og Søn og Datter, Peder Høvsbergs Hustru og Søn.
2. *Peder*, døbt 26de Januar 1777. Baaren af sin Moster, Kirsten Andersdatter. Faddere: Anders Løslund, Peder Høvsberg og Jens Andersen Løslund, Christen Pedersen Høvsberg og Mette Pedersdatter Høvsberg.
3. *Jens*, døbt 1779 d. 28de Febr. Baaren af sin Fæster Mette Pedersdatter fra Høvsberg. Faddere: Peder Høvsberg og Søn Christen, Jens Andersen Løslund og Kirsten Andersdatter i Løslund, Anne Marie Andersdatter, Løslund.
4. *Sidse Marie*, døbt 1784 Dom. XI pr. Trin. d. 22de August. Baaren af Barnets Moster Marie Andersdatter, Løslund. Faddere: Jens Andersen Løslund, Christen Pedersen Høvsberg, Kirsten Andersdatter, Anne Pedersdatter Høvsberg og Pigen i Katborg.
5. *Maren*, døbt 1787 d. 18de Febr. Baaren af sin Fæster Anne Pedersdatter. Faddere: Jens Løslund,

Christen Høvsberg og Hustru — og begge Mostere fra Løslund¹⁾).

Den ældste Søn, *Anders Nielsen Katborg*, der dog havde saa megen Familie i Ulfborg, maa ligesom min Fader og hans Søkende have følt Lyst og Trang til at se sig om i Verden. Men hvordan han er kommen ud til Tyregod og bleven kjendt med den Pige, han siden giftede sig med, kan jeg aldeles ikke give nogen Oplysning om. At han var Snedker af Profession, passer godt nok, og det er vel Haandværket, han er rejst ud paa ligesom min Farbroder, Peder Christian, og hans Fætter, Bertel Jensen Vang, der begge fulgtes ad sønderpaa. Vestjyderne har altid haft megen Lyst til at se sig noget om i Verden. At Anders Katborg var Soldat i mange Aar og tilsidst blev sengeliggende og blind, er ogsaa rigtigt. Han kunde da intet udrette og døde i stor Fattigdom. Hans Haandskrift, der er opbevaret i Tyregod Kirkebog, viser en øvet Haand, som jo i den Tid hos Bønder var yderst ualmindelig, ja ligefrem enestaaende. Han blev ægteviet til Pigen *Ane Pedersdatter* d. 9de Maj 1803. Deres Børn var følgende:

1. *Jens Peter*, døbt 1805 d. 6te Søndag efter Trin. Han blev konf. 1820. Forældrene boede da i Lille-Enkelund.
2. *Niels*, døbt 7de Sønd. eft. Trin., 12te Juli 1807. Konf. 1821.
3. *Jens Løslund*, døbt 11te Sønd. eft. Trin., 2den Sept. 1810. Konf. 1825.
4. *Hans Bjerring*, f. 30te Marts 1815. Konf. 1829. (Han blev opkaldt efter Degnen Hans Bjerring i Tyregod).

---

¹⁾ At jeg har meddelt Fadderne til disse Børn har sin Grund i, at jeg vilde vise den ret inderlige Forbindelse, der har været imellem Familierne i disse Gaarde, og man faar da ogsaa et Indblik i Slægtskabet der igjennem.

5. *Marie Margrethe*, f. 15de April 1817. Konf. 1831.
6. *Laurits*, f. 12te Juli 1819. Konf. 1834.
7. *Christen*, f. 12te Nov. 1822. Konf. 1837.

Af disse 7 Børn vil jeg kun beskæftige mig med de 2 Sønner, Hans Bjerring og Christen.

Hans Bjerring Andersen Thyregod (hvilket Navn han ligesom Broderen tog efter sit Fødesogn), var Soldat fra 1848—50, blev som saadan benaadet med Danebrogsmændenes Hæderstegn, fik saa i Sinde at tage Lærereksamen og blev dimitteret som Privatist fra Ranum Seminarium 1854. Derefter var han Lærer i Helstrup ved Randers 1855—57 og var saaledes en af mine Formænd i Embedet (om just ikke den nærmeste, da Anders Nielsen var der fra 1857—60 og J. Klysner fra 1860—63). Fra Helstrup blev han kaldet til Lærer i *Truust* ved Kongensbro i *Tvilum* Sogn d. 3die Juni 1857 og var der til sin Død d. 7de Nov. 1869.

Han var gift med *Maren Pedersdatter* fra *Give*, der var født d. 29de December 1828 og var Datter af Husmand og Smed *Peder Iversen* og Hustru *Ane Kaspersdatter* af *Give*. Deres Børn var:

1. *Hans Peter Kjeld Thyregod*, født 1853, død 6te Decbr. 1860 af Strubehoste, 7 $\frac{1}{2}$ Aar gl. (Hvor han er født, kan jeg ikke oplyse).
2. *Hans Caspersen Thyregod*, f. 19de Marts 1858, død 27de Marts, 8 Dage gl.
3. *Ane Margrethe Thyregod*, f. 27de Sept. 1859, død 6te April 1861, 1 $\frac{1}{2}$ Aar gl.

Foruden denne her nævnte Datter havde Smed og Husmand *Peder Iversen* en Søn, *Iver Christian Pedersen*, der fødtes 1856 d. 30te Marts, og da boede Forældrene paa *Nedre-Donnerup* Mark.

Efter Anders Nielsen Katborgs Død 1836 flyttede Enken *Ane Pedersdatter* 1843 til *Hover* Sogn. Hun

kom der d. 18de August 1843 og betegnes da som Indsidderske hos Peder Iversen, der utvivlsomt er Sønnen Hans Bjerrings Kones Fader. Men der var hun kun henved 5 Aar. Hover Kommune har aabenbart ønsket at blive af med hende, for at hun ikke skulde blive sognepligtig der, og hun er da flyttet tilbage til Tyregod d. 1ste Maj 1848. Hun betegnes ved sin Bortflytning som Indsidderske i Høgsholt og var da 68 Aar. Om det saa er hende, der d. 31te Decbr. 1857 anføres som død i Høgsholt Fattighus, tør jeg ikke bestemt afgjøre. Hun maa, hvis det er Tilfældet, igjen være kommen tilbage til Hover, og anføres der som død af Alderdom og betegnes som Fattiglem, hvilket jo i det hele passer godt nok, men den anførte Alder passer ikke ret. Her kaldes hun ogsaa Ane Pedersdatter Høj. I Tyregod Sogn er hun i alt Fald ikke død.

Christen Andersen Thyregod, der var den yngste af de syv Søskende, var Tjenestedreng til 1838. Efter sin Konfirmation fik han Tjeneste i *Dørken*, og Manden i *Søndergaard*, der kom til at interessere sig for ham, var Medlem af Skolekommissionen. Han fik da udvirket, at vor Christen fik Plads som Vinterlærer der i Byen. Senere kom han i *Væverlære*, men forberedte sig til Lærergjerningen, tog Examen fra *Jelling Seminarium* 1849 i Marts, blev samme Aar Lærer i *Tulstrup* med Biskolen i *Hedegaard* sydlig i *Ikast*. Jens Peter Pedersen, som i en længere Aarrække boede her i *Vejle*, var netop født i denne Gaard og har fortalt mig en Del om Skoleholdet der. C. A. Th. blev i *Tulstrup* kjendt med *Ane Marie Sørensen*, som var en Datter af *Søren Christensen* i *Tværmosse* i *Sunds*. Men de blev dog ikke gift, inden han var bleven kaldet til *Ans*, nemlig 4de Juni 1852. Han havde paa Seminariet sværmet for en anden ung Dame, som jeg

dog ikke her vil nævne, og til hende skrev han et smukt Digt, lige før han drog ud i Krigen som Frivillig 1848. Da det vist ikke før har været trykt, meddeler jeg det her og tilføjer, at Damen selv har givet mig Digtet og fortalt mig om Forholdet imellem dem, der dog aldrig blev til nogen egentlig Forlovelse.

Hvor Kuglerne synger til Heltedands,
og Vaabnene skinner i staaiblaa Glands,
hvor Tordenen taler om Krigens Vrede,
der haaber jeg snart at være til Stede.
Med Gud for Konge og Fædreland
saa gjerne strider den danske Mand,
hans Kald er saa skjønt, men Vennerne hjemme
selv ej han i Kampens Time kan glemme,
og maa han paa blodig Valplads dø,
de danske Brødre og Danmarks Mø,
sin sidste Tanke saa glad han sender,
naar halvbrustne Blik sig mod Himlen vender.
— Men før jeg drager til Kamp og Krig,
modtag den lille Erindring fra mig,
og hvis jeg Dem ej mere gjenfinder,
vil De den da gjemme blandt kjære Minder.

Mere om C. A. Th. vil jeg berette i en senere Artikel.

OM NOGLE GAMLE KLOKKER

AF
ARNOLD HANSEN, VEJLE

De ringer over Vejens Grus,
fra Sogn til Sogn, fra Hus til Hus,
de Klokker fra fjerne Dage.
De hvisker mildt og mindeligt,
stiger til et Højtidsbrus
og buldrer med harmfyldt Klage;
de ringed Mænd til Vaaben
og ind til Glædens Gave,
de ringer over Daaben
og over dybe Grave.
De raaber over Danmark med hundredaars
Røster.
(Mads Nielsen).

DEN ITALIENSKE PROVINDS Campanien var det første Sted, der blev støbt Malmklokker her i Europa. Biskop Gregor af Tours, som blev Biskop 573, er den første, som har beskrevet Klokkernes Brug ved Guds-tjenesten. Her i Landet har der været benyttet Kirke-klokker lige fra Ansgars Dage; dog har Danmarks ældste Klokker ikke været støbte, men sammennittede af Jernplader. Biskop Elias i Ribe satte Klokkering-ningen i System, saa der paa bestemte Tider af Da-gen skulde ringes med Kirkeklokkerne¹⁾; han levede omkring Aar 1150 og var fra Flandern.

Hvad Klokkestøbningen angaar, saa har Munken Rogkerus under Navnet Theophilus presbyter omtrent Aar 1100 i Westfalen skrevet en Bog, *Schedula diversarum artium*; heri findes en Anvisning til Klokke-

¹⁾ P. Storgaard Petersen: »Hardsyssel«, Pag. 133.

støbning, der viser, at saadan Støbning maa have været kendt i lang Tid¹⁾. Det er afgjort, at der allerede før Kristendommens Indførelse i Danmark har været en ikke ringe Dygtighed i Metalarbejde tilstede her i Landet, og der er ingen Tvivl om, at vi har haft Klokkestøbere endog længe før Aar 1200. Klokkestøbningen foregik med Højlidelighed; den blev betragtet som en fortjenstfuld Handling. Klokkemetallet er en Legering af ca. 78 % Kobber og 22 % Tin. Man troede i Middelalderen, at Sølv forhøjede Klokkens Vellyd, hvorfor fromme Mennesker ofte ofrede dette Metal til Klokkestøbningen. Dette var imidlertid en gal Opfattelse, da Klangens tværtimod forringes ved denne Til sætning; man har ved Analyser af Klokkemetal aldrig kunnet paavise Sølv, hvilket kan tyde paa, at Støberne har gjort anden Brug af de Gaver, som var tiltænkt Klokkerne. Der fandt vist ligefrem et fagmæssigt Bedrageri Sted. Klokkerne indviedes ved et kirkeligt Ceremoniel, inden de blev taget i Brug; dette mindede meget om en Daab og blev foretaget af en Biskop eller Abbed; verdslige Klokker indviedes ikke. Da Reformationen kom, blev denne Daab skarpt kritiseret, og den gav Anledning til megen Strid mellem Teologerne²⁾.

Folk havde en stærk Overtro overfor Klokkerne, hvis Toner skærmede mod Trolde og Hekse³⁾. Et Sagn for-

¹⁾ Nyrop: »Om Danmarks Kirkeklokker og deres Støbere« (Kbhvn. 1883), Pag. 162. — ²⁾ Biskop Peter Palladius revser strengt den Uskik at døbe Klokker. Han siger: »hvad Daarlighed fandt ikke Djævelen paa ved sine Kreaturer til at beklukke og bespotte vor hellige Daab med«. Den Skik at give Klokkerne Navne forsvandt ikke ved Reformationen sammen med Daaben; der har sikkert ikke i Livet været noget svælgende Dyb mellem den katolske og den protestantiske Tid. Karakteristisk er det saaledes, at det paabødes Aften og Morgen i alle Kirker at ringe »Fredsklokke i den Sted, som man tilforn havde ringet Marieklokke«. Ringningen vedblev som tidligere, men kun under et andet Navn. — ³⁾ Naar der derfor var lyst Ban over en Egn, maatte Kirkeklokkerne ikke ringe, og alle Mørkets onde Aander var slupne løs; at Folk i saadanne Tider længtes efter, at Klokkerne igen maatte lyde, siger sig selv.

tæller, at i gamle Dage havde en Jættekvinde taget Bolig i Gorms Høj i Jelling, og da hun paa ingen Maade kunde fordrage Kirkeklokkeklangen, besluttede hun at ødelægge Kirken. Hun gik saa op paa Højen og tog den store Runesten i sit Forklæde for at slynge den over paa Kirken, men heldigvis gik Forklædebaandet itu, saa Stenen naaede ikke sit Maal. Den faldt ned tæt udenfor Kirkedøren paa det Sted, hvor den endnu staar¹⁾. Et andet Sagn fortæller: »I Almind, omtrent halvanden Mil nord for Kolding, ligger der en Høj, hvor der i gamle Dage boede en Trold. Da saa Almind Kirke blev bygget, kunde Trolden ikke være der længere for Klokkeringningens Skyld, da Klokkeringning og Torden er det værste, man kan byde en Trold. Af den Grund flyttede han til Lejrskov og tog Bolig i en Høj derovre. Han kunde dog ikke glemme Folkene i Almind det Puds, de havde spillet ham, og saa tog han en skønne Dag en vældig Sten, som han gik op i Lejrskov Kirketaarn med. Nu tog han Sigte paa Almind Kirke og kastede. Men der er omtrent to Mil mellem disse to Byer. Troldens Kræfter var for smaa til dette Stykke Arbejde, og Stenen faldt paa Halvvejen ned i en Eng til Ferup, Lejrskov, hvor den endnu ligger eller har i det mindste ligget til for kort Tid siden²⁾.«

I gamle Dage troede man ogsaa, at Klokkeklangen kunde dæmpe Torden, Storm, Vandflod, Pest og mange andre Ulykker. Klokkerust, som var skrabet af ved Midnat, havde en helbredende Kraft; man blandede den vel i Medicinen. Paa mange gamle Klokker er den nederste Kant afstødt; det er sikkert af denne Grund. Var en Pige bleven falskelig beskyldt, krævede

¹⁾ og ²⁾ Evald Tang Kristensen: »Danske Sagn«, 3die Afd., Pag. 42 og 44. I »Vejele A. Aarb.« 19 5. Pag. 223 staar nogle Klokkesagn fra Erritsø.

hun det som et Tegn paa sin Uskyldighed, at Klokken skulde falde ud af sit Leje i Taarnet. Kirkeklokken skulde staa Vagt mod Løgnens onde Aand. Herom gaar der mange Sagn. Naar et Menneske laa og stred med Døden, ringedes der, og Døds klokken lød straks eller i Løbet af et Døgn efter Dødsfaldet, som paa denne Maade bekendtgjordes for Sognets Beboere. De fleste Steder forsvandt dog Sjøleringningen, som har været kendt fra Kirkeklokkernes ældste Tid; et Spor af denne Skik træffer vi enkelte Steder paa Kolding—Fredericia-Eggen, hvor der ringes kort efter, at et Dødsfald er indtraadt. Naar derimod en Konge eller Dronning er afgaaet ved Døden, da ringes der med alle Landets Klokker; dette er et Minde om middelalderlig Skik og Brug¹⁾.

Forfatteren Evald Tang Kristensen har i sit Værk »Danske Sagn«, 3die Afdeling, fortalt en hel Del Klokkesagn, som de har lydt i Folkemunde. Der fortælles her om Give og Hornstrup Kirkeklokker, at der var saa meget en udmærket Klang i Give Kirkeklokke, og da der var Udsigt til, at Beboerne skulde have været af med den til Stormklokke, saa fik de et Hul boret i den, og saa tabte den noget af sin Klang. De fik nok Hullet fyldt igen, men Klangen kom aldrig tilbage. Videre fortælles her, at Hornstrup Kirkeklokke havde saa stærk Klang, at den lød over Købstadklokken i Vejle; saa blev der sat en Blynagle i den.

Mange Kirkeklokker er bleven flyttede fra det Sted, hvortil de først var bestemt²⁾, og mange er i Tidens

¹⁾ Hvilken Rolle Klokkeringning i det Hele har spillet, kan bl. a. ses af følgende: 1561 udtaltes det paa Roskilde Landemøde, at Kirkeklokkerne ikke maatte misbruges til at angive Gæstebud, Leg eller lign. — Naar man vilde have Almuen i Tale, ringede man med Kirkeklokken. — ²⁾ Herpaa kan nævnes overordentlig mange Eksempler. Pontoppidans danske Atlas omtaler Klokken i Vester Kirke nordvest for Vejle (Anneks til Thyregod). Indskriften: Jeg wir (?) till Rodstok kjøbt og betald thill Widtvid Kierke oudvald. 1581,

viser, at den er støbt til Vitved Kirke øst for Skanderborg.

Løb bleven omstøbte til Kanoner i Krigstid; vi kender det fra vort Fædrelands egen Historie og fra den Tid, som vi nu selv oplever; og nu som i tidligere Dage har denne Voldsfærd gjort et uhyggeligt Indtryk paa Folk, der med dyb og inderlig Vemod har set deres kære Kirkeklokker, som har ringet for dem i afgørende Stunder i Livet, forsvinde for aldrig mere at vende tilbage; deres Fjernelse har altid været ensbetydende med et stort Savn, der sent eller aldrig kunde glemmes.

Det ligger sikkert ikke længere tilbage end i Mands Minde, at især gamle Mennesker, naar Kirkeklokken ringede ved Aftentide, for sig selv sagde: »I Guds Navn« eller »I Jesu Navn«¹⁾, og Ussing fortæller i »Minder fra Erritsø«, Pag. 181, at naar Menigheden stod paa Kirkegaarden om Søndagen eller ved andre Lejligheder, og Kirkeklokkerne begyndte at ringe, lettede alle Mandfolkene paa Hattene.

Kirkeklokkerne har ikke alene Mund og Mæle, naar Klokkerebet trækkes, nej, de taler ogsaa, naar de tier — ved deres Inskriptioner og Billeder — om svundne Tider.

Paa Maria Klokken i *Almind* Kirke staar en latinsk Inskription, der er vanskelig at tyde, da enkelte af Typerne er noget udløbne i Støbningen, og Slagringen, hvorpaa der ogsaa er Inskription (dette er sjældent), er meget beskadiget ved Kimningen. Arkitekt Uldall mener, der staar følgende i dansk Oversættelse:

(Paa »Halsen« af Klokken): »Hjælp Jesus af Nazareth, Jødernes Konge, og Maria. Med Clemens' Til-ladelse er jeg støbt og kaldet Maria . . . . . fjorten Hundrede syvtisyv af Herrens Aar optegner han. Kong Kristiern og Dronning Dorothea regere, hvis Skrøbeligheder Du (dække) o Christus med Din Fred.«

¹⁾ Thaning: »Kirkeklokken«, Pag. 23.

(Paa Slagringen): »Ære være ..... min Ende og Begyndelse. Hjælp hellige ..... Klokkestøber Peter Ehling. Esbern Madsøn og Mads Nielsøn Kirkeværger.«

Den omtalte Clemens er muligvis Sognepræsten.

Uldall skriver i sit store Værk om vore middelalderlige Kirkeklokker, at Navnet »Peter Ehling« næppe findes paa nogen anden Klokke i Danmark; men ved nøje at sammenligne Størrelsen og Karakteren af de Typer, som er anvendt paa Klokken i Almind, og dem, som findes i en af Indskrifterne paa Døbefonten, som Aar 1481 blev støbt af Peter Hansen i Flensborg til Aarhus Domkirke, er han kommen til det Resultat, at Peter Ehlingh og Peter Hansen sikkert er den samme Person. Peter Hansen har støbt mange Klokker, især til Kirker i Sønderjylland, Nørrejylland og paa Fyn; for det meste plejer han at slutte sine Indskrifter med at befale sig selv Gud i Vold. De Klokker, som han støbte, er som oftest af samme Højde som deres største, nedre Diameter; den her omtalte Klokke er 87 cm høj og 87 cm bred; Hankene er prydet med grove Tovsnoninger.

Paa Klokken i As (Bjerge Herred) staar:

anodnim dx stvs iohesevangrlista ora pro nob

Naar man ser bort fra et Par Støberfejl, oversættes dette: »I Herrens Aar 1510. Hellige Johannes Evangelist beed for os«. Klokken er støbt af Albertvs Pavli; hans Navn staar med smaa Bogstaver i Randen paa de Vaaben, i hvis Midte Støbermærket er, og som benyttes til Adskillelse af de enkelte Ord i Inskriptionen¹⁾.

¹⁾ Klokken er 77 cm høj; dens største, nedre Tværmaal er 69 cm.

Paa en Kirkeklokke i *Gadbjerg*¹⁾ staar:

sanctvs franciscus iesvs maria m d xviii
(Hellige Frans. Jesus Maria. 1518.)

Klokken er 63 *cm* høj; dens Diameter (herved forstaas i det følgende altid dens største, nedre Tværmaal) er 55 *cm*.

Paa en Klokke i *Gaverslund*²⁾ staar følgende i dansk Oversættelse: »Hjælp Gud og hellige Hr. Lucas. I Herrens Aar 1504. Henrik P(er)s(øn), P. Anders(øn), Mats Tømes(øn). Powl.«

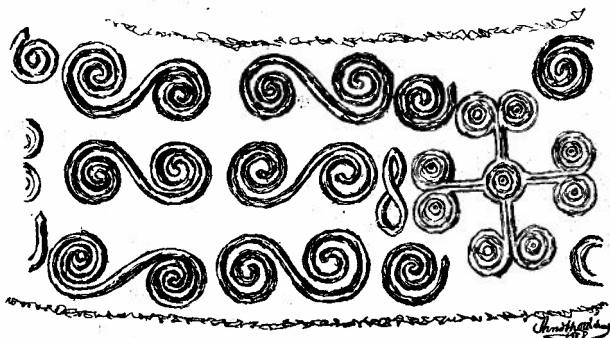
Ordene i Indskriften³⁾ er adskilt ved fembladede Rosetter. Der er nogle Støberfejl. Den Oversættelse, som her er anført, er gengivet efter Uldalls Bog.

I Nyrops »Danmarks Kirkeklokker og deres Støbere« staar Pag. 243 om denne Klokke: Indskriften synes daarlig støbt; den lyder med Hensyn til Støberen: henricus vandørs matotø mec, og det meningsløse »vandørs« turde muligvis være »randers«. Hertil siger Uldall, at en Støber af Navnet Henrik Randers aldrig har levet. — Paa Klokken er flere Relieffer; to af disse, som er ens, viser Kristus paa Korset; et forestiller en Pave, som er i Færd med at velsigne. Endvidere er der et Par Vaabener paa Klokken; det ene Vaaben er Slægten Prips, og da Henrik Persøn Prip ejede Herregaarden Sellerup i Gaverslund Sogn om-

¹⁾ I Traps »Danmark«, 3die Bind, 3die Udg., Pag. 330 staar, at i det 18. Aarh. forfaldt Graabrødrekirken i Odense mere og mere, og da alle Reparationer, især efter 1748, kom til at paaahvile Hospitalet, skøttede man ikke i Længden om at bevare den overflødige Bygning. Ved kgl. Resolution af 1805 blev dens Nedbrydning bifaldet og Aaret efter paaibegyndt. Inventariet solgtes ved Auktion. — Uldall skriver i sit Værk: »Klokken siges at have hørt til Graabrødre-Kirken i Odense, hvis Nedbrydning paaibegyndtes 1806. Klokkerne bortsolgtes ved Auktion d. 18. Juni det nævnte Aar, og Maalene paa den under »Nr. 4« i Bekendtgørelsen nævnte K. synes at passe ret vel med dem, som Gadbjerg-Klokken udviser.« — ²⁾ K. er støbt af Powl Grydestøber i Middelfart. Dens Højde er 1 *m*, dens Diam. 96 *cm*. — ³⁾ Læg Mærke til, at Evangelisten er kaldt Hr. Lucas.

kring den Tid, da Klokken meddeler, at den er støbt, antages det, at han har bekostet den.

Givskud-Klokken er bekendt for dens smukke »Vokstraadprydelser«; den er 71 *cm* høj, og dens Diam. er 56 *cm*. Det er en overordentlig interessant og ejendommelig Klokke, der stammer fra Slutningen af det 13. Aarhundrede Uldall kalder¹⁾ den den danske Idensen-Klokke, da den har meget tilfælles med den sjældne Klokke i Idensen ved Wunsdorf; men han

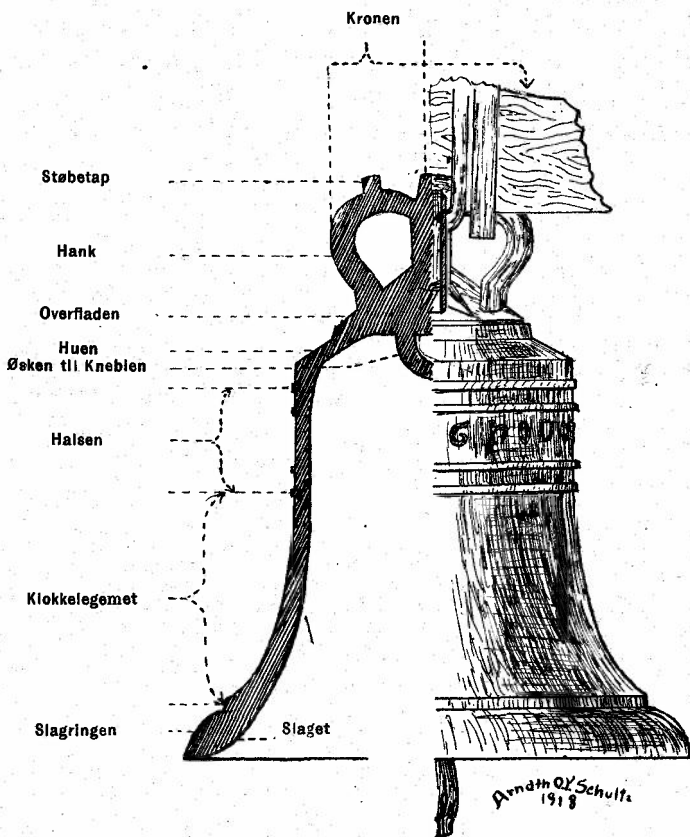
Brudstykke af det smukke »Halsbaand« paa Givskud Kirkeklokke.

siger endda, at Givskud Klokken er endnu rigere udstyret, og at det var ønskeligt, om Menighederne de Steder her i Landet, hvor der findes saadanne sjældne Klokker, som ovenikøbet tidt er hele Pragtstykker, lærte at sætte den Pris paa dem, som de paa Grund af deres Ælde og Sjældenhed har Krav paa.

Paa Klokken i *Harte*²⁾ er Aftryk af 7 Mønter, der ikke nærmere lader sig bestemme, og *Hjarnø*-Klokken³⁾, som er støbt af Nis Eskhel, bærer følgende Indskrift:

help maria pavlvs nis eskhel

¹⁾ Uldall: Danmarks middelald. Kirkekl., Pag. 16–17. — ²⁾ 115 *cm* høj, Diam. 103 *cm*. — ³⁾ 52 *cm* høj, Diam. 43 *cm*. Støberens Mærke staar mellem Ordene pavlvs og nis.

Hornstrup Kirkeklokke.

I *Hornstrup* Kirketaarn hænger en smuk Klokke¹⁾, der antagelig stammer fra ca. 1300; der staar paa den:

† IHESVS . CRISTVS . GHODEHARDVS

Jerlev Kirkeklokke²⁾ blev omstøbt i 1914; hvem der

¹⁾ 100 cm høj, Diam. 81 cm. — ²⁾ Klokken var 94 cm høj, Diam. 84 cm (Uldall: D. midd. Kirkekl., Pag. 100); den er nu 66 cm høj (den har ingen »Krone«, da den ligesom mange andre Kl., der er udgaaet fra de Smithske Støberier, ikke er fastgjort til et Stykke Tømmer, men er anbragt i en Metalvugge); Diam. er stadig 84 cm. De 2 Skriftbaand om Kl. er hver 55 mm brede.

har været Mester for denne, omtrent 500 Aar gamle Klokke, ved man ikke. Ordene i Indskriften, som var paa Latin, var adskilt ved smaa Kors og Mønter. Klokken fortalte selv, at den var støbt i Jerlev. Der stod paa den med Minuskelskrift:

ista compana fvsa est in yherloe
(Denne Fyr er støbt i Jerlev)

Støberen begik en pudsig Fejl; der skulde ikke staa *compana* (Fyr, »Kumpan«), men *campana* (Klokke). Klokken er omstøbt i De Smithske Klokkestøberier i Aalborg, der ligeledes har omstøbt flere andre værdifulde gamle Klokker. I Inskriptionen er Fejlen nu rettet, og der er tilføjet, ligeledes med Minuskler:

før kirken i ierlev gjorde de smithske klokkestøberier
i aalborg mig aar mcmxlv.

*Randbøl-Klokken*¹⁾ fortæller:

Anno dmi mcdlxii inhonore beati petri apostoli help maria
(I Herrens Aar 1462. Til Ære for den salige Apostel Peter. Hjælp Maria.)

Ordene i Indskriften er adskilt ved ligearmede Kors, hvis Ender danner Blad- eller Spiraller²⁾; der er nogle Støberfejl; der skulde have staaet in honorem og apostoli.

Af Klokkeindskrifterne fra Middelalderen ser vi, at Klokkerne meget tidt indviedes til Jesus og hans Moder, og Guds Moder forekommer i saa Henseende nok saa ofte som Sønnen; endvidere træffer vi ogsaa meget ofte Helgennavne i Indskrifterne.

Paa Klokken i *Skjærup* staar:

¹⁾ 86 cm høj, Diam. 73 cm. — ²⁾ Det samme finder vi paa Klokken i Viuf.

help ihesvs maria ok her sanctvs nicolavs her staffens
i tidh vor thee klocka stöfth¹⁾

(Hjælp Jesus, Maria og hellige Hr. Niels. I Hr. Steffens
Tid blev denne Klokke støbt.)

Klokkens Maal er: 58 *cm* høj (den har ingen »Krone«),
Diam. 73 *cm* Den skyldes samme Støber som Gavers-
lund-Klokken, og Adskillelsen af Ordene er sket paa
samme Maade paa begge disse Klokker. Paa Klokken
ses det samme Relief af Kristus paa Korset, som er
anbragt paa Klokken i Gaverslund; endvidere er der
Relieffer af St. Andreas og af en Biskop med Krum-
stav. Uldall skriver²⁾: »Indskriften oplyser, at denne
Figur her betyder Sct. Nicolaus, til hvem Klokken
efter Indholdet vistnok tør antages at være indviet.
Det er Nicolaus af Myra, Værnehelgen for Skipper-
laugene. I denne Forbindelse har det sin Interesse at
fremdrage Byens gamle Navn fra 1329: »Skyæpthorp«
(Skibetorp), hvilket jo bestemt tyder paa, at Byen i
Middelalderen laa ved sejlbart Vand.«

Viuf Kirkeklokkes³⁾ Indskrift lyder: anno domini
m cccc xlvii; derpaa følger et liggende J. (I Herrens
Aar 1447). Efter det liggende J ses Aftryk af en Mønt,
der ikke nærmere lader sig bestemme. Paa den Del
af Klokken, som vender mod Syd, ser man et lille
Relief; det forestiller Kristus, som strækker Armene
ud til Siderne; Korset mangler eller kan ikke tyde-
lig ses.

Paa Klokken⁴⁾ i Ø.-Nykirke er Aftryk af 3 Mønter;
endvidere staar der paa den:

¹⁾ Det lille Ord »i« er ikke sat paa rette Sted. — ²⁾ Uldall: Danm.
middelald. Kirkekl., Pag. 119. — ³⁾ 85 *cm* høj, Diam. 80 *cm*. (Ved An-
givelse af Klokkernes Højdemaal er altid »Kronerne« medregnede.) —
⁴⁾ 89 *cm* høj, Diam. 75 *cm*.

ano do m od xxxviii fvsa est capaa bti petri i nikirki
(I Herrens Aar 1438 er den salige Peters Klokke i
Nykirke støbt.)

Alle i det foregaaende nævnte Klokker er fra Middelalderen¹⁾; jeg skal nu i det følgende omtale Koldings og Vejles ældre Klokker samt Kirkeklokken i Hvejsel, der er støbt i Kolding.

I St. Nicolaj Kirkes Taarn i *Kolding* hænger fire Klokker. Den største Klokke, Stormklokken, er ca. 110 cm høj, og dens Diameter er 116 cm; den er saa tung, at der skal to Personer til at »trække« den. Paa Klokken er der 6 Hanke uden Prydelser; deres Bredde er $4\frac{2}{3}$ cm. Klokken bærer følgende Indskrift:

:: COELVM : ET : TERRA : TRANSIVNT : VERBVM :
DOMINI : MANET : IN : ÆTERNVM :: SI : DEVS :
PRNOBIS : QVIS-CONTRA : NOS :: ANNO : 1613 ::
WDI : CHRISTIANI : DEN : 4 : DANMARCKIS :
NORGIS : ETC : KONNINGS : ETC : TIID : DER :
ERLIG : OC : VELBYRDIG : CASPER : MARCDANER :
TIL : SIØGAAR : WAR : LENS Mand : PAA : COL-
DINGHWS :: ANCKER : MOGENSEN : OC : IEP :
HANSØN : BØGWAD : BORGEMESTERE :: M : POVEL
POVELSØN : SOGNEPREST : KIRCKEWERGER :
OC : PROVISTE : I : BRVSKHERRIT : H : JENS :
SØR : HVNNEWAD : CAPELANE : GREGERS :
OTTESEN : OC : ANDERS : AND : NYGAARD :
BYENS : KÆMMENER : ER : DENNE : KLOCK :
BLEFVEN : STØBT : PAA : COLDING : BYES : BE-
KOSTNING : AF : ADAM NIELSØN : I : KOLDING ::

Derpaa følger Kristi Monogram. Indskriften fylder
5 Linier; mellem hver Linie er der 3 ophøjede Stri-

¹⁾ I Vejle Amt findes endvidere følgende Kl. fra Middelalderen: Urlev, Hornum, Bjerge, Ødis og Ødsted (alle uden Indskrift).

ber, ligeledes umiddelbart over' og under Inskriptionen, hvis hele Højde er $21\frac{1}{4}$ cm, mens hvert enkelt Bogstavs Højde er $2\frac{3}{4}$ cm. Monogrammet findes i en Cirkel, hvis Diameter er 8 cm. Over Slagringen¹⁾ er der 3 ophøjede Striber, den midterste bredest; paa selve Slagringen ligeledes 3 Striber. Klokkens Rand er jævn. Den latinske Indskrift paa Stormklokken oversættes saaledes: Himlen og Jorden skal forgaa, Herrens Ord bliver i Evighed; naar Gud er for os, hvem kan saa være mod os?

Magister Poul Poulsen eller Poul Paludan Kolding, som er nævnt paa Klokken, var Rektor i sin Fødeby 1600—1608, saa Kapellan sammesteds og Sognepræst i Almind 1608—1612, derefter Provst og Sognepræst i Kolding i 23 Aar, døde 1635 og blev begravet i Kolding Kirkes Kor. Jens Sørensen Hundevad var Rektor i Kolding 1608—1627, residerende Kapellan samme Sted og Sognepræst i Almind 1612—1659. — »1612 udlovede salig Jens Fønbo til en Klokke udi Kolding Kirke, som der var Sølv runden for, 100 Daler.« Pengene benyttedes til den nuværende Stormklokke²⁾. Adam Nielsen, der støbte Stormklokken, har ogsaa støbt »Bønklokken« eller »Lilleklokken«, der er 86 cm høj, og hvis Diameter er 79 cm. Den er af lignende Tegning som Stormklokken³⁾. Hankene 4 cm brede; 2 parvis stillede Hanke vender mod Øst, 2 do. mod Vest, 1 mod Nord og 1 mod Syd; de er uden Prydelser. Paa Klokken staar:

¹⁾ Saadan kaldes den nederste Del af Klokken; paa dennes indvendige Sted. Slaget, rører Knebelen under Ringningen. — ²⁾ P. Eliassens monumentale Værk om Kolding, Pag. 308. — ³⁾ Stormkl. og Bøinkl. er plane ovenpaa; mellem Hankene er Ribber, som udgaar fra Midtbuen, og disse Ribber ender paa Bøinkl. hver med et Kors, som kun er hævet ganske svagt over »Kronepladen« (o: den øverste Del af Klokken; herfra stiger Hankene op.) Korsenes Tværstykker er af forsk. Længde; de ender hver med en Knop.

VENITE : ADORATE : DOMINVM : SI : DEVS :
 PRO : NOBIS : QVIS : CONTRA : NOS : ANNO :
 1 : 6 : 1 : 5 : WDI : ERL : WELB : CASPAR :
 MARCKDANERS : TIID : ANCKER : MOGENSØN :
 OC : JEP : BØG : WAD : BORGEMEST : LOD :
 M : POV : POVELSØN : SOGNEP : OC : KIERKEW :
 DENNE : KLOCK : STØBE : PAA : KIRCKENS :
 BEKOSTNING : AF : MIG : ADAM NIELSEN :
 I : KOLDING . . .

Indskriften¹⁾ fylder 4 Linier; derunder Kristi Monogram af samme Størrelse som paa Stormklokken. Mellem Ordene Adam og Nielsen i Inskriptionen findes Støberens Mærke; det samme er Tilfældet ved Stormklokken. Bønklokkens Rand er omtrent jævn. — Indenfor Taarnets sydlige Lydhuller hænger den mærkelige, gamle Klokke, der kaldes »Svenskklokken«, og som har været omtalt tidligere i Vejle Amts Aarbøger²⁾); ved Siden af denne Klokke hænger Wisings Klokke. »Svenskklokken« er den næststørste Klokke i Taarnet, idet den er 120 *cm* høj; dens Diameter er 102 *cm*. Imellem de 6 Hanke, hvis Brede er knap 5 *cm*, er der 6 Ribber, der udgaar fra Midtbuen. Over og under Indskriften³⁾, som endnu ingen har kunnet tyde, trods mange Forsøg, er der 2 ophøjede Striber i en Afstand af 1½ *cm*. Arkitekt Uldall skriver følgende om Inskriptionen i sit store Værk »Danmarks middelalderlige Kirkeklokker«: »I det 58 *mm* brede Skriftbaand staar et ligearmet Kors med kløvede Ender og 15 Majuskler³⁾, af hvilke de 3 maa læses som Spejlskrift. Naar der ses hen til Tiden, da

¹⁾ Den latinske Indskrift oversættes: Kommer og tilbeder Herren; naar Gud er for os, hvem kan saa være mod os? — ²⁾ V. A. Aarb. 1905, Pag. 202. — ³⁾ Herved forstås store latinske Bogstaver, der efterhaanden er bleven mere og mere gotiserede.

Klokken er støbt, omtrent Midten af 14. Aarh., kan det vistnok kun tænkes, at Indskriften er Latin, og der er vel Mulighed for, at hvert enkelt Bogstav danner Begyndelsen til et Ord.« De 3 Muslingskaller¹⁾, der findes paa Klokken, kan tyde paa, at denne har været viet til Jakob den Ældre; Muslingskallerne er 22 mm høje og 24 mm brede. Over Slagringen 2 brede, op-højede Linier; Klokkens Rand er ikke saa jævn som de andre Klokkers i Taarnet. Tværs over Midtbuen kan man se en fin Revne; af denne Grund er Klokken bleven reparereret, og den Regning, som findes i Provinsarkivet i Viborg, stammer maaske fra denne Reparation²⁾.

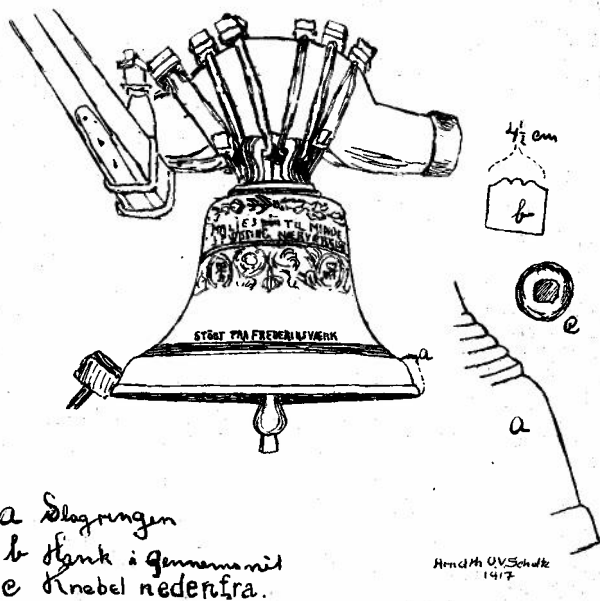
For godt og vel 100 Aar siden var der en anden gammel Klokke i Taarnet; dens Inskription i Majuskler var Begyndelsen til Englehilsenen (Lukas 1,28):

AVE † MARIA † GRATIA † PLENA †

Nationalmuseet opbevarer en gammel Tegning af Klokkens Indskrift; den var støbt i det 14. Aarhundrede af Olavs Henrici³⁾. Der fortælles, at denne Klokke blev ringet itu, da Koldinghus brændte 1808, hvorpaa den opbevaredes i Kirken til 1840. Dette Aar skænkede Agent Jens Peter Wissing nemlig i Stedet en anden, herlig Klokke, der er usædvanlig smukt dekoreret, hvilket fremgaar af Illustrationerne⁴⁾. Klokken er knap 1 m høj; dens største, nedre Tværmaal er 99 cm. Paa Klokken staar:

¹⁾ Det ene Muslingskal-Relief findes paa Klokkelegemets Østside, det andet paa Sydvestsiden, det tredje paa Nordvestsiden. Det ligearmede Kors vender mod Øst. — ²⁾ Den 4. Okt. 1756 indgav Svend Kleinsmed og Peder Halvorsen Grovsmed deres »Regning for 4 Huller at Drile igjennem den Svensk Klocke, og 2 nye Bøyere, Med skruer Samt anden Reparation ved same Klocke og 12 Klocken 9 Rbd. 3 Mark 3 Skilling.« (Uldalls Bog, Pag. 65). — ³⁾ Uldall: Danmarks midd. K., Pag. 62. — ⁴⁾ Tegningerne er udført af Hr. Arndth O. V. Schultz, Finland, p. T. hjemme i Kolding.

TIL MINDE OM KONG CHRISTIAN DEN OTTENDES
OG DRONNING CAROLINE AMALIES NÆRVÆ-
RELSE I COLDING DEN 3die AUGUST 1840 ER
DENNE KLOKKE SKIENKET AF I : P : WISSING

WISSINGS KLOKKE.

Frisen over Indskriften er $5\frac{1}{2}$ cm høj; den underste Frise er 14 cm høj. Over Slagringen staar:

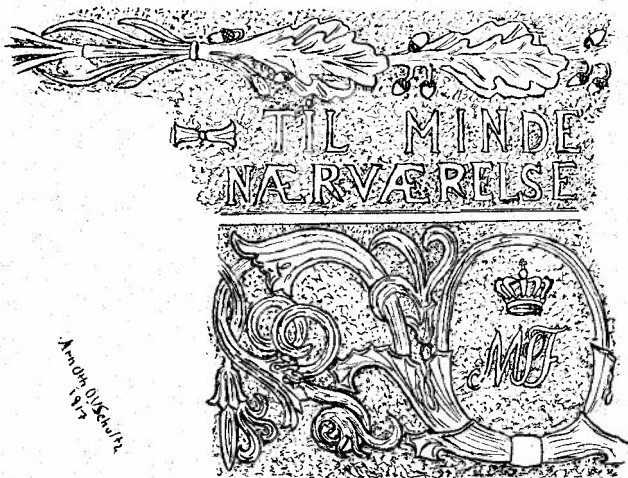
STØBT PAA FREDERIKSVÆRK AF V. GAMEL

Wissing, der før har været omtalt her i Aarbøgerne¹⁾, har skænket Kirken flere Gaver; han bekostede Reparationen af det skønne, gamle Alter, som Lensmand Casp. Markdanner paa Koldinghus har skænket Kir-

¹⁾ 1905, Pag. 72. En Særting.

ken; ligeledes har han bekostet en sort Tavle, hvorpaa med forgyldte Bogstaver Sognepræsternes Navne efter Reformationen er optegnede.

Wissings Tolvklokke hører man oftest ringe, idet den lyder Morgen, Middag og Aften. Naar der skal

BRUDSTYKKE AF INDSKRIFT OG FRISER PAA WISSINGS KLOKKE.

kimes før en Gudstjeneste paa Højhelligdagene, ringer først Stormklokken alene et Par Minutter, hvorpaa der kimes et Kvarter med alle Klokker; derpaa runger Svenskklokkens betagende Klang ud over Byen; saa kimer alle Klokker igen et Kvarter, hvorpaa alle fire Klokker ringer et Par Minutter og ved deres vidunderlige Klang stemmer Sindet til Højtidssalme. Det er ikke almindeligt, at en Kirke har 4 Klokker.

I Taarnet paa den skønne, gamle Kirke i Hvejsel hænger der en Klokke, hvis Klang kan høres viden

om. Skønt den langt fra er den ældste Klokke i Egnen, saa har dens Røst dog snart i 3¹/₄ Aarhundrede lydt i Gry og i Kvæld, i Glædens og i Sorgens Dage, ud over det samme Sogn. Det er kun faa Oplysninger, man finder i Litteraturen om denne Klokke. Den er 96 *cm* høj; Diameteren er 92 *cm*. Den er af samme Facon som Stormklokken og Bønklokken i Kolding, hvilke skyldes samme Støber. Øverst paa Klokken er der 6 Hanke, som er 4 *cm* brede og uden Prydelser. Paa Klokken er følgende Inskription:

ANNO . CHRISTII . 1601 . DEN . 16 . IVLII . LOD .
 ERLIG . OC . VELBYRDIG . MAND . PALLE . FASTII .
 TIL . : . MINDSTRVP . STØBE . DENNE . KLOCK .
 TIL . SIN . SOGNEKIRKE . HVEYSEL . KIRKE .
 AF . MIG . : . ADAM NIELSEN . KOLDING
 PSALLAM . DEO .

Da Klokken er anbragt i selve Lydhullet, er det forbundet med visse Vanskeligheder at læse Indskriften hele Vejen om; Typerne staar ellers tydelige paa Klokken. Indskriften tager 3 Linier, hvoraf den nederste dog ikke er helt udfyldt. Mellem hver Linie er der 3 ophøjede Striber; ligeledes umiddelbart over og under Inskriptionen. Imellem Støberens For- og Efternavn er indskudt hans Mærke, der nærmest ligner et w, hvor den midterste Streg er forlænget og bærer en Pilespids. Under Indskriften paa den Del af Klokken, som vender ud i Lydhullet, ses Kristi Monogram i en Cirkel; dennes Diam. og Bogstavernes Størrelse er som paa Klokkerne i Kolding; paa den modsatte Del staar, ligeledes under den ovennævnte Indskrift:

P . F . K . I . ,

hvorunder findes Palle Fastis og Frues Vaabener, der er $7\frac{1}{2}$ cm høje og 6 cm brede. I Fastis Vaaben ses en tretrinet Stormstige; det andet Vaaben er delt i 2 Dele; i det øverste Felt ses en Stjerne; i det nederste Felt, som er lidt ophøjet, tre Bølgestriber. Disse to Vaabener er ogsaa anbragt paa Kirkens smukt udskaarne Prædikestol. Lige over Klokkens Slagring er der 3 ophøjede Striber; paa selve Slagringen 2 do. Klokkens Rand er pænt jævn. Foruden de her nævnte Klokker har samme Mester i Aarene 1601—1616 i Kolding støbt Klokker til Agersborg, Øster Hanherred og Sjørslev mellem Viborg og Silkeborg. Sj. Reg. XVIII, Fol. 92—93, nævner en Niels Klokkestøber i Sørby-magle, der den 7. Februar 1626 ved Antvorskov Birke-ting var dømt til at bøde sine 3 Mark for Sigtelser mod en Henning Christensen; men om denne Niels Klokkestøber staar i nogen Forbindelse med den her nævnte Adam Nielsen, kan ikke paavises¹⁾.

Den største Klokke i St. Nikolaj Kirke i Vejle er 86 cm høj²⁾, dens største, nedre Tværmaal er 89 cm. Paa Klokken er der 6 Hanke, som alle er ens; 2 parvis stillede vender mod Øst, 2 do. mod Vest, 1 mod Nord og 1 mod Syd. Hankene er ca. 16 cm høje og $3\frac{1}{2}$ cm brede; herpaa findes en Figur med et Hoved, hvis Højde er $3\frac{1}{2}$ cm. Paa Klokken er følgende Inskriptioner og Friser:

Øverst findes en Frise, som er $3\frac{1}{2}$ cm høj; derpaa følger et 1 cm højt Baand, bestaaende af taglagte Blade, der med visse Mellemlum er afbrudt af lodrette Streger. Saa følger den øverste Inskription, hvis Bogstaver er ca. 2 cm høje:

¹⁾ Nyrop: Om Danmarks Kirkeklokker og deres Støbere (Kirkehist. Saml. 1883), Pag. 261. — ²⁾ Højdeemaalene er ikke altid let at tage, da den øverste Del af Kronen ofte er gemt i et Stykke Tømmer.

DISE . KLOC : VANDER . KERKEN . INDENNE-
MARKE . ZV . IVITLANT . INDER . STADT . WELL .
HADT . M . ANTONI . WISE .¹⁾

Derpaa en 7 mm høj Snor, uafbrudt helt omkring;
saa en 72 cm lang Inskription mod Syd:

. GE . GATEN . ANNO . 1633 . IN . IVLI . ZV .
LVBECK .

saa et Bælte af kantlagte Blade som ovenfor; umid-
delbart derpaa en Roset hele Vejen om af Højde 5½
cm. Over Slagringen 3 ophøjede Striber; den midterste
størst. 2½ cm fra Klokkens nederste Rand 2 smalle,
ophøjede Striber.

Randen er ret ujævn; et større Stykke mangler mod
sydøst. Klokken er omtalt i Pontoppidans danske
Atlas og kaldes her Tolv-Klokken. Den næststørste
Klokke i Vejle St. Nikolaj Kirke er 70 cm høj, og
dens Diameter er 75 cm. Klokkens 6 Hanke, der hver
er 13 cm høje, er uden Prydelser. Paa Klokken staar
der under en 4 cm høj Frise:

STØBT AF H. GAMST & H. C. LUND
KIØBENHAVN ANNO 1844

Skriften begynder mod sydøst og slutter mod syd-
vest. Randen er pænt jævn. — Den mindste Klokke
i Taarnet ringes der kun meget sjældent med; dens
Højde er 48 cm, dens største, nedre Tværmaal er 46

¹⁾ Anton Wise støbte endvidere 1638 en Kl. til Winberg i Halland og
1648 en Kl. til Ugilt ved Hjørring. — I Lübeck er der støbt mange Klokker
til Kirker i Vejle Amt. Reinhold Bennick, Lübeck, støbte 1601 en Kl. til
Koldinghus. En anden Klokkestøber, Mathias Bennick, støbte i Lübeck
flere Klokker, saaledes 1585 til Smidstrup syd for Vejle, 1588 til Eltang,
1597 til Bredsten. I 18 Aar lavede han mindst 21 Klokker til Danmark.
I Lübeck støbte Heinrich Neimann Aar 1626 en Kl. til Vejstrup syd for
Kolding.

cm. Ovenover og nedenunder Skriften, der gaar helt rundt om Klokken, er Friser, begge af $3\frac{1}{2}$ *cm* Højde. Inskriptionen lyder saaledes:

M . HANS PICHMAN . ANNO . 1642 .

Ligesom paa Tolv-Klokken 3 ophøjede Striber ovenfor Slagringen og 2 Striber nær Klokkes Rand ($2\frac{1}{2}$ *cm* fra Randen, som er jævn). — Den Klokke, man oftest hører, er Tolv-Klokken, idet den ringer hver Morgen og Aften; det er ogsaa denne Klokke, der ringer de to første Gange før Gudstjenestens Begyndelse, medens den forener sin Røst med den næststørste Klokkes, naar der ringes sammen for 3die Gang. Aftenen før Store Bededag ringes en Time med den store Klokke; Aftenen før de store Helligdage og før Kristi Himmelfartsdag kimes og ringes en Time med den store Klokke. — Da det nuværende Kirketaarn byggedes 1887—1888 blev den største Klokke sendt til Esbjerg, hvor den skulde anbringes i et Apparat, der var indrettet saaledes, at Klokken kunde svinges en hel Omdrejning i Luften. Under Ringningen skulde Ringeren dreje rundt paa samme Maade som man drejer en Slibesten. Da Klokken igen kom hertil fra Esbjerg, blev den anbragt paa Pladsen indenfor Rækværket, som var sat om Taarnet, saa længe Byggearbejdet stod paa, og her skulde man saa forsøge at ringe paa den ny Maade. Resultatet blev imidlertid ikke godt, hvorfor Klokken atter blev sendt til Esbjerg, da man indsaa, at den gamle Metode med Klokkerebet alligevel var den bedste. Den næststørste og den mindste Klokke blev under Taarnets Opførelse anbragt inde over Kirkens Hvælvinger; nogle af Kirkens Tagsten hævedes, saa Lyden kunde bæres ud over Byen, naar der blev ringet. Den mindste Klokke

kom til Kirken ved denne Tid; maaske er det den saakaldte Ti-Klokke, som Pontoppidan omtaler i sin danske Atlas, Tom V, Pag. 948: »Uden paa Taarnet (Raadhusets) hænger en anden liden Klokke, som kaldes Ti-Klokken, hvormed daglig ringes Klokken Ti og ved mange andre Lejligheder«. I G. F. Gaarmanns Efterretninger om Weile Kiøbstæd (Fredericia 1794) omtales ogsaa denne Klokke; der staar her, at der ringes med den »om Formiddagen Kl. 10 og ellers ved andre Leiligheder, saasom ved Liigbegiengelser og Ildsvaade«. For en Del Aar siden blev der ret hyppigt ved Begravelser ringet baade med Kirkens og Raadhusets Klokker; naar Ringningen skulde ophøre, blev der givet et Tegn fra Kirketaarnet.

Raadhusklokken i Vejle¹⁾.

I Taarnet paa Vejle Raadhus hænger der en interessant gammel Klokke fra Middelalderen. Man mener, at den oprindelig har hængt i Sortebrødreklosteret i Vejle. Klokken er godt 1 m høj (Kronen iberegnet), dens største, nedre Tværmaal er 83 cm, og den har den gotiske Form; den langstrakte, romanske Form for Kirkeklokker begyndte man at opgive omkring Aar 1300. Klokken, som man regner er støbt i Slutningen af det 14. Aarhundrede, bærer en fordybet Inskriftion baade med store og smaa Bogstaver. Der staar paa den:

IHESUS MARIA

+ excito vivos voco Mortvos

(paa Dansk: Jesus Maria. Jeg vækker de levende, jeg kalder de døde.)

¹⁾ Denne Klokke er omtalt i Pontoppidans danske Atlas, Tom V, 2. B., S. 94, hvor den kaldes »Stormklokke«. — En meget udførlig Beskrivelse af den findes i Arkitekt Uldalls store Værk: »Danmarks middelalderlige Kirkeklokker».

Klokken er prydet med mange Relieffer, hvoraf nogle er Aftryk af Pilgrimstegn (det er smaa Mærker af Metal, oftest af Bly eller Tin; disse Tegn blev købt af fromme Pilgrimme paa de Steder, hvortil de valfartede, og kunde fastgøres paa Dragten; de toges med hjem som Amuletter og for at andre kunde se, at de havde besøgt de hellige Steder).

Paa den øverste Del af Klokkelegemet er der 16 Relieffer, bl. a. et Pilgrimstegn fra Maria-Einsiedeln, et berømt Benediktinerabbedi i Svejts; flere andre Relieffer viser en og samme Figur, nemlig en Dreng, der holder Palmegrene højt i Vejret. Endvidere er paa Klokken afbildet Flugten til Ægypten, en Løve, den hellige Birgitte af Vadstena, som stiftede den eneste Klosterorden, som er bleven til paa nordisk Grund; endvidere ses en nøgen kvindelig Figur og endelig en Biskop i siddende Stilling. Støberens Sigil, der ogsaa findes mellem disse 16 Relieffer, viser, at Klokken er støbt af

Olvig Jvrgensen,

som ogsaa har været Mester for Stormklokken i Rudkøbing samt for Kirkeklokker i Hansted, Sønderup og Udbjerg. Endelig er der et Relief, hvortil Originalen har været et Pilgrimstegn, og som viser de hellige 3 Konger, som er i Færd med at ofre til Jesusbarnet.

Der er endvidere 6 Relieffer i Skriftbaandet mellem Bogstaverne; af disse viser det ene muligvis Christi Opstandelse, det andet en nøgen Kvinde, som strækker Armene opad.

Den interessante Klokke benyttes nu som Slagklokke for Raadhusets Urværk.

SMAASTYKKER

Bindebreve.

DET GAMLE BINDEBREV, der fandtes i Aarborgens sidste Hefte, har givet Anledning til, at adskillige her i Egtved Sogn har faaet deres Ungdomsminder i den Retning opfriskede. En gammel Kone fortæller følgende herom:

»I min Ungdomstid¹⁾ havde vi megen Morskab af at sende hverandre Bindebreve. Det brugtes mest blandt os at binde vedkommende paa dennes *Navnedag* i Almanakken, og den bundne maatte saa løse sig ved at gøre et Gilde. Vi var nogle Piger i Byen, der sendte en Gaardmandssøn følgende

Bindebrev:

I Morges tidlig jeg stod op,
og førte Klæder paa min Krop,
jeg hen til Vinduet monne gaa,
og Almanakken der jeg saa;
da fik jeg straks i Sinde,
at jeg dig vilde binde.
Jeg binder dig hverken
med Baand eller Bast,
men med en Knude
jæg knytter dig fast;

---

¹⁾ Omkring Midten af forrige Aarhundrede.

bunden er du, og bunden skal du være,
 indtil du løser dig med Ære.
 Nu venter vi en lystig Dag,
 naar du dig løs vil rive,
 det staar ogsaa til dit Behag,
 hvad du dertil vil give.
 Nu siger jeg dig
 saa mangen god Nat,
 som Himmelen er med Stjærner besat.
 Nu ønsker jeg dig
 saa mangen god Aar,
 som Linden har Løv
 og Hinden har Haar¹⁾.

I Brevet var indlagt en Silketraad med en kunstfærdig knyttet Knude. I Stedet for dette kunde der indflettes en Gaade i Verset, men saa blev de Linjer:

Jeg binder dig hverken med Baand eller Bast,
 men med en Knude jeg knytter dig fast

forandrede til:

Jeg binder dig hverken med Baand eller Bast,
 men med nogle Ord jeg holder dig fast.

Det kunde ogsaa nærmere specificeres i Brevet, hvoraf Gildet skulde bestaa, og det var tit ublu Forlangender, der stilledes. Hvordan vi fik Brevet i Hænderne paa Karlen, husker jeg ikke, men kort efter blev vi indbudt til Bindegilde. Gaardens store Endestue var fuld af unge til et overdaadigt Aftensbord, og bag efter dansedes der. Det var i Krinolinetiden. I den

¹⁾ Man skulde næsten tro, at disse sidste Linjer er Ætlinger af en af vore gamle Folkeviser («Mens Linden mon løves»).

lavloftede Stue stod der et Sus af de vide Skørter. Til Gildet havde Skolelæreren, der tilligemed sin Kone var blandt Deltagerne, prentet Bindebrevet paa et stort Ark Papir, omslynget af en malet Blomsterguirlande, og med Underskriften:

»Mands List er vel behænde,
Kvindelist er uden Ende.«

Jeg gik til Kolding og fik det sat i Glas og Ramme, og det blev ophængt paa Væggen paa Gildesaftenen. Det er forlængst gaaet til Grunde, men Mindet derom er lyslevende endnu.

En af de unge Piger bandt senere Karlen endnu en Gang. Da var det med et Baand, der ikke blev løst, men derimod knyttet endnu fastere ved et Gilde.«

Jeg har senere faaet fat paa medfølgende Brudstykke af et Bindebrev, der synes at falde helt uden for den sædvanlige Stil. Slutningen mangler desværre; er der ingen af Aarbogens Læsere, der kender den? Brevet, der skal være forfattet af den bekendte »Brakker-Smed«, blev »fremsendt af Marie og Pouline Jørgensen i Bølling, til Søren og Jørgen Poulsen i Kolding«. Begyndelsen lyder saaledes:

»Den, som staar, pas vel paa, han ej falder,
Frihed meget let misbruges her.
Mangen ser i kraftfuld, sunde Alder
ej hvor svag og skrøbelig han er.
Amor smedede et Baand i Blinde,
avindsyg til Friheds muntre Søn,
midt i Baandet satte han — en Kvinde,
Frihed fløj ved Ynglings første Bøn — —

Et Bindebrev maatte ikke forsegles. Naar man vendte Forsiden af Brevet opad, var det ikke saa vanskeligt paa den Tid, da et Brev var noget af en Sjældenhed, at faa det i Hænderne paa rette Vedkommende.

Søren P. Sørensen,
Bakkebo, Egtved.

Et Fund.

En Dreng, der tjente hos Pastor C. E. Møller i *Nykirke*, fandt 1844 ved at gaa over Havrestubbene paa Præstegaardens Toft en massiv Guld-Halskjæde med Laas, Vægt 9 Lod. Kjædens Ringe var kunstfærdigt flettede i hverandre, og paa Laasens ene Side var indgraveret Christus paa Korset og derover Gudfader med Krone samt øverst en Due (Helligaanden). Paa Laasens indvendige Side stod Aarstallet 1641, et Jesumonogram samt Bogstaverne I. B. F. og B. P. D.

Smykket¹⁾ havde sandsynligvis tilhørt Præsten i *Nykirke*, Jens Berntsen Falenkamp, og Hustru, Bodil Pedersdatter. Efter at have udstaaet Svensketiden 1657—59, blev de af Polakkerne fordrevne fra Hus og Hjem; Bodil Pedersdatter døde i Vejle 27. Juli 1659, og Præsten blev dræbt af Polakkerne 6. August 1659 (Adeler: Ribe, S. 77). Antagelig har Præsten nedgravet dette kostbare Smykke, for at det ikke skulde falde i Fjendehaand; hans snarlige Død forårsagede saa, at det i henved 200 Aar blev liggende i Jorden.

(«Aalborg Stiftstid.» 2/1 1844 efter «Vejle Avis».)

Ved Forfatteren, Postmester **Carl Klitgaard**,
Vraa, Vendsyssel.

¹⁾ Et Billede af Halskæden findes i J. Olriks Værk «Drikkehorn og Sølvtajs», Side 125. Smykket findes nu i Nationalmuseet, Museumsnummer 8312. Paa samme Mark fandtes 1845 en høj Sølvpokal, der ligeledes er i Nationalmuseet. P. E.

Fra Vejle Hospital.

(Meddelt af Dr. K. Carøe, København.)

Følgende supplik findes i danske kancellis henlagte sager og har vel derfor næppe ført til noget:

Eftersom jeg for nogen tid siden hospitalsforstander udi Wedle nådigen blev bevilget, og jeg for min store umag og besværing i en og anden måde på de fattiges vegne haver intet til vis løn, er til eders kgl. majestæt min underdanigste ansøgning og begæring, eders kgl. majestæt vilde mig nådigen forunde og bevilge til årlig ophold af hospitalets indkomst og måtte forskånes for skat og byens tyng.

Er jeg foruden på de fattiges vegne allerunderdanigst begærendes, at eftersom Wedle hospital i sidst forleden krigstid er bleven meget øde og ruineret, så at befrygtes, det nedfalder, med mindre det får i tide hjælp, efter tingvindes udvisning, og forrige hospitalsforstanderske Else Mikkelsdatter er over sit regnskab skyldig bleven 200 daler, for hvilke hun haver pantsat til Wedle byting velbårne hr. Steen Bilde forrige lensmand på Koldinghus en ejendoms- og humlegårds jord. Derforuden er der en ejendomsjord, som bemeldte Else Mikkelsdatter vil udlægge for hospitalsgæld, nemlig for 100 daler. Nu er de ejendomsjorder ikke så meget værd, som de er sat i pant eller lånpenge ud for, ej heller er de skattefrie, tilmed haver jorden i langsomme tid ikke været brugt og dyrket, så de fattige ikkun ringe både og gavn deraf kunde have.

At eders kgl. majestæt nådigen vilde bevilge, at der måtte leveres udi penge for samme ejendomsjorder til hospitalets nogenlunde, (førend det ganske nedfalder), reparation; og at mig nådigen må bevilges af samme penge at lade oprette på hospitalets grund

nogle få væggerum hos, jeg kunde have min bolig udi, at jeg kunde være i nærværelse hos de fattige, efter som jeg ingen fri værelse haver, men må årligen give stor husleje for lofterne til de fattiges korn, eftersom deres egne er slet forfaldne.

Og eftersom der er en del, som haver de fattiges . . . interesse af kgl. majestæts anpart korntiende, besværer sig ved den sædvanlige perpetuerede afgift til dennem at udgive, jeg på det allerunderdanigste på de fattiges vegne ombeder, at eders kgl. majestæt nådigen vilde tillade, de årligen lader levere den fulde perpetuerede afgift eller og nådigen må forundes dennem, som vil give den fulde afgift til de fattiges gavn og bedste. Sådan eders kgl. majestæts nådige velgerning imod de fattige hospitalslemmer og mig fattige unge mand vil Gud med al nådige og kongelige lyksaligheder rigeligen belønne; et nådigst antsvar jeg underdanigst forventer.

Den almægtige Gud eders kgl. majestæt med langvarig sundhed og faderlig regimente fra al ulykke spare og erholde.

Actum Hafnia d. 2. Juny 1663.

Eder kgl. majestæts
 allerunderdanigste tjener
 Hans Jacobsen.

Herredsbogsbeskrivelser fra Vejle 1649 og 1690.

I Landsarkivet i Viborg findes flere saakaldte »Herredsbøger«. De giver bl. a. Oplysninger om Præstembedernes Indtægter og Udgifter, og der gives desuden ikke saa sjælden Oplysninger om Sognene. Fra Vejle er der 2, en fra 1649 og en fra 1690, og da de meddeler et og andet, som jeg ikke har set omtalt

andet Steds, hidsættes nedenstaaende Uddrag af dem, og jeg begynder med den ældste, der, som sagt, er fra 1649 og skreven af daværende Sognepræst, Henrik Erik Pontoppidan. Han skriver, at han modtager Landgilde af Annexpræstegaarden og 3 andre Gaarde, item 2 halve Gaarde, 2 Bol og et Gadehus samt desuden af noget Jord, liggende i Holbo Mark ved Tved udi Jerlev Herred, som Sognepræsten i Skibet haver fra Kong Frederik d. 2dens Tid indtil denne Dag, er som følger: 9 Ørte Rug, 9 Ørte Byg, 13 Ørte Havre, 1 Td., 1 Otting og 1 B Smør, 9 Brændsvin og 4 Fødenød. Har Herligheden af disse hele og halve Gaarde, Bol og Huse. Item Afgift til Præsten i Vilstrup Hr. Jakob og hans Formænd fulgt Præsten udi Vejle over 45 Aar, og før dem udi Munkenes Tid. Skulde dette lille Vikar enten her fratages eller bortgives, da kunde ingen Sognepræst her sig behjælpe eller underholdes, siden dette Kald i nogen Maade Tid efter anden bliver forringet.

1. Først udi den kejserslige Krig 1627 og 28, da blev omtrent en $\frac{1}{4}$ af Byen ødelagt, hvorud af de fleste Huse og Gaarde ja hele Stræder og Gader, som nu udi 20 Aar haver ligget øde og ikke er at formode i vor Tid at vorde opbyggede.
2. Udi den svenske Krig Anno 1644 og 1645 er denne liden By og meget kommen til Agters og forarmet, saa at 24 eller flere Par Folk er bortflyttede og har nedsat sig i Landsbyerne og andre Steder sig opholder.
3. Udi forrige Tider er Grundet By i Annexen, saavel som Vester Lysholt afbrudt og lagt under Grundet Herregaard, hvor af Sognepræsten slet og aldeles intet nyder, formærkelig stor Skade og Kaldets Forringelse.

4. Udi sidste Fejdetid blev nogle Engskifter, udi Hestehaven liggende, saa slet af Sandflugt fordærvet, at det ikke er at forhaabe, de kan oprettes. — Desforuden haver forrige Sognepræster haft enten et Kannikdom eller andre Beneficia eller Privilegier om Jord og andet her paa Stedet, som endnu en Del forholdes og en Del er bortkomne aldeles. — Disse forskrevne Bønder haver været en fast Mageskifte fra Ribe Kapitel, og nogle af dem i Munketider fordret til St. Nikolaj Alter i Vejle, og findes, hvis jeg ikke fejler, udi Byens Gemmer, højlovlig Kong Hanses Laasebrevve derpaa, er de siden stadfæstede af Frederik d. 2den og Kristian d. 4de indtil denne Dag.
5. Haver Sognepræsterne al Tid haft i Skov og Mark tvende Ejendomme, hvorudi saas aarlig 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg og 1 Ørte Havre. Noget af samme Jord lægger jeg aarlig ud, naar det er udslåbt, kan og bjærges Hø deraf 18 eller 19 Læs, hvilket dog er saa sværlig (besværlig) at avle, paa nogle Steder for Moradser og Vand, at det i halve Læs med Pramme og stor anden Bekostning maa hjemføres. — Undertiden henskylls det af Vandflod, eller som i Fjor, da jeg fik slet intet af det, jeg havde paa Holmen.
6. To Humlehaver, henved 4 Bunker Stænger tilsammen. Den ene blev i Romshule af Sand og Vand fordærvet, derpaa blev 1648 avlet henved 60 Skp. Humle. De plejer at give hvert Aar 80 eller 100 Skp., men Avlen er nu mindre. Samme Aar kommer der Misvækst, saa den anvendte Bekostning i kolde og vaade Somre med Arbejde, Humlestænger at købe, gøde og gærde, og Rødder at købe ikke kan erstattes, som udi 7 Aar i 2 Somre mig virkelig skete.

7. Nok ligger til Præstegaarden to smaa Enghaver nærved Teglladen, deri kan avles 4 smaa Læs, og ved Gaarden noget i et Kær, hvilket af Vandløb nu haver været i nogle Aar fordærvet, saa at Engbjergningen nu er ringere her end tilforn.
8. Foruden alt dette haver mine salige Formænd og brugt 2 Ejendomme af Kirkens og nogen anden Jord og smaa Haver, hvoraf aarlig gives til Kirken og Jordskyld og derfor ikke herudi er at regne.
9. Tienden af Hornstrup Sogn, Annexen hertil, naar den ydes udi Kærven, skal den neppelig kunne beløbe sig over Bekostningen at udtærskes, højere end Kirkens Parter, nemlig: 6 Ørte Rug, 6 Ørte Byg og 4 Ørte Havre, thi dette lille Sogn er saa forarmet, at 4 eller 5 Mænd ikke haver deres fulde Sæd, og nogle ikke Halvparten, saa at jeg samme Aar ikke haver haft saa meget deraf i Hartkorn.

Byer udi Hornstrup Sogn:

1. Kirkeby-Præstegaardens Tiender nyder Præsten alle 3 Parter, for hvilke mine Formænd haver været aftinget i Skæppen, mens jeg mest haver brugt Foret og taget det i Kærven, og var det før bedre end nu, der den gamle Mand levede, er ellers 2 halve Gaarde.
2. Hornstrup By er 7 Gaarde, en er afbrændt for 2 Aar siden, desuden 4 Halvgaarde, 1 er afbrændt, 5 Gadehuse, 2 er afbrændt, og en Hyrdehytte.
3. Lysholt: 1 Gaard, 1 Halvgaard og 1 Bol.
4. Grønholt: 8 halve Bol eller Huse. De svarer en ringe Ting.
5. Breballe: 16 Halvgaarde og 7 Huse, nogle faa af dem haver en Brug.

Kvægtiende:

Efter en Tiendebog, som rigtigholdes: Nogle Aar 6 Lam, undertiden 11 eller 12, oftere under end over, af Kalve undertiden 1, Grise 1 eller 2 eller 3, som Aaret er til. Penge: samme Aar 2 Rdl. 12 Skilling, andre Aar 4—5 Daler, men nu mindre, thi alt dette er foranderligt.

6. Jordskyld af Vejle:

Efter salig Mester Niels Frandsens Opskrift: skal være 6 Slettedaler 3 Mark 2 Skilling 1 Album, men en Del deraf for sildig og forskrevet. (Magister Niels Frandsen var Sognepræst i Vejle fra 1627 til 1642. Wiberg.)

7. Hans Hansen, Delefoged i Skærup, bruger en Ager paa Skærup Mark. De Aar, den er saadet, gives deraf 2 Skp. Byg, er kun ydet mig en Gang udi 7 Aar. — (Det er 7 Aar, siden Pontoppidan blev Sognepræst i Vejle.)

Af to Agre paa Assendrup Mark skal mine salige Formænd haft 12 Skp. Havre og 2 Høns, men velbyrdige Ove Lunge haver med sine Arvinger det nu fra Vejle Kirke slet bortvendt, saa meget jeg derom endnu haver forfaret.

8. Haver kongelig Majestæt og Kronen naadigst tillagt Vejle Præstebord af Kongens Tengaarde her for Byen i Brohøl, som Kongens Fisker yder, aarligen en halv Tønde saltet Ørred. — Mølleren her paa Stedet giver endnu en Fjerdings saltet Ørred (hvilken jeg dog ikke nogen Tid bekommet haver), eller han giver Penge derfor. »Rettigheden skal være noteret af den meget berømte Mand Monsjø Christen Jensen, min meget savnede Forgænger, nu blandt de salige«. (Denne Bemærkning har Præ-

sten skrevet dels paa Latin, dels paa Græsk). At tage, hvis der vanker hver Søndag Nat, hvilket vel ikke ske kan.

9. Højtidsfret i denne forarmede og forringede By haver en Paaskedag været 30 Slettedaler 3 Mark og 1 Skilling i al Sandhed, dog undertiden noget bedre, før Fjendernes Tid besynderligen, og i min Formands Tid, der Borgerskabet bedre var ved Magt, mens nu i de sidste Aaringer, da mange Borgere er bortflyttede og en Del for Gæld henrømte, bliver saa forringet; thi 9 eller 10 Gaarde staar øde, som haver været blandt de fornemmeste, og tilkøbs opbydes flere vil vorde. — Offer for Kvinder og Børn her paa Steden er kun ringe og falder ikke altid lige. Det er henved 16, 18 eller 19 Sletdaler aarligen.

Præsten omtaler nu sine Udgifter og skriver bl. a., at han til Kapellanen for Kirketjeneste i Hornstrup og for Altertjeneste i Vejle om Fredagen giver aarlig 10 Slettedaler, de betales i 2 Terminer. Desuden betaler han 12 Slettedaler for nogle Ejendomme og anden Jordskyld, 2 Daler af Mølholm; af Humlegaarden, Kapel og en liden Have paa Dæmningen betaler han ogsaa Jordskyld til Byen. Pontoppidan skriver, at naar disse Udgifter i Forening med Kongeskat, Husholdningsbekostning, Folkeløn m. m. sammenlægges, bliver hans Indtægter ikke store. Man skulde ellers synes, de maa have været ret betydelige. Det Mensalgods, der hørte til Embedet, bestod af 4 Gaarde i Vinding med 22 Tdr. 5 Skp. 1 Fdkr. 2 Alb. Hartkorn, Nørre Tved med 2 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr., 1 Gaard i Hornstrup paa 6 Tdr. 2 Fdkr. og 1 Gaard i Grejs paa 8 Tdr. 2 Skp. 3 Fdkr. Hartkorn og et Bol i samme By paa 1 Fdkr. 2 Alb. Hartkorn, samt Indtægten af

den Del af Hvolby (Hvolbøl) Mark, som ligger i Skibet Sogn. Efter Afgiften at skønne kan denne Mark ligned ved en almindelig Gaard. Naar saa hertil kommer Humlegaardene i Mølholm og Romshule, 2 Gaardes Brug i Vejle Mark og Skov samt Engene og Haverne, som han nævner, tilligemed de saltede Ørreder m. m., saa maa de siges at være endog ret anselige.

1690 skriver den daværende Sognepræst, Magister Hans Jeremias Wolf i Vejle bl. a :

»Til Vejle Præsteembede har fra gammel Tid ligget 4 Gaarde i Vinding i Holmans Herred. Deres Hartkorn er henholdsvis: 7 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. 1 Alb., 6 Tdr. 2 Skp. 1 Alb., 5 Tdr. 7 Skp. 2 Fdkr. og 3 Tdr. 2 Skp. 1 Fdkr. Den sidste benævnes baade som en Halvgaard og som et Bol. — Af den første svarer Fæsteren aarlig 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 2 Ørter Havre, 1 Fdg. Smør og 1 Svin. De 2 andre svarer det samme med Undtagelse af, at Smørret her kun er 1 Otting. Af den halve Gaard svares ingen Havre, ellers er Afgiften den samme som af de 2 sidste Gaarde. Fæsteren af Bolet i Nørre Tved svarer samme Ydelse, men her svares 1 Fødenød i Stedet for Smør. Afgiften af Gaardene i Grejs og Hornstrup har jeg ikke. Men Ydelsen af Jorden paa Haalby Mark, som Præsten i Nørre Vilstrup og hans Formænd har haft i Brug, er: 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 1 Ørte Havre, 1 Svin og 1 Fødenød.

Præsten skriver: »Og haver Herligheden af disse Bøndergaarde og Jordens Afgift af Præsten i Vilstrup og hans Formænd fulgt Sognepræsterne i Vejle i mange Aar og fra ældgammel Arrilds Tid. — Disse forskrevne Bønder haver været mageskiftet fra Ribe Kapitel. Nogle af dem i Munketiden forhvervet til St. Nikolaj Alter udi Vejle, hvorpaa og findes højlovlig Ihukommelse

Kong Hanses Laasebrev, siden og allernaadigst stadfæstet af de følgende Konger til denne Dag.

Udenfor Byen svarer Hans Hansen i Skærup af en Ager paa Skærup Mark 2 Skp. Byg.

Af Tenen ved Vejle ydes 1 Td. saltet Ørred. Møleren her paa Stedet giver 1 Fdg. saltet Ørred eller Penge derfor. Rettigheden er at tages, hvis den sker, hver Søndag Nat. Sognepræsten har altid haft i Skoven og Marken 2 Gaardes Avl eller tvende Ejendomme, hvorudi saas 1 Ørt Rug, 1 Ørt Byg og 1 Ørt Havre. Kan og avles 18 eller 19 Læs Hø, som Aarene frembærer til, men der er stor Bekostning med at indavle det. Der er 2 Humlehaver, den ene ligger ved Fiskebæk, Bækken mellem Vejle og Vinding, 3 Bunker Stænger, den anden i Romshule, 2 smaa Pletter, hvoraf den ene er fordærvet, derpaa kan med stor anvendt Bekostning avles 50 og 60 Skp. Humle, men i de 2 sidste Aar mindre og ganske slet. Desuden er 2 eller 3 smaa Enghaver, hvorpaa kan avles 4 à 5 Læs Hø. — I Stedet for Bolig nyder Præsten 8 Skilling af hver Ejendom i Byen eller 10 Rdl. Ofret paa de 3 store Højtider er 78 Rdl. Akcidentser er aarlig 16 Rdl.

Boligen er hel brøstfældig, den tilhører Kirken, som ikke har Raad til at vedligeholde den. Den har hidtil været skattefri. — Af Annexpræstegaarden i Hornstrup faar Præsten aarlig 1 Ørt Rug, 1 Ørt Byg, 2 Ørt Havre, 1 Fdg Smør, 1 Svin og 1 Fødenød samt $\frac{1}{8}$ af Tienden, som i de senere Aar har været 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg, 2 Ørter Havre og 1 Skp. Boghvede. Paa Gaarden er et Salshus paa 6 Fag, 1 Ladehus 11 Binding, 1 Fæhus 4 Binding, 1 Høhus 4 Binding. Ved Gaarden er en liden Frugthave og 1 Stykke Kaaljord. Dens Hartkorn er 9 Tdr. 3 Skp. 2 Fdkr. 2 Alb., Skovskyld 4 Skp. 1 Fdk. I Annexet er 20 Gaarde,

deraf er de 4 øde. Tienden er : 16 Traver 18 Kjærver Rug, 13 Traver 15 Kjærver Byg, 39 Traver 1 Kjærv og 1 Neg Havre.«

Jeg har meddelt Uddrag af begge Beretninger, da det forekommer mig, at de udfylder hinanden. Ageren paa Skærup Mark, som omtales, er vist Kappelager; thi Sagnet siger, at den en Gang har hørt til et Kapel i St. Nikolaj Kirke i Vejle. 1638 var der en Lægedomskilde paa Kappelagre, hvis Sted endnu kan paa-vises. — Holbøl nævnes i Ribe Oldemor. Det var i gamle Dage Navnet paa den østligste Del af Jerlev Mark; men senere kom noget af Marken til Skibet Sogn.

(1593 omtales Hvolbøl Mark i Kancelliets Brevbøger.)

J. J. Ravn.

Vejle Amts historiske Samfund.

Regnskab for 1917.

INDTÆGT:			UDGIFT:		
	Kr.	Øre		Kr.	Øre
Kassebeholdning den 1. Januar 1917	652	70	Udgivelse af Aarbogen:		
Medlemsbidrag	1964	00	a. I. Halvbind 1917	714	26
Do. én Gang for alle	—	—	b. II. —	531	90
Salg af ældre Aargange til Medlemmer ..	78	25	Foredrag	156	59
Subskribenter	39	00	Ekskursioner	96	95
Salg af ældre Aargange til Subskribenter.	25	00	Anskaffelse og Vedligeholdelse af Inventar.	—	—
Salg til Ikke-Medlemmer	29	00	Bestyrelsens Rejse- og Portoudgifter	55	56
Aarsbidrag fra Stat, Amt og Kommuner .	400	00	Udsendelse af Aarbogen	120	20
Entre ved Foredrag	155	10	Kontorholdsudgifter	144	49
Renter af Kassebeholdning	45	70	Andre og uforudsete Udgifter	46	20
Andre og uforudsete Indtægter	30	00	Restancer	76	00
			Kassebeholdning	1476	60
	Kr....	3418 75		Kr..	3418 75

Kapitalformuen:

	Kr.	Øre		Kr.	Øre
Indest. paa Kontrabog i Kolding Sparek..	1108	53	Beholdning overført til næste Aar	1153	17
Renter	44	64			
Kr....	1153	17	Kr....	1153	17

Kolding, den 11. Februar 1918.

I. O. Brandorff.

Foranstaaende Regnskab, der er revideret af d'Hrr. Bankbogholder B. Bertelsen, Kolding, og Gdr. Anders Jessen, Almind, er befundet rigtigt og derefter godkendt paa det ordinære Aarsmøde i Fredericia den 27. Maj 1918.

Chr. H. Møller.

GAMMELT VESTJYSK BONDELIV

BARNDOMSERINDRINGER FRA VESTEREGNEN

AF

CHR. H. MØLLER, HEDEBY.

JEG vil her nedskrive nogle af mine Barndoms-erindringer. Stedet for disse er væsentligst Give og Ringgive Sogn i Vejle Amts Vesteregn.

Mine Forældre var Hans Christensen Møller og Ane Kjerstine Knudsdatter; de købte i Aaret 1831 Breinhovedgaard, beliggende i Breinhoved By, der ligger i Give Sogn, men ikke ret langt fra Ringgive Sogneskel.

Til Gaarden hørte omtrent 250 Tdr. Land, bestaaende af Ager og Eng, Hede og Mose, med Hartkorn 2 Tdr. 5 Skpr. Købesummen var 300 Rigsdaler. Besætningen bestod af 3 Køer, 2 Heste (»Krikker«) og nogle Faar. Bygningerne var smaa og i en daarlig Forfatning; de var opført af Bindingsværk med stavrede og lerklinede Vægge.

Her fødtes jeg 20 December 1837.

I. Hyrdeliv og Skolegang.

Det første Hverv, jeg fik, og som i og for sig ikke blot var vigtigt, men ogsaa betydningsfuldt nok for mig, bestod i, at jeg blev Gaardens *Gaasehyrde* (»Goes-hjor'«). Jeg var vel den Gang omtrent 7 Aar gammel. Tiden var selvfølgelig lang for mig; men det er jo ogsaa noget, man vænner sig til i den Alder. Men ogsaa en saadan Virksomhed kunde give Anledning til Oplevelser, der kan huskes, og en saadan skal jeg nu her fortælle: Det var Forsommer, og jeg passede Gæs og Gæslinger i »Knudemose«, hvor der den Gang var en større Dam. Gassen var en striks og onskabsfuld Herre, der, saa ofte han kunde faa Lejlighed dertil, og det gik hyppigt paa, for løs paa mig, nappede mig i Benene og baskede mig med Vingerne. En Dag fik jeg, til Uheld for mig, fat paa Fyren og holdt ham op i Vejret; da jeg i mit Hovmod holdt en Tale til ham, hvori jeg lovede ham al Landsens Ulykker, fik jeg en Salve fra hans Bagdel lige ned i min aabne Mund. Jeg smed Gassen og maatte kaste op; hver Gang jeg tænkte derpaa, maatte jeg kaste op. Nu fik jeg Lov til at binde en Træklods til Gassens Ben; saa gik det efter den Tid meget godt.

Aaret efter blev jeg *Faarehyrde* (»Foerhjør'«); det var langt mere fornøjeligt, thi da kom jeg sammen med

andre Hyrder — baade fra Vestergaard, Søndergaard og fra Hedeby, undertiden ogsaa fra Ringgive Præstegaard. For at være en rigtig Faarehyrde maatte man have en Kæp (»Foerkjæp«); det var en rodhugget Egestok af passende Tykkelse, særlig ved den nedre Ende (»æ Klondt«). Paa Kæppens ene Side var der indskaaret (»tælllet«) lige saa mange Skurer, som man havde Faar at passe. For hvert Lam, der fødtes levende, snittedes en Fure paa Kæppens modsatte Side. Med Kæp i Haand og »Meldmaderne«¹⁾ til Dagskosten i Hyrdetasken drev man om Morgenen Faarene ad Heden til, hvor man blev til Solnedgang. Man maa nu ikke tro, at hver Hyrde passede sin Hjord særskilt; Heden var fælles for alle Hyrder. Jeg havde omtrent 40 Stkr. og de andre lige saa mange. Nej, alle Flokkene dreves sammen under ét. Og nu gik det meget fornøjeligt med Leg af forskellig Slags; jeg skal nævne nogle af disse: At »kaste Krog« bestod i at spænde Ben for hinanden; det var ikke altid den stærkeste, der gik af med Sejren, ogsaa den fiffigste. At »krylles« bestod i, at 2 lagde sig paa Ryggen med Fødderne mod hinanden; ved at tage fat i Hænderne skulde man da trække den anden over til sig. At »knappes Næver« bestod i, at de to Modstandere stillede sig lige over for hinanden og slog de knyttede Næver mod hinanden; hermed blev man ved, til den ene »gav Tabt«; denne Leg kunde drive Vandet i Øjnene. At »spille Sten« brugtes meget; Spillet gjaldt Knapper eller Skillinger, hvis man havde saadanne, men det var sjældent; hver valgte sig en rund Sten af et Garnnøgles Størrelse; fra et valgt Sted trillede én sin Sten et Stykke fra sig; Medspilleren skulde nu forsøge at ramme den med sin; lykkedes det ikke, var

¹⁾ Mellemmad.

det Udspillerens Tur til at forsøge at ramme; den, der ramte, vandt Spillet. At »spille Kegler« udførtes som nu, men baade Kegler og Kugle var Sten.

Naar Faarene skulde hjem, skulde hver Hyrde samle sine Faar; det gik ganske let; enhver Hyrde gik til sin Side af den samlede Faareflok og kaldte med de Ord: »Skil ad, skil ad, hys hjem!« Saa skilte Faarene sig fra hinanden og søgte hver sin Hyrde; naar der, som det kunde ske, var et eller flere Faar, der ikke vilde lystre Kommando, maatte en à to af Hyrderne drive dem ud af Flokken, medens de andre stod opstillet med Hyrdekæppen i Haanden, parate til at kaste den efter det ulydige Faar; de ramte i Reglen, undertiden slemt nok; en saadan Omgang glemte Faaret ikke lige straks. Hændte det, at et Faar blev bidt af en Hugorm og Hovedet hovnede op, lod Hyrde drengen sit Vand i en Træsko og hældte det i Faaret; det skulde hjælpe.

Det siges ofte, at Faarene er dumme Dyr; det passer ikke; de kan lære meget. Naar jeg drev Faarene i Heden eller hjem derfra, gik Vejen over Toften, hvor der var Sæd snart paa den ene, snart paa den anden Side af Vejen; jeg gik dog *foran* Flokken baade hen og hjem, og de skulde nok følge Vejen endda, tiltrods for den fristende Sæd.

Mergelgravningstiden var dog min fornøjeligste Tid; thi da tøjredes Lammefaarene paa Marken, medens Vædderen (»æ Ronwejr«) og Bederne (»æ Gjældwejr«) blev indkvarterede til Græsning i en anden Mands Mose. Nu behøvede jeg kun at flytte Faarene Morgen, Middag og Aften; den øvrige Tid kørte jeg Mergelvognen.

Om Sommeren gik jeg med »Stunthoser«; det var hvide, langskafede Uldstrømper, der opad holdtes fast

med et vævet eller fileret Hosebaand. Strømpesaalen var skaaren af; den Del, der dækkede Vristen, beklædtes med et Stykke blaåt, uldent Tøj, der syedes fast med hvidt Garn i Kædesting; i Forenden var der en Stroppe til at sætte om Langtaaen. Vristlappen (»æ Pløs«) holdtes i Stilling ved en Tøjrem under Foden (»æ Fussel«) og ved en lignende Tøjrem, der gik omkring Hælen.

Min Skolegang.

Hjemme havde vi en ældre Avlskarl ved Navn Thyge Jensen, som havde tjent os i flere Aar. Han kunde baade læse og skrive samt regne; han havde en kort Tid været Skolemester. Han lærte mig Bogstaverne og ABC'en. Men saa i Aaret 1843 blev »store« Hanne Jakobsen i Bøllund Enke; Thyge mente da, at hun kunde være et godt Parti, hvorfor de straks blev gift, og han flyttede til hendes Hjem. Jeg blev glad, thi nu kunde jeg blive fri for al den Læsen, der var mig en Plage; jeg glædede mig imidlertid for tidligt, thi da Vinteren kom, maatte jeg over til Thyge for at begynde, hvor vi slap — nemlig i Begyndelsen af Luthers Katekismus. Jeg kom hjemme fra med en meget stor Respekt for Hanne og med en god Madpose, hvis Indhold var en Flæskeskinke og en fed, saltet og røget Gaas. Det gik imidlertid meget smaat med Læsningen der. Jeg skal nu fortælle lidt om Thyges Hjem og om det daglige Liv der:

Huset bestod af 6 Fag og var 8 Alen dybt. I 3 Fag af den østre Ende var der Korngulv; udfør Indgangen var der dog fraskilt et lille Rum uden Loft, der skulde forestille en Forstue. Resten af Huset var til Beboelse. I den søndre Side var der to blyindfattede Vinduer, hvis Glas var baade grønt og gult og

som ikke gav meget Lys. Ved samme Side var der en fast Bænk og et Langbord. Saa vel Underdelen af Bænk som Bord tjente til Hensættelse af Mælk, Gryder, Potter, Fade, Pander, Ballier og mange andre Redskaber. Ved den vestre Væg stod Dragkisten; ovenpaa denne var hensat alle mulige og umulige Genstande mellem hinanden. Nordre Væg var optaget af to faste Senge uden Omhæng. Endvidere var der i Stuen 3 Stole med Halmsæde og en Stol paa 3 Ben. Tillige var der et Bord, der blev sat frem, naar der skulde spises. Ved den østre Væg var Ildstedet (Kakkelovn), der var opført af Mursten med en stor Aabning ind mod Stuen; i denne Ovn var der fastgjort et »Sving«, der kunde bevæges frem og tilbage over Ilden og hvorpaa Hanke-Gryder kunde hænges. Paa Kakkelovnsbænken ved den nordre Side stod Rugmelssækken, ved den søndre Side havde jeg min Plads om Aftenen, her sad jeg og læste i min Katekismus. De andre sad paa Stole foran Ovn. Thyge passede Ilden; dette gik til paa den Maade, at han lagde en Del Tørv (»Lysklyn«) foran Baalet i Ovn for yderlig at tørre disse, da de efterhaanden skulde bruges til baade at give Lys og Varme, det var den eneste Belysning, som Huset brugte, ved denne maatte al Gerning om Aftenen udføres. Til dette Hverv var Thyge meget dygtig; og samtidig hørte han mig i min Lektie, hvad jeg ikke var saa glad for. Store Hanne spandt eller bandt; Grethe, deres Datter, læste eller kartede. Thyges Moder, der var i Huset, strikkede ogsaa, men det blev ikke til meget, hun var meget gammel og affældig.

Urenlighed herskede der alle Steder i Rummet. Vand brugtes saa godt som ikke i Huset uden til Grøden. Grøden var Husets daglige Kost, ja til alle

Maaltider, Morgen Kl. 8, Middag Kl. 2 og Aften Kl. 8; den lavedes af grovmalet Rugmel, kogt i Vand og spædt op med lidt Mælk. »Retterne« var de samme hele Vinteren igennem; til Middag fik vi dog tillige hver en Skive stegt Faarepølse (»Pøbspæng«) med Brød. Bagerovnen, der laa en 100 Alen fra Huset, faldt sammen, saa der blev kun bagt én Gang hele Vinteren, og Brødet blev da baade haardt og tørt.

Hvor var det en Fryd at høre, hvor lød det lifligt i mine Øren, naar Vandet i Gryden begyndte at synge; saa blev Rugmelet rørt (»perret«) i; saa steg Humøret adskillige Grader, thi ikke alene havde jeg Udsigt til at faa Sulden stillet, men det var da ogsaa en Afbrydelse i den evindelige Katekismustæsen.

Jeg længtes jo meget i Ugens Løb efter Søndagen; thi hver Søndag var jeg hjemme; saa kan det nok være, at jeg spiste af al den gode Mad, alt hvad jeg orkede. Det kneb da ogsaa haardt, naar jeg skulde tilbage igen. Til Undskyldning for mine Forældre skylder jeg at anføre, at naar de spurgte mig, hvorledes jeg havde det, svarede jeg altid, at jeg havde det godt; jeg var for stolt til at sige andet; jeg syntes, at det var en stor Skam for mig, om jeg ikke kunde holde Pinen ud. Havde mine Forældre kendt noget til de Vilkaar, hvorunder jeg levede, havde de selvfølgelig taget mig hjem.

Nu er der at fortælle lidt om Hannes afdøde Mand »Stuer-Mads«; han var ikke blot stor men ogsaa ualmindelig stærk. I sin Ungkarletid tjente han hos Generalen paa Engelsholm; en Dag, han gik en Murer til Haande dér og denne skulde flytte Plads, tog Mads ikke blot Stigen men ogsaa Mureren og Kalkspanden paa en Gang og satte det hele paa Plads. Det fik Generalen at se, han blev bange for Mads og fjernede ham fra Tjenesten.

Mads fortalte senere, at da han var paa Engesholm, kunde han ikke blot æde et Brød men ogsaa et halvt Faar.

Mads havde et Engskifte i Revlingsmose ved Siden af mine Forældres. En Dag i Højbjergningstiden var Mads kørende til Engen med en Tyr og en Stud til Forspand; de blev spændt fra og Mads gav sig til at arbejde; imidlertid blev det meget varmt den Dag, Bremsen og andet Utøj var slemme, hvorfor Tyren gav sig til at bisse (»beis«). Mads fik fat paa Tyren og bandt den ved Vognen; den slog sig atter løs og bissede paa ny; atter fik Mads fat paa den, trak Tyren hen til Vognen, slog den omkuld, bandt alle 4 Ben sammen paa den med sit Vognreb og lagde den derpaa ind under Vognen, hvor den blev liggende til Aften, indtil Mads skulde køre hjem.

Efter denne Vinter begyndte nu *min egentlige Skolegang*. Der var dog ingen fast Skole i den første Tid af min Skolegang. Skolestuerne var Lejestuer, den første Tid var den hos Christen Ramskov, derefter hos Søren Lundtoft og derefter paa Kirkebjerg hos Christen Kirkebjerg. Skolestuerne var tilnærmelsesvis indrettede paa samme Maade: Et 2 Fags Rum i den ene Ende af Huset; Lyset kom ind gennem 2 Fag smaa Vinduer, det ene i Galvvæggen, det andet paa Sidevæggen; Belysningen var derfor maadelig. Ovnen, der var opført af Mursten, havde en stor Aabning ind mod Stuen; herfra fik man al Varmen. Gulvet var af stampet Ler. Møblementet bestod af et langt Bord med tilsvarende Bænke og ved den ene Side et mindre Bord med Bænk; ved den modsatte Side stod en Dragkiste eller lignende, og ovenpaa denne havde Bøger og Tavler deres Plads. Min Skolemester var en 70-aarig Mand. Undervisningen var jo ogsaa derefter; vi lærte

nogenlunde en hel Del paa Ramse, uden at vi havde fattet Indholdet deraf.

Vore Bøger til Udenadslæsning var Balles Lærebog, Birchs Bibelhistorie, Katekismus samt en hel Del Salmer i »Evangelisk-christelig Salmebog«. I Regning lærte vi Addition, Subtraktion og Multiplikation i ubenævnte Tal samt de 4 Regningsarter (»Specier«) i benævnte Tal — uden Brøk. Hovedregning havde vi saa godt som intet af. Skrivning lærtes efter trykte Forskrifter, der var klistret op paa Pap. Derudover fik vi ingen Undervisning. Jeg var vist 12 Aar gammel, inden jeg kunde læse, hvad jeg selv skrev; Sagen var nemlig, at jeg ikke kunde læse de Forskrifter, som vi skrev efter, men blot efterlignede Skriftrækkene saa godt som muligt. Skolemesteren var en underlig gammel Mand; han bankede os sjældent, saa godt som aldrig; Straffen bestod gerne i, at han tog fat i begge Ører og ruskede i dem, dog ikke ret slemt, idet han sagde: »Jeg skal Katten spille mig kanøfle dig, din Grinebidder«. Værst var det, naar han sagde dette flere Gange efter hinanden, thi saa skete det gerne, at noget af Skraatobakken for ud af hans tandløse Mund og ind i vore Øjne; det sved, saa det forsløg noget.

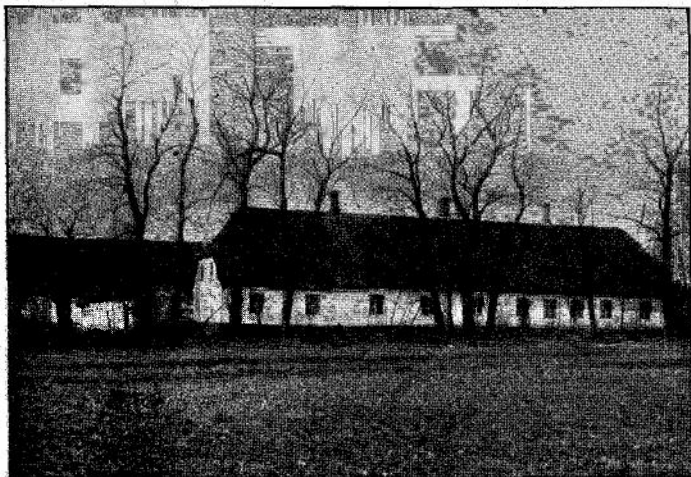
Et enkelt Træk af ham skal jeg fortælle. Naar han om Morgenen kom ind i Skolestuen, satte han sin Madkasse og Ølflaske paa Dragkisten og gik ind til Familien i Huset, indtil Børnene var samlede. Nu var det en almindelig Regel, at han var »svirende« om Søndagen. Om Mandagen lugtede vi da, inden han kom ind, til Flasken; bestod Indholdet af Brænde-
vin, fik vi en fornøjelig Dag med megen Frihed, men var Flaskens Indhold det bare Øl, skulde vi tage os i Vare, saa var han ikke at spøge med. Naar vi saa

var komne om Morgenen og var bleven hørt i vor Lektie og derefter satte til at læse indenad eller til at skrive, tog han gerne sin Mad og Flaske og forlod Skolen. Naar han kom igen, satte han sig gerne ved Ovnen og faldt i Søvn; saa listede vi alle ud af Skolestuen og morede os paa forskellig Vis; undertiden kunde vi være langt borte paa Isen, der kunde nemlig gaa baade 2 og 3 Timer, før han vaagnede, var vi ikke komne tilbage, inden dette skete, kom han ud og kaldte paa os; saa gjaldt det om at komme ind i en Fart, næsten over Hovedet af hinanden, thi kun den første og den sidste fik et Rap af Stokken, de andre slap fri. Vi skiftedes til at være først og sidst.

De sidste $1\frac{1}{2}$ Aar af min Skolegang fik vi en anden Lærer; det var ogsaa en gammel Bondemand, og efter mit Skøn var han ikke bedre end Formanden, men brugte Stokken hyppigere. Et Eksempel blandt mange skal jeg anføre: En ordentlig og skikkelig Dreng af min Alder læste et Stykke indenad af Birchs Læsebog. Stykket omhandlede en Mand, der var kørende hjemmefra; da han havde kørt et længere Stykke Vej, saa han sig tilbage og saa da, at der var Ildebrand i Retning af hans Hjem; han vendte saa og kørte efter Hjemmet til, da han troede, at det var hans Gaard, der brændte. Nu læste Drengen »Graad« i Stedet for »Gaard«; derover blev Skolemesteren saa forbitret, at han raabte til Drengen: »Jeg skal give dig Graad« og tog sin Stok, trak Drengen fra Bordet ud paa Gulvet og lod Stokken danse paa hans Ryg i lang Tid.

Breinhovedgaard, Give Sogn.

II. Bygningsskik og Livet inden Døre.

Det første, jeg kan huske, var der kun ganske enkelte grundmurede Huse i Give Sogn og dens Omegn, saa langt som jeg var kendt; de allerfleste var opført af Bindingsværk; nogle havde udmurede Tavle, de fleste havde stavrede og lerklinede Vægge. For at beskytte Murene mod Efteraarsregnen og Vinterens Kulde blev Væggene udvendig dækkede med et Lag Hedetørv saa langt op ad Hussiden, at denne var beskyttet mod Vejr og Vind. De fleste Steder toges Tørvene bort om Foraaret og anvendtes til Strøelse omkring Møddingen; samtidig blev Væggene eftergaaet med Klining og Kalkning.

Stuehuset (»æ Sals«) var i al Almindelighed indrettet paa følgende Maade: Først Bryggerset i den ene Ende af Huset og bagved dette Mælkestuen; ved Siden af disse laa Køkkenet og Sovekammeret. Disse fire Rum optog i alt 5 Fag. Ved Siden af de sidste laa Dag-

ligstuen, der var paa 2 à 3 Fag; ved dennes ene Side var der 2 à 3 faste Senge med fast Brædepanel og Omhæng — altsaa Alkover. Ved Siden af Dagligstuen laa Forstuen, der var paa 2 Fag, bag denne en lukket Skorsten og bag denne igen et Spisekammer.

Ved Siden af disse laa endelig *Storstuen* (»æ Stuerstow«), der var paa 2—3 à 4 Fag.

Væggene var hvidkalkede; Loftet af Bræder, i Reglen umalet. Vinduerne var smaa, især de blyindfattede, hvoraf der var langt de fleste.

Forstuen, Bryggers og Køkken var brolagt med toppe Sten. I *Sovekammeret* var der Brædegulv samt en lille Bilæggerovn, et lille Bord og et Par Stole. I de øvrige Værelser var Gulvet af stampet Ler, nogle Steder af soltørrede Mursten. *Møblementet i Dagligstuen* bestod i Reglen af et langt Bord med fast Bænk langs den ydre Væg; ogsaa ved den ene Bordende var der Bænk. Endvidere fandtes nogle Stole med Halmsæder, en Dragkiste eller Chatol samt et Hængeskab ved den ene Bordende; nogle Steder tillige en Tablet, nogle Billeder samt Bornholmeruret. Paa Dragkisten henstod ofte en hel Del Nips- og Porcellænsager, ligesom noget af dette havde sin Plads i Tabletten. Ved Sidevæggen stod Bilæggerovnen, der naturligvis gik ind i den aabne Skorsten; sine Steder var der dog aabne Ildsteder, opført af soltørrede Sten. I *Storstuen* var der et Sengested med Sengeklæder samt én à to Halvkister, nogle Steder en Dragkiste eller et Chatol; Klædeskabe var ikke i Brug; endvidere fandtes her nogle Stole med Træsæder; sjældent var der her en Kakkellovn, fandtes en saadan, var det en Vindovn.

Om Vinteren havde Mælken sin Plads paa Hylder ved Siden af Bjælkerne i Dagligstuen.

I *Bryggerset* var der en Grubekedel (»æ Gruekjedel«), et Deigtrug, Ballier og andre nødvendige Ting.

Bagerovnen laa 100 Alen fra Gaardens øvrige Bygninger. Af en gammel Murer, Christen Ramskov, har jeg faaet at vide, hvorledes de lavedes: Pladsen skulde ligge lidt højere end Omgivelserne; Underlaget var groft Sand; derover blev der lagt et 3 Tommer tykt Lerlag, veltilberedt og blandet med Sand ligesom til Mursten; dette Lerlag dækkedes med Straa eller Lyng til Beskyttelse mod Solen, for at det ikke skulde tørres alt for hurtigt og derved slaa Revner. Naar Laget var godt halvtørt, blev det banket med et »Drivtræ«. Derpaa lagdes et nyt Lag paa i samme Tykkelse og af samme Slags, der behandlede paa samme Maade. Naar det hele var tilstrækkelig tørt, var Bunden («Øwnsaan») færdig. Nu skulde Overdelen bygges; dette gik til saaledes: Ovenpaa Bunden anbragte man en Model af godt tørre, maarrede Hedetørv og skar disse glat og jævnt til ved Hjælp af en skarp Spade i samme Form, hvori man ønskede saavel Overdelen som Mundingen. Nu lægges den samme Lermasse og paa samme Maade som før ved Fremstillingen af Bunden, men i 3 Lag, over Modellen. I det midterste Lag dannedes Røggangen. Derpaa skulde Ovnen staa urørt, til den var godt tør; derpaa tændtes der Ild i Modellen; da denne lavedes havde man i den lavet en Kanal baade paa langs og tværs — dog ikke helt ud til Ydersiden; Kanalen fyldtes med Lyng. Den kunde da bedre komme i Brand overalt. Naar Modellen var brændt til Aske og naar Ovnen havde holdt til dette og ikke havde lidt videre Skade derved, kunde der bages i den naar som helst.

Til Beskyttelse for den maatte den imidlertid dækkes med et godt Lag Græstørv.

De gamle sagde den Gang, at en saadan Ovn var langt bedre at bage i end en af brændt Sten opført Ovn; thi den sved aldrig Brødet. De fleste Steder

var der intet Hus foran Ovnén — endsige over dén; for at yde lidt Læ var der imidlertid nogle Steder foran Ovnén anbragt et Par Fag Spandtræer, der blev lægtet og tækket med Græstørv. Til at lukke for Ovnén brugtes ingen Luge, men Ovnmundingen blev stoppet med vaade Tørv (»Sumper«).

Stuepigegerningen i de gamle Gaarde var ikke ret meget. Lergulvene kunde jo hverken vaskes eller skures, de brolagte lige saa lidt, og hvor der var Brædegulv, var dette lagt af uhøvlede Bræder. Derimod blev Gulvene naturligtvis fejede med en Kost af Revlingris (»æ Lihm«), hvorefter de strøedes med hvidt Sand; havde man ikke dette hvidt nok fra Naturens Haand, blev det skyllet i Vand, til det blev tilstrækkelig hvidt. Om Søndagen eller ved andre højtidelige Lejligheder blev Sandet strøet paa Gulvet paa en egen Maade; én kunde gøre det, men bedst var det, naar der var to om at strø Sand; det gik saaledes til: den ene havde Sandet og en Tragt, den anden havde en Kande Vand; den, der havde Tragten, hældte Sand i denne, den anden hældte Vand derpaa i passende Mængde; den tragtbærende kunde nu med Tragten lave mange forskellige Kruseduller paa Gulvet; naar Sandet blev tørt, saa det pynteligt ud, men det kom jo an paa Dygtigheden her.

Fra den første Tid, da jeg kan huske, var i Almindelighed Borde, Bænke og Stole umalede; de blev derfor selvfølgelig hvidskurede, de skulde være skinnende hvide. Kvinderne skurede ogsaa deres Træsko; heraf havde de 3 forskellige Slags: kort-, halv- og langovrede, de første to Par med blanke Krammer; det sidste Par brugtes kun i Mark og Stald, de andre brugtes baade hjemme i Huset og naar man tog til Bys eller Kirke.

Men havde Kvinderne ikke ret megen egentlig Stuepigegerning, saa havde de til Gengæld nok at bestille af andre Ting — ogsaa inden Døre: Mælken skuldesies op i Fade og »Sæller«, der skulde skummes og Fløden skulde kærnes til Smør. Smørret skulde æltes og saltet og der skulde ogsaa laves Ost. Hør og Uld skulde spindes til Traad og Garn, Strømper skulde bindes. Nogle Steder foretoges ogsaa Vævningen i Hjemmet. Øl skulde brygges, Brød skulde bages, Slagtemad skulde nedsaltet og laves til Pølser eller hænges til Røg — og meget andet. Der var da nok at tage Vare paa.

Ogsaa Mændene og Karlene udnyttede ofte Aftenerne til Husflid og Hjemmesyssel. Drengene sattes ofte til at karte eller vinde Garn. Karlene snittede maaske, Manden lavede snoede Halmbaand (»Simer«) til Tagdækningen eller (finere) til Stolesæderne. Eller han lavede Haarreb, en Husflid, der nu ganske er forsvunden; det sidstnævnte foretoges paa følgende Maade: Det jyske Landsvin havde et meget længere og tykkere Haarlag end nu om Dage, da Landsvinet ved Krydsning med holstenske og især med engelske Svinfuldstændig har forandret Haarlag. Svinehaaret blev blandet sammen med Hestehaar og Fæhalehaar, karte med Haandkarter og spandtes paa en almindelig Rok men paa den Maade, at Snoren blev taget af Hjulet, idet der da maatte sidde én og dreje dette. Den, der spandt, havde Linen fastgjort ved Hjulets Akse og bar sig i Grunden ad paa samme Maade som Rebslageren. Spindingen foretoges inden Døre og de spundne Liner vandtes derpaa i Nøgler. Linnerne blev derefter tvundne sammen til tykkere eller tyndere Reb efter Behag ved Hjælp af en særlig Indretning, der lignede den, som Rebslagerne bruger hertil.

Haarrebet var meget holdbart, det kunde holde dobbelt saa længe som almindeligt Hampereb, og Kreaturerne vilde ikke tygge paa det.

I Tilslutning hertil skal refereres en Samtale, der en Dag, da jeg sad og drejede Hjulet, fandt Sted mellem Mor og hende (Stine hed hun), der spandt: »Hør, Stine! Folk siger, at du kan hekse, men det tror jeg ikke, du kan«. »Ja, jeg ved det »sej«¹⁾ ikke, men jeg er slem til at ønske ondt over den, som jeg er vred paa, og det er slem til at »sæd«²⁾.

Lidt om Julebagning.

Der bliver bagt endnu til Jul; men for halvfjer-sindstyre Aar siden eller deromkring var Maaden en noget anden. Komfur eksisterede ikke, ihvert Fald ikke i denne Egn. Al Julebagning foretoges da i den almindelige Bagerovn. Der skulde bages saa meget, at det kunde vare til Fastelavn, naar denne ikke kom altfor sent.

Alt Melet blev malet af det hjemmeavlede Korn; Flormel kendte vi ikke den Gang, og Hvedemel blev kun købt og brugt i Pundevis. Derfor skulde der selvfølgelig males en hel Del Korn baade til Mel og Gryn. Man maatte have Kornet til Mølle i god Tid, naar man vilde være sikker paa at faa det malet til rette Tid. Vindmøller var der ikke nogen af her paa Egnen, og Vandmøllerne var daarligt indrettede med Undergangsværk, saa de ikke kunde male ret meget i Døgnet. En Melsigte havde de ikke — og om Vandhjulene havde de intet Hus. Naar der saa til Jul indtraf haard Frost, som ikke saa sjældent skete, frøs Vandet fast til Hjulskovlene; Isen maatte maatte derfor hugges af disse, hvilket kaldtes »at ise« dem; det var et ubehageligt Arbejde og sinkede Malingen meget. Det var mest aarsgammel Rug, som man havde gemt hen til

¹⁾ En Ed — ²⁾ passe.

Jul, thi det kom an paa, at Rugen var godt tør; den aarsgamle Rug var tillige mere tyndskallet, saa der blev mere fint og hvidt Mel af den, naar den blev sigtet (»timset«). I Møllen blev Rugen pillet eller »rullet«, som det kaldtes; herved blev Enderne og noget af Skallen revet af; naar den derefter kom over »Vejrkisten« blev Skallerne helt fjernede, saa det maledede var lettere at timse — hvilket gav hvidere Mel. »Timsen« havde et Tværmaal af fra $\frac{1}{2}$ Alen til $\frac{3}{4}$ Alen og havde en Bund af Haarvæv, finere og grovere i Vævet, eftersom den skulde bruges til Rug- eller Bygmel. Til Jul var begge Slags i Brug.

Den Sigte, der havde det fineste Haarvæv, frembragte selvfølgelig det fineste Mel, der anvendtes til det finere Bagværk. Hjemmebagningen befattede sig dog ikke ret meget med den Slags; det bestod væsentligst i »Søsterkage«, tre Slags Kringler (»Mælke-«, »Fløde-« og »Smørkringler«), »Snitter« samt Pebernødder. Dejgen til Pebernødderne blev behandlet som almindelig Kagedejg, dog uden Gær; derimod blev der tilsat Sukker, Mjødskum eller Sirup efter Behag; der æltes saa meget Mel i Dejgen som muligt; Dejgen blev derefter trimlet ud med Hænderne i lange, runde Stænger, tyndere eller tykkere i Omfang, efter som man vilde have Pebernødderne store til; de henlagdes derefter paa et Bord Natten over, for at de kunde blive haarde; de afskares derefter fra Enden af i tynde, runde Skiver; disse anbragtes derefter paa Jernplader, det fik vi Børn Lov til, men det skulde gøres omhyggeligt, for at de kunde beholde den runde Form. Noget af Dejgen var bleven rullet ud i meget tykkere Stænger; disse afskares paa samme Maade, men Nødderne blev da meget større og kaldtes »Konger« eller »Ronwejr«¹⁾; de gjaldt for god Betaling for

¹⁾ o: Vædder.

20—30 almindelige Pebernødder pr. Styk ikke blot i Kortspil men ogsaa i »Effen eller Ueffen« og andre Spil. Pebernødderne blev bagt efter sidste Bagning uden særlig Opvarmning af Ovnens, naar de blot sattes ind straks efter.

Den usigtede Del af Rugmelet, af hvilken der skulde laves Grovbrød, blev lagt i Dejg Dagen forud for Bagningen og saa tidlig, at Dejgen havde den fornødne Tid til at løftes (»leutnes«). Den æltes derpaa atter under Tilsætning af Mel, indtil den havde opnaaet den tilstrækkelige Fasthed; efter at den havde henligget en kort Tid, blev den formet (»slaaet op«) til Brød sent om Aftenen — og var nu færdig til Indsætning i Ovnens. Næste Morgen tidlig, før det blev Dag, var Ovnens opvarmet, og Brødene blev nu indsat i denne. Naar Grovbrødene var tagne af Ovnens, blev denne flere Gange opvarmet, eftersom Bagningen skred frem. Det almindeligste var, at den blev opvarmet 2 à 3 Gange efter første Bagning. Desforuden blev der paa det aabne Ildsted i Skorstenen bagt Vaffler og Goderaad i de dertil indrettede Jernforme (Vaffeljern, Goderaadsjern); endvidere bagtes Kleiner i Fedt i en almindelig Pande — og hermed var Julebagningen afsluttet.

Lidt om Juleaften.

Til Juleaften skulde Juletravlheden og alt Arbejde være tilendebragt, for at man i hele Julen, der for de flestes Vedkommende varede til »Hellig tre Konger«s Dag, kunde erholde saa megen Fritid som muligt. Foderet i Laden var lagt tilrette, saa det laa nemt for Haanden, naar Kreaturerne skulde fodres; Hakkelse til Hestene skulde være skaaren, og dette gjordes ved Hjælp af en Haandkniv i Hakkelsekisten (Hakkelse-

maskine kendtes ikke hjemme hos os; om den eksisterede da, ved jeg ikke). Fækreatureernes Krybber og Baase skulde være fejte rene. Der malkedes til Aften, Husdyrene fodredes alle med det bedste, der gaves; Kalvene fik nymalket Mælk blandet i den skummede Mælk, og Hønsene blev fodrede med Boghvede, thi det hed sig, at de saa lagde mange Æg i det kommende Aar. Endelig stillede der et godt Havreneg ud paa Møddingen til Smaafuglene, og et Par andre Neg blev sat ud paa Marken til Harer og Agerhøns. Det var gammel Bondeskik, at ogsaa de umælende paa deres Vis skulde have Del i Julens Glæde.

Naar alt dette var iagttaget, naar Folkene havde vasket sig og skiftet det gamle Tøj med Søndagsklæderne, gik de ind i Stuen, som da var oplyst med to tykke Talglys, forneden omvundne med udtungede Papirstrimler, i to velpudsede Messingstager. Et lignende udstyret Lys blev anbragt i det af Stuens Vinduer, som vendte ud mod fri Mark, som en venlig Indbydelse til vej- og vildfarende til at søge ind.

Husets Folk blev, efterhaanden som de kom ind, beværtet med Kringler og Brændevin eller Mjød og lignende; det var en Mundsmag, der gik forud for det egentlige Maaltid.

Maaltidet bestod hos os som de fleste Steder her paa Egnen i fersk Kødsuppe. Bordet var dækket med en skinnende hvid Dug; Suppen sattes frem i Fade. Man langede nu til Fadene, at øse op i Tallerkener brugtes ikke den Gang. Naar Suppen var spist, blev Fadene tagne af Bordet og Suppekødet sat frem i store Stykker; det var Forskærerens Sag at skære det i mindre Stykker, ligesom Brødet ogsaa blev skaaret af ved Bordet. Maaltidet sluttede med Æbleskiver og Vafler. Derefter sang man et Par Julesalmer, takkede

for Mad, og der toges af Bordet. De, der røgte Tobak, stoppede og tændte Piben. Nu blev Pebernødderne og Æbler sat frem paa Bordet, og Kortspillet begyndte; først Femkort om Æblerne, sidste Stik en Streg; den, der først fik 3 Streger, havde vundet et Æble. Dernæst spilledes Trekort, 3 Pebernødder Stikket; den som ingen Stik fik, blev bét, og de følgende Béter steg efter stigende Skala. Saa længe Bordet betalte, gik Spillet meget livligt, men naar der var »spillet lings«, skulde man selv betale sine Tab med de vundne Nødder, og det kunde da ske, at en og anden spillede »fallit« til stor Morskab for de andre. Medens det kun var de ældre, der tog Del i Kortspillet, fik vi Børn hver et Par Haandfulde Pebernødder og et Æble, og med disse legede vi »Effen eller Ueffen« og flere Leg af samme Slags, og det kunde vi jo nok være fornøjede med.

Den Gang var der megen *Overtro* forbunden med Julen; man maatte saaledes ikke tage det tændte Lys af Bordet Juleaften, thi den, der gjorde det, skulde dø, inden næste Aar var omme. Naar man gik udenfor og gennem Vinduerne saa ind i Stuen, hvor Folkene var forsamlede, kunde man se den, der skulde dø, inden næste Aar var omme, uden Hoved. Den, der syede Juleaften, fik bulne Fingre. I Julen maatte man ikke nævne Rotter eller Mus ved Navn, men kalde dem »de smaa graa«, thi ellers vilde de blive til stor Plage det paafølgende Aar. Den, der sliber Knive i Julen, skal flaa Skindet af et selvdødt Kreatur i Fastelavnen o. s. v.

I Juletiden afholdtes der den Gang mange Julegilder, baade for gamle og unge, dog hver for sig. Det var i Almindelighed ikke store Gilder, kun de nærmeste Naboer og dem, man ellers var i Gildeslag med.

Maden bestod i det væsentlige af hjemmelavede Produkter med Undtagelse af en Smule Krydderier samt Kaffen og Sukkeret. Retterne bestod i Reglen af varm, kogt Svinehoved med Grønlangkaal eller af Ribbenssteg og Medisterpølse med Kartoffler og Sovs; derefter Sødssuppe. Gæsterne indfandt sig i Reglen lidt før Aften, og ved Modtagelsen blev de budt en Kringle, en Klejne eller et Goderaad samt en Snaps af Brændevin eller Mjød. Straks derpaa gik de til Bords. Hen paa Aftenen opvartedes de med Kaffe og Søsterkage, Mændene fik tillige en Kaffe-puns eller to; ved Midnatstid, inden Gæsterne tog hjem, fik de koldt Bord.

Aftenens Underholdning var dels Samtale, dels Kortspil om Pebernødder. Spillet var »Trekort«, »Brus« eller »Hundrede og ét«.

De unges Julegilder indskrænkede sig til, at de ved Ankomsten fik en Kringle og en Dram, hvorefter de bænkedes om Bordene, hvor der var fremsat store Stabler af »Smørrekaag« med Paalæg af Ost, Kød og Pølse; hertil Brændevin og Mjød efter Behag. Ellers forslog de Tiden med Kortspil om Pebernødder, ligesom der blev sungen Viser, fortalt Historier og leget. Ud paa Aftenen fik de Vaffer, om de tillige fik Kaffe, husker jeg ikke. Om Natten, inden de tog hjem, fik de atter skaaren Smørrebrød, dog ikke i saa store Mængder. Efter 1850 blev Kortspillet ved de unges Julefester afløst af Dans til en Violin.

De omvandrende Kramkræmmere.

Kramkræmmerne skal ogsaa omtales i Forbindelse med Omtalen af Livet inden Døre, da de medførte det meste af det, som maatte købes, fordi det ikke kunde laves i Hjemmet; Hovedbestanddelene her af Gang- og Sengklæder var jo af hjemmegjort Tøj. Der

var mange forskellige Slags, der alle vandrede fra Sted til Sted; der var baade Manufaktur-, Kniplings- og Baand-Kræmmere samt Isenkræmmere; der var ikke mange Dage i Aaret, hvor ikke en Kræmmer kom og falbød sine Varer. Naar de kom ind i Stuen og havde sagt Goddag, var Spørgsmaalet altid dette: »Vil I handle med Kræmmeren i Dag?« I Reglen svarede Nej, men hermed lod de sig ikke afvise. »I ka' da se paa det, jeg kunde have Lyst til at se det selv«. Han løste nu op for »Kramposen« og lagde Varerne frem paa Bordet. — Kramposen var en lang, i begge Ender lukket Pose med en Aabning paa Midten — men paa langs; der kunde da være en større Pakke i hver af Posens Ender; den var bunden med en Snor om Midten og bares over Skulderen som en Tværsæk med den ene Ende paa Brystet, den anden paa Ryggen.

En *Manufakturkræmmer*s Pose kunde f. Ex. bl. a. indeholde følgende: Bomuldstøj, Silke til Forklæder, Halstørklæder, Mundklæder til Mandfolk, Korsklæder og Kasteklæder til Kvinder, Lommetørklæder med Blomster og Billeder i mange forskellige Farver og Mønstre, Multum til Underfo'r, »Bronel« til Veste, Sirts til Omhæng paa Sengstederne, Synaale, Knappenaale, Hægter, Maller og Knapper, Bændler, Baand og Traad baade i Bomuld og Silke og mange andre Ting. Ogsaa Farvestoffer, som f. Ex. Indigo, medførtes.

Isenkræmmeren handlede med Gaffler og Knive, Brødknive, Lommeknive, Barberknive, Sakse og Spejle, Bor, Vridbor (»Frit'er) og mange andre Ting.

Kniplingskræmmeren havde baade ægte og uægte Kniplinger, Strimler, Bobinet m. m.

Baandkræmmeren handlede med Baand i alle Farver og Mønstre og af forskellig Bonitet.

Nu er tilbage endnu at nævne én, der vel ikke kald-

tes Kræmmer, men »Hornskemand«; han handlede med Hornspiseskeer, der paa den Tid brugtes meget og til dels havde afløst Træskeerne; de brugtes ogsaa til Gilder. Desuden solgte han Pølsehorn, Flødeskeer og Skohorn. En Hornske kostede fra 12 Skilling til 1 Mark. Hornskemanden er forsvunden for en Snes Aar siden.

Kramkræmmeren, der ogsaa kaldtes Bissekræmmer, var i Almindelighed godt lidt af den almene Befolkning. Han var som en levende Avis, der kunde bringe Nyt fra Sogn til Sogn og fra By til By. Nattekvarter kunde han sagtens faa, uden at han behøvede at søge til Kroerne; der forlangtes i Reglen ikke noget for Natlogis af ham, men efter egen Vilje og eget Skøn gav han oftest et af Familiemedlemmerne et Tørklæde eller lignende. Enhver Kræmmer havde, naar han ellers var bekendt i Egnen, sit bestemte Nattekvarter, og hertil søgte han tilbage, indtil han havde Omegnen afsøgt; undertiden boede han i samme Kvarter flere Nætter i Rad.

Hjemme hos os havde vi ofte Indkvartering af Kræmmere, og det var noget, der passede mig. Hvor de kunde fortælle Historier (»Emter«)! Det var noget, som jeg kunde bruge. Undertiden blev der da spillet Kort, i Reglen Fem-Kort (»Bedstebesklub«) om et Tørklæde eller Femten-Streger (»Lillefemten«) om en Skilling, et Spil, som vist ikke bruges mere. Da jeg fik Lov til at spille med, kan man nok forstaa, at det var noget, som jeg havde Lyst til, det var noget andet end at sidde og læse paa min Lektie i Balles Lærebog. Undertiden skete det, at 3 Kræmmere indkvarterede sig paa en Gang hjemme hos os; naar saa mange Kræmmere blev samlede paa et Sted, gik det anderledes løs med Kortspil; det var saa ikke Lillefemten,

men Trekort 3 Skilling med Beter; Beterne, der skreves paa Bordet med Kridt, gjaldt 3 Skilling med stigende Skala, 3 Skilling ad Gangen; der fortsattes, indtil den sidste Bet var spillet af Bordet; saa begyndtes forfra. Men Spillet kunde spilles meget højere, og for den uheldige kunde det da løbe op til store Summer.

III. Markarbejder.

Paa min Fødegaard bestod Pløjemarken væsentligst af opdyrket Hede og Mose. Agermarken henlaa med Græs, et ubetydeligt Areal var lagt ud til Kornsæd. Til Gaarden hørte to Engskifter; til det ene, der kaldtes »Elkjær« eller »Give Kjær« var der $\frac{1}{2}$ Mil, til det andet, »Revlingsmose«, var der en Mil.

Ikke blot Engene, men enhver Mark havde sit Navn: Vest for Gaarden henlaa saa godt som alt i Hede — med Undtagelse af en Bakke, »Vagtbakke« kaldet, som i tidligere Tid havde været dyrket, der var her en Strimmel Hede paa 1 à 2 Favne mellem hver Ager. Navnet skal efter Sagnet stamme fra Svenskekrigens Tid; Svenskerne skulde der have haft en Lejrplads. Jeg erindrer, at ved Pløjning af de brede »Agerrener« fandtes der flere Spor af Ildsteder i $\frac{1}{2}$ Alens Dybde; der fandtes her Kulrester og Jydepottelignende Potteskaar. Saavel paa »Søndergaards« som paa »Vestergaards« Marker er der en Bakke med samme Navn.

Vest og nord for »Vagtbakke« var der og er der endnu i et større Stykke Hede, »Vesterhede«, et større Dalstrøg, som kaldtes »Dorrits Dal«. Her spøgede det slemt; Spøgelset var en Kvinde, der var klædt i sort Skørt og Liv (»Bol«) med røde Ærmer; i Dalens vestre Ende er der en større Vanddam, der nu er tør om Sommeren; ved Dammens vestre Bred var der

en lille Plet, hvor intet Græs voksede; efter Sagnet skulde en Kvinde her være bleven dræbt.

Sydvest for Gaarden var der et større Areal, der kaldtes »Øster-« og »Vester-Toft« (»Tout«). Toften har været omgivet af Diger, men de er nu saa godt som forsvundne; i dens nordøstre Hjørne havde Gaarden ligget en Gang; i min Drengetid fandtes der endnu tydelig Spor deraf, især var det tydeligt at se, hvor Bagerovnen havde været. Sydvest for Toften var der en stor Hedestrækning, »Sønderhede«, hvis Grænse i sydvest dannes af to Kæmpehøje, der kaldtes »Lille-« og »Store Suderhøje«. I denne Hede er der to Dalsænkninger, »Lille-« og »Store-Sloge«; tværs over disse gik Vejen til Langelund; det var ikke raadeligt at passere denne Vej ved Nattetider, der var her nemlig meget Spøgeri af forskellig Art, bl. a. en kulsort So med Tarmene om Halsen og 12 sorte Grise gjorde efter Sagnet denne Vej usikker.

Mellem Toften og »Vagtbakke« var der en mindre Indtægt med en større Grøft; den kaldtes »Vestre Lihmjord« (»Lihm = Mergel).

Sydøst for Gaarden havde Marken følgende Navne: »Teglovnsgre«, »Kokkemose« (»Kokmues«), »Skousbank« og »Aasbjerg« (»Osbjerre«).

Nordøst for Gaarden havde Marken følgende Navne: »Langagre«, længst mod Syd, »Ormehbjerg« (»Uormbjerre«) og mellem dette og Nabogaardens (»Bakgaard«) Skel: »Boolsagre« (Bodilsagre). Vest herfor var der en større Agermark, der kaldtes »Kikagre«, og vest herfor igen en Mark, der kaldtes »Knudemose«, der da laa ret nord for Gaarden. Vest for »Knudemose« til Bækgaard Skel var der et Stykke Agermark, der kaldtes »Treagre«. Vest herfor et større Stykke Hede, der grænsede op til »Hedegaards« Jord ved Tohøje.

Landbruget i min Barndom.

1) Opdyrkning af Hede og Mose.

Hvert Aar blev der afbrændt et større Stykke Hede og Mose; om Vinteren pløjedes det afbrændte, hvis Frosten ikke lagde Hindringer i Vejen derfor, ellers om Foraaret. Den pløjede Hede henlaa da i 3 à 4 Aar efter dens Beskaffenhed, for at den kunde blive skør (raadden). Da ompløjedes den og harvedes, Lyngresterne samledes sammen i Agerfurene (»Agerrenene«), hvor de lagdes i »Dønger«; naar Dyngen var tilstrækkelig stor, brændtes den paa Stedet. Paa Mosejorden samledes ikke blot Lyngresterne men ogsaa de talrige større Knolde (»Maar«); ved Brændingen heraf kom megen Aske, der atter spredtes ud over Jorden. Hvis Heden var stenrig, blev baade de store og smaa Sten samlet i Dyng og bortført med Vogn eller Sluffe (en Slags Slæde). Men Hedejorden maa jo, inden den skal tilsaas, have *Mergel* (»lihmes«), hvis noget Udbytte af Betydning skal kunne ventes. I den fattige Hedeegn var det ikke saa lige til at tage fat paa Mergling af sin Ejendom. De forhaanden-værende Redskaber var utilstrækkelige hertil, og Penge manglede til Anskaffelse af gode Redskaber — det var jo i Hedeopdyrkningens Begyndelse. Mergelen laa de fleste Steder dybt i Jorden; Vandafledning derfra var ikke let at indrette, men var selvfølgelig nødvendig, hvis Mergelgravningen skulde kunne udføres tilfredsstillende. Mergelgraven lavedes de fleste Steder ved Foden af en Bakke, men undertiden fandtes den ogsaa paa flad Mark med lidt Fald. Først skulde mindst 3 Alens Rømningsjord (»Ese«) bortføres, mange Steder var Laget 4—5 Alen tykt, inden Mergelen naaedes. I Reglen var Hullet 9 Alen langt og 8 Alen bredt; naar man var naaet ned til 3 Alens Dybde, afsattes der

ved den ene Væg en 3 Kvarter bred »Bænk«, der belagdes med Bræder; ind mod Graven sattes der et Bræt paa Kant, saa der dannedes ligesom en Kasse; for at Kantfjælen ikke skal falde ned, er der under Gulvbræderne anbragt 2 alenlange smalle Bræder med et Hul i den ind mod Graven vendende Ende; en forsvarlig Pine rammet ned i hvert Hul hindrer da Kantfjælen i at falde ned. Paa dette »Lad« skulde den Mand staa, der skulde kaste Mergelen op paa Jorden, hvor et lignende Lad anbragtes, og hvorfra Mergelen kastedes paa Vognen. En Mand i Bunden af Graven smed Mergelen op paa Ladet i Graven.

Efterhaanden som man gravede sig ned, afsattes der for hver 3 Alen en ny Mergelbænk, der dækkedes med et Lad. — En betydelig Dybde kunde saaledes naaes; men Arbejdet var meget strængt. Det var i Forsommeren at Mergelkastningen og Mergelkørselen gik for sig — inden Højbjergningen (»æ Slæt«). Vi kørte Mergelen ud med 3 Spænd; jeg kørte som Dreng den midterste Vogn, saa var jeg fri for at læsse og skifte ved Graven.

Vandafledningen fra Mergelgraven udførtes saaledes: Det vandførende Lag laa i Regelen mellem »Overet« og Mergelen; selve Mergellaget gav sjældent synderligt Vand, i de fleste Tilfælde ikke mere, end man havde Brug for til at væde Arbejdsredskaberne i, hvilket lettede Arbejdet meget. Der gravedes en Grøft med Fald ind mod Mergelgraven; Grøftens Bund maatte ligge dybere end det vandførende Lag; at grave en saadan Grøft kunde være baade et besværligt og bekosteligt Arbejde, særlig naar Mergelgraven laa paa et Terræn med daarligt Fald.

Mergelen kørtes som Regel bort og ud paa Marken med det samme, det almindelige Forspand var Stude,

og Læsset rummede ca. 1 Kubikalen. Der kunde saaledes køres 50 Læs ud paa Marken fra Graven daglig, naar Vejrforholdene var gunstige; i modsat Fald nøjedes man med at kaste Mergelen »i Dyng«. Den Mand, der stod paa øverste Lad, smed Mergelen saa langt fra Graven, som han kunde — og det var ikke den letteste Plads, som han havde; der skulde baade Øvelse, Kræfter og Smidighed til. Hertil gjorde en Træskovl fortrinlig Nytte, naar den stadig dyppedes i det ved Ladets ene Ende lavede Vandhul; thi da gled Mergelen langt lettere fra Skovlen og den kunde derfor smides længere bort.

Mergelen spredtes paa Mose- og Hedejorden i Løbet af Efteraaret og henlaa saaledes til Foraaret. Paa Mosejorden blev der da ogsaa paaført *Staldgødning* (Kunstgødning kendtes jo ikke), hvorefter den tilsaaedes med Byg, de følgende 2 Aar med Havre, sidste »Kjerv« tillige med Timotéfrø; derefter henlaa den til Afgræsning i flere Aar. I Hedejorden blev der derimod saaat Boghvede (»Boget«) uden Staldgødning; en Del deraf gødedes dog og anvendtes til Kartofler, hvorefter der saaedes Rug; Rugmarken fik kun Gødning, hvis der i Forvejen havde været saaat Boghvede; næste Aar saaedes atter Rug, derefter 2 Kjerver Havre, sidste tillige med Kløver, hvorefter Marken henlaa til Græsning eller til Høslet Aaret efter.

2) Agermarken.

Agermarken dreves saaledes, at det, der skulde anvendes til Udsæd, blev skrælplojet (»fællet«) i Efter sommeren. Om Foraaret gødedes en Del deraf og tilsaaedes med Byg; en anden Del, der ikke gødedes, tilsaaedes med Boghvede. Samme Aars Efteraar saaedes Rug; hertil gødedes der kun paa de tidligere

Boghvedeagre. Andet Aar saaedes ogsaa Rug, 3. og 4. Aar saaedes Havre, hvorpaa Marken lagdes ud til Græsning, idet der til sidste Havrekjærv ogsaa saaedes Kløverfrø. Det var kun meget lidt af Græsmarken, der anvendtes til Høslet, ligesom kun en mindre Del anvendtes til Frøavl til Hjemmebrug. Andre Græsarter end Kløver og Timoté kendtes ikke paa Egnen. Udlægsmarken henlaa til Græsning i 8 à 10 Aar.

Den Gang saaedes altid dansk Rug, og naar den saaedes inden 1. Nov., var det god Tid, men Efternølere trøstede sig med, at naar den kunde blive saæet inden Jul, kunde det sidst saæde blive lige saa godt som det først saæde. Provsti-Rug tillige med Brakken blev først taget i Brug her paa Egnen i 1850; den skulde saas tidligere, under alle Tilfælde inden Mikkelsdag.

Møddingen. — Tørvebrænding til Gødning.

Gaardspladsen var i Almindelighed ikke brolagt med Undtagelse af en 2 Alen bred Strimmel foran Udbygningerne og et noget bredere Parti foran Stuehuset; den ubrolagte Del var $\frac{1}{2}$ Alen og mere lavere end den brolagte Del.

Møddingen laa omtrent midt paa den ubrolagte Del af Gaardspladsen, og rundt om den var en større eller mindre fri Plads — alt efter de stedlige Forhold. Denne Plads belagdes (»strøedes«) hvert Foraar og Efteraar med Hedetørv (»Saaj«), der skulde tjene til at opsamle Gødningsvandet fra Møddingen og andet Affald (»æ Træk«). Om Foraaret, naar en Del af Møddingen var kørt ud i Marken til Byg og Kartofler, blev »æ Træk« samlet og lagt ind paa Møddingstedet, hvorfra Gødningen var bortkørt, for at tjene som Grundlag for den ny Gødning, ligesom den ikke udkørte Del af Mød

dingen dækkedes dermed for at forhindre Luftens Adgang til Gødningen. Om Efteraaret udkørtes hele Møddingen paa Rugjorden; derefter blev »æ Træk« spredt over hele Møddingstedet i jævnt Lag. »Saajerne« til Møddingtørvene gravedes i Forsommeren i Moser ved Hjælp af en særlig Spade (»æ Saajspaae«); naar de var tørre, sattes de i Hobe. Disse Hedetørv drøjede paa Gødningen og dannede Muld paa de magre Hedeagre, men de gav ogsaa meget Arbejde; at Arbejdet endog var skadeligt for Efterkommerne, der vilde opdyrke den afgravede Hede, tænktes der ikke paa.

Mange Steder, hvor der endnu ikke var funden Mergel eller hvor der ikke var Raad til at hente denne frem af Jorden, brugtes det at afgrave Hedeskorpen paa samme Maade. Naar Tørvene var tilstrækkeligt tørre, blev en Snes Stykker sat i Hob med Lyngsiden indad og antændt; naar de var godt i Brand, blev der, efterhaanden som de brændte, lagt ny Hedetørv paa, Lag paa Lag, indtil Dyngen blev stor nok eller indtil man syntes, at man fik for langt at bære Tørvene. Nye Hobe dannedes og antændtes. Selv om Tørvene var noget sandblandede, gjorde det intet, da Askemængden saa blev større.

Naar Asken spredtes i et ikke altfor tyndt Lag paa en vel tilberedt Hedejord eller Agerjord, fik man en meget god Rugafgrøde med vægtig, tyndskallet Sæd.

Avlsbrugsredskaberne.

Arbejdsvognens Aksler var ikke, som nu, forsynet med Skruegænger til en Møttrik, men med en Lundstikke (»Splid«), hvis øverste Ende var forsynet med en bred, buet Plade, der dækkede Hjulets Fornav. Paa denne Plade kunde jeg saa udmærket staa, naar jeg holdt fast i Vognkæppen med den ene Haand, og

paa den Maade kunde jeg age hele Tiden baade med og uden Læs. Det var kun Forhjulene, der var beslaaet med Jernskinner; disse var fastgjort ved Søm (Hjulskinsøm).

Man havde dog ogsaa en Købstadvogn, der var *Stadsvogn*; den havde alle 4 Hjul beslaaede paa samme Maade, og den var forsynet med Fadding (»Aaset«), ligesom Akslerne var forsynede med Møttringer i Stedet for Lundstikker. Faddingen var forsynet med Forog Bagsmæk, siddende i skraa Stilling udad og opad. Agestolen var en Slags Kasse eller Kiste, forsynet med Hængelaas (»Vognskrin«), hvori der var Plads til forskellige Ting, som man vilde have med paa Rejsen; navnlig blev »Melmaderne«, Øllet og Brændevinen (»Lærken«) gemt der.

Ploven var en Hjulplov; der brugtes ingen Vognstang, men i Stedet for »Kindinger« var der anbragt et 8 Tommer bredt Bræt af Eg eller Bøg med 4 Huller borede paa tværs; herpaa anbragtes »Hamlen« og fastgjordes til Forstillingen ved et bevægeligt Overslag samt en Nagle, der gik gennem Hammel og Hullet i Brædtet. Ved at flytte Hamlen enten til højre eller til venstre kom Ploven til at tage bredere eller smalere Furer. — Bagploven, hvis forreste Stang foroven og fortil var forsynet med et Stykke savtakket Jern, fastgjordes til Forstillingen ved en bevægelig Ring, der kunde flyttes frem og tilbage i det savtakkede Stykke, eftersom man vilde have Furen tynd eller tyk. Paa Bagploven sad til højre et mindre Bræt, der kaldtes »Muldfjæl«; over denne et noget bugtet Stykke Bøgetræ, »Strygen«, der tjente til at vælte Furen; foran paa det hele var der anbragt en mindre Metalplade, forbunden med en Fjeder i Plovskaeren, og som tjente til, at Jorden kunde glide lettere fra Ploven.

Af *Harver* havde vi den Gang kun én Slags, der bruges den Dag i Dag under Navnet »Dansk Harve«. Den havde Tænder af Træ i Forharven, men Jern-tænder i Bagharven. *Skovle* og *Grebe* var af Træ, baade Skaft, Blad og Tænder; vi havde dog en *Mergelgreb* af Jern, selvfølgelig med Træskaft. Men 1849 havde Smeden opfundet eller lært at sætte et Forlæg af Jern paa Træskovlebladet, hvilket forbedrede Redskabet meget baade ved Grøftning og Mergelarbejde. Grave-spaden var lige kommen i Brug, men var ikke almindelig anvendt; den kostede 5 Mark kurant, altsaa 1 Rdl. og 2 Mark Rigmønt — og det var jo en stor Udgift for en Spade, til hvis Brug man intet Kendskab havde.

Skulde Redskaber repareres eller nye laves, maatte man ofte til *Smeden*. Man maatte imidlertid forinden have aftalt Tiden med denne (»stevnet til Smides«); var der nu meget, der skulde laves — naar f. Ex. en Vogn eller Plov skulde beslaas (»bindes«), kunde Smedearbejdet vare i ugevis. Skabelon-Jern og Staal havde man den Gang ikke; alt maatte laves af det almindelige Stangjern, der var ubekvemt til de fleste Ting og derfor skulde kløves, udhamres o. s. v.; med Hensyn til Staalet havde det sig paa samme Maade.

Naar saa Dagen eller Dagene var bestemt til Smedearbejdet, skulde en Mand møde i Smedien om Morgen tidlig med de nødvendige Materialier af Jern, Staal og Kul samt være til Stede hele Dagen som Smedens Medhjælper ved at trække Bælgen og slaa med Forhammeren, hvor denne kunde bruges. Det skulde jo gerne være en øvet og armstærk Mand, naar han skulde kunne slaa Smeden til Maade, og Forhammeren vejede 16—18 Pund.

Han skulde ogsaa medbringe Mad, Brændevin og

Øl baade til Smeden og sig selv. I et lille Rim fra den Tid hedder det:

»Naar Du vil til Smedien gaa,
skal Du baade blæse og slaa.
Giv Ild og Vand og giv Smeden det, han fortjen',
men vær ikke for sen.«

Kvindernes Arbejde udenfor Hjemmet.

Der var den Gang mange Arbejder, som Kvinderne (Pigerne) deltog i, baade i Mark og Eng, Hede og Mose. Den meste Tid om Sommeren arbejdede de »udendørs«. Foruden ved Sædhøsten og Høsletten hjalp de med ved Mergelarbejdet og med at køre Gødningen ud paa Marken; de trillede Tørvene (»æ Klyn«) ud paa Liggepladsen, lagde dem der for, eftersom de blev tørre, senere at rejse dem paa Kant og sætte dem i Stakke, og ved Hjemkørslen af Tørvene satte de dem i Hus eller Stak. Af Mergelarbejdet udførte de særlig Aflæsningen paa Marken og Merglens senere Spredning. Men de kunde ogsaa anvendes paa det øverste Lad, hvorfra Vognen læssedes; ikke sjældent anvendtes de endog paa det næstøverste Lad. Det var vel i Reglen kun den ugifte Kvinde, der tog Del i Mergelarbejdet, men ikke sjældent tog dog Konen Haand i Hanke med, naar det kneb med Mandskab. Min ældste Søster, der den Gang næppe var fyldt de 16 Aar, stod saaledes flere Dage i Rad paa øverste Lad og læssede Vognen, ligesom hun ogsaa undertiden stod paa næstøverste Lad.

Men Kvinderne slap ikke hermed; naar der skulde plukkes Lyng i Heden til at varme Bageovnen med eller til Tækkelyng, og naar Husene skulde »tækkes«, skulde hun være med. Og de slap ofte heller ikke fri for Pløjning eller Harvning.

Højbjergningen fra Kærene.

Det til min Fødegaard hørende Engskifte var et større Areal, 30 Tdr. Ld.; det bestod af flere Skifter, som Fader dels ved Magelæg, dels ved Køb fik samlet i et Stykke. Der manglede oprindeligt tilstrækkelig Vandafledning, men efter at denne Mangel var afhjulpen ved tilstrækkelig Grøftning, avledes der 50 Læs ret godt Kærhø aarlig. Højbjergningstiden (»æ Slæt«) var i Juli Maaned; da var der et broget Liv i Kærene; de var sorte af Mennesker og Dyr. Det var nemlig meget store, vidtstrakte Kær, hvori mange Gaarde og Huse baade i Ringgive og Give Sogn havde større og mindre Andele. Om Morgenen maatte man være tidlig paa Færde, ikke blot fordi der var langt til Kæret, men ogsaa fordi Kærfolkene skulde udrustes med Mad og Drikke for hele Dagen, og fordi Køerne skulde malkes forinden, og det var jo Pigernes Bestilling. Høet, som var bragt i Hus den foregaaende Dag, skulde sættes tilside for at skaffe Plads til mere.

En slem Plage forsinkede ofte Arbejdet i Kæret; efter som Vind og Vejr var og paa forskellige Tider af Dagen indfandt der sig nemlig ofte store Sværme af et lille (som en Knappenaalsspids), sort Insekt, som kaldtes »Naader«; de var sandelig langt fra naadige, thi naar der var rigtig mange af dem, kunde de drive Folkene ud af Kæret eller de maatte søge Beskyttelse mod dem og Solen bag en Høstak med tildækkede Ansigter. Nu findes de ikke i nær saa stort Antal, formodenligt fordi der nu er færre sure Steder med stillestaaende Vand.

Middagsmaden, der skulde med, bestod altid af Boghvedegrød (»Bogetgrød«), der kunde koges hurtigere end Byggrynsgrød; naar Grøden var godt halvkogt, blev Gryden med Grøden i sat ned i en Høkasse, en

Klump Smør anbragtes dybt nede i Grøden, for at det ikke skulde flyde ovenpaa, en Flæskeæggekage anbragtes ovenpaa, hvorpaa det hele dækkedes godt til for at holde Varmen. Grøden smagte fortrinlig og holdt sig godt varm. Til Grøden nødes tyk Mælk.

Naar nu de forskellige Morgenarbejder var foretagne og Frokosten, (»æ Daur«), der i Reglen bestod af stegt Flæsk med stuede Kartoffler og derefter varm Mælke-Grød eller Mælke-Brød, var spist, og efter at Øllet var tappet paa »Lejlen« og ligeledes anbragt paa Vognen, gik Turen af.

Efter Ankomsten blev Hestene spændt fra og Madvarerne sat i Skygge og tildækket, medens Øllet og Mælken anbragtes paa et køligt Sted f. Eks. i en Vandgrøft. Derpaa gik Arbejdet for sig med Liv og Lyst; Karlene brugte Leen, Pigerne Riven, med hvilken de rev det afslaaede Græs, der var tyndt, sammen i »Holler« (»Holmsted«) og anbragte det der i et jævnt, tyndt Lag. Naar Høet var tørt, hjalp de med at sætte det i Stak, ligesom de var behjælpelig med at læsse det paa Vognene.

Da Vejen var saa lang, var der mange af Mandfolkene, der ikke tog hjem om Natten men tog Kvarter i de Omboendes Hølader; de kunde da blive ved at slaa til sildig Aften. Men de, der kørte Hølæssene, og Pigerne tog hjem om Aftenen. De, der blev derude, kunde ogsaa begynde at slaa tidlig om Morgen, mens Græsset endnu var vaadt af Dug; det stive Græs, navnlig »Katteskæg«, var da lettere at slaa.

Et lille Rim minder herom:

»Bok'blaar o Hjøllekaa'l,¹⁾

de gjør sølle Kaa'l glaa',

men Katskjek o ho'r Eng,

dér ska' en kind' en Kaa'l fraa en Dræng«.

¹⁾ »: Skjaller.

Hjemme var der meget at bestille med Høet, inden det efter Datidens Mening var tjenligt til at komme i Hus. Først skulde det spredes (»strøes«) ud paa »Strøstedet«; naar det saa opad Dagen begyndte at tørre, skulde det jævnes med en Rive (»slaaes ud«); efter en Times Tids Forløb skulde det derpaa vendes (»hwaerres«), atter henligge en Tid efter bedste Skøn for derefter at slaaes ud. Naar der ogsaa blev kørt Hø hjem om Dagen, havde vi en Huskone til Hjælp, thi Høet maatte vi have i Hus (»i Hjøgl«), inden Kærfolkene kom hjem til Aften. Det var kun min Moder, en ældre og en yngre Søster og mig samt nævnte Huskone, der maatte udføre hele dette Arbejde. Dertil kom, at Kreaturerne, som stod paa Marken, ogsaa skulde passes, og at Køerne skulde hjem til Aften for at malkes. Naar Høet endelig var tjenlig til at komme i Hus, maatte vi alle i Forening hjælpes ad; først skulde det samles sammen henne ved Ladelugen (»æ Gjevlingshuol«), hvilket skete paa den Maade, at vi hver, Side om Side, med en Rive skød Høet der hen til; Lugen var anbragt omtrent midt i Muren. Moder puttede Høet ind med Armene, »Fork« brugtes ikke, Huskone »tog fra«, og vi Børn førte det stadig videre til Pladsen. Det var en varm Tur for alle; Moder tog nogle vældige Armfulde (»Børren«), saa det kunde nok være, at hun kunde drive Sveden ud paa os.

For at kunne udføre Slaaarbejdet paa tilfredsstillende Maade, maa *Léen* (»æ Hjølle«) være skarp; man brugte imidlertid ikke, som nu, at slibe den men at »pikke« den; dette kaldtes ogsaa at »haar'« den. Dette gik saaledes til: Et nedad kileformet, opad firkantet Stykke Jern, hvis brede Ende, der var $\frac{5}{4}$ Tomme i Kvadrat, var belagt med hærdet Staal og som kaldtes »æ Haarsti«, sloges fast i et Stykke Tømmer, der anbragtes

paa et passende højt Underlag med »æ Haarsti« opad. Til Arbejdet skulde man endvidere have en Hammer (æ »Pikhammer«), hvis Pen ikke maatte være skarpere end Pennen paa en Gaasevingefjer. Man satte sig nu paa Tømmeret, anbragte Leen med Ryggen vendt mod sig og med Æggen (»æ Béd«) paa Haarstien; man slog derpaa med Hammeren mod Æggen, der stadig maatte skifte Plads. Det var vanskeligt at udføre dette Arbejde godt; naar det var godt udført, skulde Æggen kunne bøje sig, naar man med en Negl strøg under den.

Lestrygen lavede man den Gang selv; hertil brugtes et fladt Stykke Egetræ, som man savede ud af en gammel Husstolpe, jo ældre des bedre; den indgnedes med Sand, og var langt bedre end de Stryger, der nu købes.

»Høladesjov«. I Højbjergningstiden og længere derefter var det almindelig Skik eller Uskik, at unge Karle og Piger om Aftenen forsamlede sig i Høladen (til »Hjølaasjov«), hvor de morede sig med hvadsomhelst det meste af Natten; især var det Lørdag Aften, der anvendtes hertil; nu er Skikken længst forbi. Jeg vil i den Forbindelse fortælle en Tildragelse, som jeg ved en saadan Lejlighed var Mester for: Det var en Lørdag Aften, jeg vidste, at der skulde være en saadan Forsamling i vor Hølade; jeg tog da et langt Stykke Reb, bandt dettes ene Ende til et tørt, uklippet Faareskind og trak Rebet over alle Hanebaandene (»æ Haanbjelker«) i Høladen; den anden Ende af Rebet lod jeg hænge ned i en derværende Vognport; dermed var Forberedelserne færdige. Ud paa Aftenen, da Folkene var forsamlede og var faldne nogenlunde til Ro, stod jeg i Porten og trak i Rebet, saa det tørre Faareskind raslede henover Bjælkerne, hvilket gav en

underlig, ubekendt Lyd; da jeg nu formodede, at jeg havde Skindet over det Sted, hvor de fleste var samlede, lod jeg Skindet dale noget ned. Nu raabtes der: »Hvad er det?« »Hvad er det?« »De ær en Spøgels, den er lodden«, var der saa en der sagde — og han ud af Laden og de andre bagefter. Jeg udslettede Sporene af min Bedrift og tav stille dermed.

Det var, saa vidt jeg mindes, sidste Gang, der var Høladesjov hos os.

IV. Brændevinsbrænding og Kulbrænding.

Hjemmebrænding af Brændevin var, skønt forbudt¹⁾ ikke aflagt i den første Tid, som jeg kan huske; der var da endnu enkelte hist og her, der brændte, og i alt Fald brændte vi hjemme hos os. Det var ellers en farlig Sag; Overtrædelse kunde medføre svære Bøder, om de opdagedes; men Befolkningen betragtede det mere som en Ære end som en Skam at narre Toldvæsenet (»Spejderne«) og at have det til Bedste. Det betragtedes nemlig som en meget stor Uretfærdighed og som et uberettiget Indgreb i Ejendomsretten, at man ikke havde Lov til at anvende den hjemmeavlede Sæd paa den Maade, som fandtes bedst tjenlig. Bønderne mente saaledes at have gjort den Erfaring, at Svin ikke kunde blive tilstrækkeligt fede, med mindre de fik Bærme (»Spøl«) blandet i Ædet. Der var derfor en stadig Kamp mellem Toldvæsenet og Bønderne; naar Toldvæsenet var i Vente, blev der af Bønderne sendt Bud fra By til By, ja fra Gaard

¹⁾ I Forordning af ³⁰/₄ 1734 blev det forbudt at bruge Destillerpander, Brændevinskedler og Hat i Landsbyerne hos Møllere, Bønder og Husmænd; men Proprietærer, Forpagtere, Præster og Degne beholdt Frihed til at brænde til eget Hushold. Ved Forordn. af ²/₆ 1786 kom ny skrappe Forbud og Straffe for Brændevinsbrænding; Straffen bestemtes ved Plakat af ³¹/₅ 1791 til Fæstningsarbejde for Mandspersoner og Tugthusarbejde for Kvinder.
(H. F. Feilberg: Dansk Bondeliv, I.)

til Gaard, for at man kunde være forberedt paa at tage mod »Spejderne«, naar de kom; det gjaldt navnlig om at have Brændevinstøjet i Sikkerhed og alt Spor udslettet af dets Brug. Toldvæsenet var ikke berettiget til at foretage Husundersøgelse, uden at de havde en Herredsfuldmechtig eller Sognefogden med. Den, der gav Toldvæsenet Oplysning om, hvor der var Brændevinstøj, enten det saa var i Brug eller ikke, kaldte man en Angiver; denne fik en ikke ubetydelig Betaling derfor, Halvdelen ved Angivelsen og den resterende Del senere, hvis Angivelsen førte til noget Resultat. Angiveren blev af hans Medborgere anset for en æreløs Mand. Nogle Eksempler til Belysning af denne Kamp skal her gives; men først maa jeg dog give en Skildring af, hvorledes Brændvinsbrændingen udførtes.

Forberedelser: Dagen forud for Maskningen blev der paa $\frac{1}{2}$ Skæppe Malt brygget 2 á 3 Spande Urt (»æ Wot«), der blev nedsvalet til nymalket Mælkevarme; hertil tilsattes en passende Mængde Ølgær og den henstilledes nu til Gæring til næste Dag. Til en Brænding brugtes hos os $1\frac{1}{2}$ Skæppe Malt, 3 Skæpper Rug, 3 Skæpper Blandkorn og 1 Skæppe Pileurtfrø; Kornet var selvfølgelig bleven malet, dog ikke altfor fint, men ikke Frøet, thi blev det malet meget fint, var det udsat for at brænde paa, saa Produktet kunde blive svedent (faa en sveden Smag). Alt dette blandedes og »mæskedes« saa; dette gik saaledes til: Melet blandedes i et Kar, »Mæskekarret«, med saa meget kogende Vand, at det, godt udrørt, dannede en jævn Grød; der maatte ingen Klumper være deri, ellers var det tilbøjeligt til at brænde paa; det kogende Vand maatte henstaa en lille Tid i Karret, inden Melet hældtes i, for at det ikke skulde blive skoldet.

Det henstod nu en Times Tid tildækket og urørt; derefter tilsattes atter kogende Vand, i det man rørte om med en »Rage«, indtil det blev som en tyk Vælling, der ikke maatte være varmere, end at man tilnød kunde holde sin Haand deri. Nu henstod det atter en Times Tid paa samme Maade; derefter maatte der røres flittigt rundt deri med Ragen, for at det kunde svaales saa hurtigt som muligt, for at Massen ikke skulde blive sur (»bliw sjelsur«). Naar Masken var tilstrækkeligt afkølet, blev det i Forvejen lavede Øl med det deri værende Gær tilsat denne; havde man noget Bundfald fra den daglige Øltønde (det kaldtes »Kræger«), blandedes ogsaa dette deri tillige med saa meget koldt Vand, at Karret blev passende fuldt, dog ikke mere, end at der blev 2 à 3 Tommer igen til dets øverste Rand, ellers kunde det ved Gæringen ske, at Masken løb over og spildtes. Naar det hele nu var rørt tilstrækkeligt godt sammen og al Beregning havde været rigtig, skulde det have en Temperatur som nymalket Mælk. Karret dækkedes saa til og stod urørt til paa 4de Dag. —

Brændingen: Hos os gik denne for sig paa følgende Maade: Vi havde en almindelig Kobber-Grubekedel (»Gruekjedel«), hvis udvendige Rumfang var et Tønde-maal; Kedelen var forsynet med et Kobberlaag, der passede godt; i Laaget var der et rundt Hul, hvortil »Hatten« passede. Hatten var ligeledes af Kobber, en 12 à 15 Tommer høj, opad lukket hvælvet Cylinder, der dog hvælvende mere opad end nedad; den nederste aabne Del passede til Hullet i Laaget, der var omtrent 8 Tommer i Diameter. Fra Hattens øverste Del udgik der 2 Rør (»Piber«), der var 15—18 Tommer lange og én Tomme vide; de gik nedad i skraa Retning og var lidt videre i den nederste Ende, for at der heri kunde

fastgøres 2 Kobberrør af samme Dimension som de andre; disse gik gennem »Svaletønden« gennem to Huller under dennes øverste Kant og 2 Huller tætved dens Bund; Svaletønden, der var aaben opadtil, var omtrent 2 Alen høj og 1 Alen vid; hvis Rørene ikke sluttede nøje til Hullerne, maatte der tættes med Blaar. Ved Forbindelsen mellem Kedel og Laag og mellem Hat og Laag, samt ved Rørene, maatte der tættes (»klines«) ved Hjælp af en Dejg, der lavedes af Rugmel og Vand.

Svaletønden fyldtes med koldt Vand, Masken hældtes i Kedlen (selvfølgelig forinden Tætningen), der fyredes op under denne og Brændingen kunde nu begynde. Da det kolde Vand skulde fortætte den fordampede Spiritus, maatte det altid være koldt nok; dette opnaaedes ved, at der førtes en lukket Rende af Træ ned til Tøndens Bund; man hældte da mere koldt Vand i Renden, hvorved det varmere Vand løb ovenud af Tønden. Ilden under Kedlen maatte passes saaledes, at Masken ikke kogte op i Hatten, saa det kunde løbe ud gennem Rørene; ved at banke med sin Kniv paa Hatten kunde man høre, om denne var tom eller ej; var det sidste Tilfældet, maatte Fyret dæmpes med fugtige Tørv (»Sumper«), som man altid maatte have ved Haanden for paakommende Tilfælde.

Under Rørenes Munding var der anbragt en Potte til at opsamle Brændevinen i.

Saa vidt jeg erindrer, kunde der blive fire Brændinger af Mæskekarrets Indhold. Man var dog endnu ikke færdig, thi det første Produkt, der kaldtes »Drank«, kunde ikke drikkes i denne Tilstand. Kedlen maatte da renses, hvorfor »Dranken« hældtes deri til en ny Destillation sammen med noget Kommen og Annis (»Klar'urter«); denne Destillation, der iøvrigt gik til

paa samme Maade, kaldtes at klare (»klaar'«) Brændevinen. Naar intet Uheld indtraf, hvad dog ofte skete, kunde Udbyttet blive 5 à 6 Potter pr. Skæppe Korn efter dettes Kvalitet.

Kampen med Toldvæsenet: Kontrollørerne blev ofte narrede, og Befolkningen undte dem det saa godt og morede sig meget derover. En Karl fra Farre henvendte sig en Dag til en Kontrollør i Vejle og fortalte, at han kunde sige, hvor der laa en Pibe og en Hat begravet, hvis han kunde faa 10 Daler derfor. »Ja«, sagde Kontrolløren, »det kunde han vel nok, saafremt det passede og de fandt det«. »Jamen«, siger Anmelderen, »der er det ved at gøre, at jeg rejser nu med det samme op i det slesvigske, hvor jeg har Tærskararbejde, og det er min Agt at blive deroppe, og kan jeg ikke faa Betalingen med det samme, saa vil jeg ikke sige det«. Naa, Kontrolløren gav ham de 10 Daler, og Karlen sagde ham da, at det var gravet ned i en nærmere betegnet Kæmpehøj paa Farre Mark. Karlen drog af Sted, og Kontrolløren drog til det betegnede Sted, gravede og fandt en Kridtpibe og en gammel Hat.

Hvem var Karlen, og hvor var han?

Ikke saa sjældent blev Kontrolløren narret (»pusset«) paa den Maade, at en Karl, som saa, at Kontrolløren var paa Farten, pittede nogle Hedetørv, Lyng eller lignende lette Sager i en Pose, som han tog paa Nakken, hvorpaa han stak af ud paa Marken; naar Kontrolløren saa blev opmærksom paa ham og satte efter ham, satte Karlen af Sted over Mose og Kær paa de mest uvejsomme Steder, saa Kontrolløren ogsaa maatte tage Vejen til Bens. Naar Karlen syntes, at det kunde være nok, smed han Sækken og løb sin Vej. Kontrolløren fik da en lang Næse, naar han saa Indholdet.

En Mand i Brande kom kørende med sin Plov paa Vognen; en Vogn kom kørende bagefter, og da han skønnede, at det var Kontrollørerne, der var noget kendelige derved, at Kusken havde en rød Kappe paa, drejede han af fra Vejen og ind paa Marken og kørte det bedste, han kunde; da Kontrollørerne ikke med deres Vogn kunde følge ham, satte de efter ham til Bens. Da Manden endelig syntes, at han havde kørt længe nok, holdt han ganske stille og lod, som om han lavede noget ved Seletøjet. Da Kontrollørerne naaede hen til ham og saa, at han ikke havde andet end en Plov paa Vognen, skældte de ham ud, men maatte vende tilbage med en lang Næse, som man siger. Imidlertid var der gaaet Bud til Brande By, og da Kontrollørerne naaede dertil, var alt i bedste Orden — baade hos Brændevinsbrændere og Kræmmere.

Af saadanne Eksempler kunde jeg endnu nævne mange, men jeg skal slutte Omtalen heraf med at fortælle om det Efterspil, som den sidste Brændevinsbrænding i mit Hjem fik; denne fandt Sted i Høsten i Aaret 1844, men hvornaar Efterspillet fik en Ende, husker jeg ikke, men det var vistnok i Slutningen af Aaret 1846.

Vi var lige blevne færdige med Brændingen, da der kom ridende Bud, at vi kunde vente »Spejderne« hvert Øjeblik, thi vi var angivne. Moder og jeg var ene hjemme, Fader med Folkene var ovre i »Toften« for at rive Stubber (»Stower«). Brændevinstøjet var gemt, men Dejgen, som der var klinet med, sad endnu paa Kanten af Kedlen, Svaletønden stod paa sin Plads, og Affaldet (»Spølet«) var i Karret, saa der var Vidnesbyrd nok om, at Brændevinstøjet havde været i Brug. Moder gik med det samme op paa Loftet for at hente en Forklædefuld Boghvedeavner, som det var hendes

Agt at blande i Spølet, men da var Spejderne allerede komne, og en af disse mødte hende paa Loftstrappen og tog ikke blidt paa hende, saa hun blev meget forskrækket (dette kommer jeg senere tilbage til). Imidlertid gik jeg Bud efter Fader, og vi fulgtes ad hjem. Spejderne forlangte af Fader, at han skulde udlevere Brændevinstøjet, da de ikke alene vidste, at han havde det, men ogsaa meget godt kunde se, at det fornylig havde været i Brug. »Her staar Svaletønden«, sagde de. »Nej«, sagde Fader, »De kunde kalde den for hvad De vilde, men vi er mange Folk, baade smaa og store, vi har travlt baade med Hø og Korn, og for at Lus og andet Utøj ikke skal tage Overhaand, er det saa nemt, naar Tønden er fyldt med Tøj og naar den staar lige ved Grubekedlen, at tage skoldhedt Vand af denne og hælde det paa Tøjet, og her er Huller forneden, hvorigennem Vandet kan løbe lige ud i Rendestenen, og paa den Maade faar vi Utøjet dræbt, og det er saa nemt.« «Her er jo Dejg paa Kedlen, hvor er den kommen fra?« Ja, det vidste Fader da ikke, »men Bageovnen er lige ved Siden af, derfor har de formodentlig hensat nogle Brød her, inden de er komne i Ovn, saa noget af Dejgen er hængt ved.« »Og her er Bærmen (∴: Spølet) som et Vidnesbyrd om, at I har brændt; den er jo ganske varm endnu.« »Nej, I kan kalde det, hvad I vil, men Spøl er det ikke; jeg bruger altid at koge en større Portion, naar jeg vil fede et Slatgesvin; det er drøjere og federe bedre, Svinet kan bedre taale det.«

De vilde ikke tro noget af det, som Fader forklarede dem, men tog et Par Flaskefulde med til Undersøgelse. Derpaa gav de sig til at søge efter Brændevinstøjet baade inde og ude, oppe og nede i Husene, i Tørvemose og Mergelgrav, men de ledte ikke paa

det Sted, hvor »Tøjet« var gemt; havde Angiverne fortalt dem Gemmestedet, havde det været nemt at finde; det laa i et dobbelt Skillerum over Bageovnen med Tilgang fra Loftet, og hvorover Tøjrullen havde sin Plads.

Hermed var Sagen dog ikke endt. Enkelthederne kan jeg ikke gøre Rede for, men Brændevinsbrænderne i Vejle, der kendte Fader godt, vilde ikke erklære de af Spejderne medbragte Prøver for at være Spøl. Naboerne samt flere andre blev indstævnet som Vidner, og da de ikke blot havde set Brændevinstøjet hos os, men ogsaa set det i Brug der, kunde de selvfølgelig ikke under Edstilbud benægte dette. Nu kneb det, men saa var Fader saa heldig, at han havde solgt et ubrugeligt Sæt til en »Kedelfører« Dammesen, vistnok fra Haraldskjær Fabrik, og det gjorde Dammesen Ed paa; at det var ubrugeligt, blev ikke omtalt; saa vidt jeg husker, købte Fader et nyt Sæt af ham igen, men det blev heller ikke omtalt. Paa den Maade slap Fader fri for at afgive Bøde.

Dagen efter Husundersøgelsen nedkom Moder med et Pigebarn. Jordmoderen fra Brande var til Stede som Fødselshjælper og hun gav Attest paa, at Moder var nedkommen for tidlig. Fader stævnede nu Kontrollørerne, fordi de havde foretaget ulovlig Husundersøgelse, da de hverken havde Herredsfuldmægtigen eller Sognefogden med, og fordi de havde forarsaget hans Hustrus for tidlige Nedkomst ved den Behandling og den Forskrækkelse, som ved denne Lejlighed var bleven hende til Del paa den omtalte Loftstrappe. Kontrollørerne fik en Irettesættelse og maatte betale en Bøde, om Fader fik noget deraf, husker jeg ikke, men det forekommer mig.

Straks efter at Kontrollørerne var fagne af Sted, tog

vor Avlskarl, Niels Øgelund, Brændevinstøjet og begravede det i Jorden, og ingen vidste noget om, hvor det var, uden han; der laa det saa til 1852. Niels Øgelund, der da var bleven Gaardmand i Øgelund, fortalte mig da, at han havde gravet det ned i en lille Hedeplet under en Stendynge paa den sydøstre Side af »Skovsbakke«. Den Gang var baade Stendynge og Hedeplet ved Dyrkning forsvunden, men jeg kunde huske Stedet, hvor det havde været, gravede og fandt det ogsaa, slog det sammen snarest muligt og solgte det til en Kedelfører*) som gammelt Kobber.

Kulbrændingen var ikke en farlig Virksomhed som Brændevinsbrændingen, men den er dog uddød her ligesom den anden Hjemmeindustri.

Herude i Vesteregnet brændte de fleste den Gang selv saa mange Kul, som de havde Brug for, mange brændte ogsaa til Salg — til Bønderne og Smedene i Østeregnet. En Tønde Kul kostede 2 Mark den Gang.

Tørvene, hvoraf man vilde brænde Kul, skulde være af sort Farve og af fast Bonitet, fri for Sand og Svovl; de maatte ikke graves for tykke, skulde helst saa vidt muligt være lige store og maatte endelig være godt tørre. Man gravede først et rundt Hul i Jorden, en Alen dybt — saa stort i Omfang som man vilde have »Milen«, eller som man havde Tørv til; dernæst kunde man bære sig ad paa to Maader, jeg har i min Barndom været med til begge: 1) Man satte et lille Lyngknippe i Hullets Midte med Rødderne opad, dækkede Knippet paa Siderne og foroven med 3—4 Lag Tørv og tændte saa Ild i Lyngen; naar denne og Tørvene var godt i Brand, lagde man et nyt Lag Tørv paa, dog ikke anderledes, end at Luen altid brændte godt igennem, og saaledes blev man ved at lægge

*) En Kedelfører forhandlede Kobbertøj.

Tørvelag paa Tørvelag, til Milen var stor nok. Der skulde gerne Kendskab dertil, thi der skulde passes nøje paa, at Ilden hverken brændte for meget eller for lidt igennem; brændte den for meget igennem, blev der megen Aske og for lidt Kul, brændte den for lidt igennem, var der nogle Tørv, som ikke var gennembrændt og saaledes var værdiløse til Smedebrug. Naar Milen ikke længere var i Lue, dækkedes den med et godt Lag Græstørv, derpaa et tykt Lag Sand, saa man var sikker paa, at Luften ikke kunde faa Adgang, saa Milen kunde brænde igennem og det hele blive til Aske.

2) Den anden Maade: Man satte en rund Tørvestak i Hullet i fuld Størrelse, idet man forneden dannede 2 Kanaler, der skar hinanden overkors og som fyldtes med Lyng. Naar der tændtes Ild i Lyngen, kom hele Stakken i Brand. Men det var vanskeligt at passe denne Mile, da Vinden havde stor Indflydelse paa Branden, saa den ikke brændte lige hastigt ud paa alle Kanter; der maatte da lægges Græstørv paa de Steder, hvor der ikke var videre Lue. Det var yderst sjældent, at man kunde dække hele Milen paa én Gang, uden at der nogle Steder i Milen vilde blive brændt for meget, andre Steder for lidt.

Længere Tid efter Branden skulde der føres Tilsyn med Milen for at se, om Ilden ikke havde banet sig Vej, enten af sig selv eller ved onde Menneskers Kaadhed eller lignende, f. Eks. ved at stikke en Kæp ind i Milen; det saaledes frembragte Hul vilde være tilstrækkelig til at ødelægge det hele. Østerboerne havde, formodentlig for at gøre Nar ad Vesterboerne, det Udsagn, som de kom med, naar det trak op med store Skybanker i Vest, saa det kunde tyde paa Regn: »Det betyder ikke andet, end at Vesterboerne hænger deres Kulsække op til Tørre.«

V. Markeder. Studehandel.

Fader handlede meget med Heste og Kreaturer; det var derfor nødvendigt at tage til Markederne i Omegnen, selv om de laa ret langt fra Hjemmet. Men han deltog ogsaa i den saakaldte »store Studehandel«, for hvilken Markederne var i Husum og Itzeho. Herom skal nu berettes; men først skal jeg forudskikke nogle for Nutidens Læsere nødvendige Oplysninger om *Pengevæsenet* den Gang: Al Betaling paa de sønderjyske Markeder for de solgte eller købte Dyr skete i rede Sølv; Pengesedler, der ogsaa brugtes som Beløning her nede i Nørrejylland, brugtes ikke dér. De der almindeligt brugte Mønter var: En »Søsling« (af Kobber) var lig $3\frac{1}{8}$ Øre i vor nuværende Mønt, en »lybsk Skilling« = 2 Søsling = $6\frac{1}{4}$ Øre, en »Rigsbankmark« = 5 lybsk Skilling = 33 Øre, en »Rigsdaler« = 30 lybsk Skilling, en »Specie« = 60 lybsk Skilling, en »Daler kurant« = 48 lybsk Skilling, en »Mark lybsk« = 16 lybsk Skilling, en »Mark kurant« = 8 lybsk Skilling; 5 Daler kurant var altsaa = 8 Rigsdaler. Desuden blev der betalt med brunsvigske »Zweidritler« og »Dritler« og med »østrigske Gylden«, men Værdien af disse husker jeg ikke. De lybske og hamborgske var møntet i 1, 2, 4, 12 og 20 lybsk Skilling, de danske i Kurant: $\frac{1}{2}$ Søsling (af Kobber), 1 Skilling dansk (Kobber), samt 8 Skilling, en Mark og 1 Daler (kurant) — alle i Sølv; en Daler Kurant var = 6 Mark à 16 Skilling. Man kunde nu spørge: Hvorledes var det muligt ved et Marked, hvor det ved en stor Handel drejede sig om store Summer, at aftælle saa smaa Skillinger. Men det gjorde man heller ikke; man handlede i Reglen i »Kurant«, og Pengene var aftalt, de større Skillinger til et Beløb af 50 og 100 Daler i

smaa Lærredsposer, de mindre i Papirstutter med 10 og 20 Daler kurant i hver; saavel Poserne som Tutterne var forseglede med Køberens Segl og gik som god Betaling fra Mand til Mand uden at tælles efter.

Studene kostede selvfølgelig den Gang ikke saa meget som nu, men man kan alligevel nok forstaa, at den Sum i Sølv, som f. Ex. 150 Stude kostede, havde en betydelig Vægt; skulde man bære dem, kunde man nok blive mere træt end »Driverne«, men de anbragtes da ogsaa gerne i en »Mantelsæk«, som anbragtes paa Ridehestens Ryg.

Faders »Mantelsæk« (han havde to saadanne) var af temmelig tykt, stærkt Læder, omtrent en Alen lang og 7 à 8 Tommer vid; Aabningen i denne lukkedes paa den Maade, at 6 Bøjler i Aabningens ene Side kunde stikkes ind i 6 tilsvarende Huller paa den anden Side; Hullerne sad i Kanten af et Laag, der kunde lukkes op; naar Laaget var lagt ned og Bøjlerne var stukket ind i Hullerne, kunde en Jernstang stikkes gennem Bøjlerne; i Jernstangen anbragtes da en Hængelaas, og Mantelsækken var lukket. Den kunde spændes paa Hestens Ryg bagved Sadelen og var forsynet med en udstoppet Pude, for at den ikke skulde trykke Hesten. Naar den var pakket fuld af Sølvpenge, havde en Karl nok at gøre med at løfte den op paa Hestens Ryg.

Hjemmemarkederne. — Mit Hverv som Studetrækker.

Jeg vil begynde med at fortælle om mit Hverv som »Studetrækker« til et Marked. Det har vel ingen særlig Værdi i og for sig, uden forsaavidt som Fortællingen kan tjene til at vise, hvad en 8-Aars Purk kunde bruges til paa den Tid. Det var den 18. Maj 1845, at

eg trak 8 Stude hjemmefra for at trække dem til Markedet i *Kollemorten*. Da jeg kom til Give, kom jeg i Rejseselskab med andre Trækkere, som ogsaa skulde til Marked; det var jo meget heldigt for mig, da jeg ikke kendte Vejen. Jeg naaede at komme til Markedet i rette Tid, Studene blev solgt, men det skred stærkt mod Aften, inden det skete.

Da jeg havde afleveret Studene, gav Fader mig 8 Skilling og viste mig et af de mange Telte, hvor jeg kunde købe mig et Stykke Aal og Brød. Da jeg kom til Teltet, var dette stuvende fuldt af Folk; jeg kendte ingen af dem, og de var meget højrostede, som om de skulde til at slaas; jeg havde ikke meget Mod, »fjale« (genert) var jeg af Naturen, saa jeg vovede ikke at gaa ind i Teltet; jeg lod saa Aal og Brød være det, det var. Nu skulde jeg se at finde Vognen for at køre med hjem, men jeg kunde hverken finde Vogn eller Folk. Jeg troede nu, at de allerede var kørt hjem-efter; jeg besluttede da at gaa, selv om jeg var træt og sulten af at gaa Vejen til Markedet og staa der den ganske udslagne Dag; men det maatte ikke hjælpe, hjem skulde jeg jo. Jeg stolprede nu af i mine langovrede Træsko — Støvler eller Sko brugtes ikke blandt Bønder den Gang.

Jeg kom godt nok med den rigtige Vej, men da jeg var gaaet et lille Stykke henad denne, blev jeg indhentet af en Mand, der kom kørende og som spurgte mig om, hvis Dreng jeg var, og hvor jeg skulde hen. Det sagde jeg ham; han sagde da, at saa kunde jeg køre med ham til hans Gaard, hvilket jeg saa gjorde. Om Morgenens var jeg imidlertid kommen en anden Vej med Studene, men det var ikke nogen Kørevej; jeg kendte derfor ikke den Vej, jeg nu var paa, skønt den var den rigtige, og da det forekom mig, at den

FORTEGNELSE
OVER
MEDLEMMERNE

I

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1. JULI 1918

(ORDNET BY- OG SOGNEVIS)

KOLDING
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI
1918

Aaby.

Lund, Orla. Bogholder. Aabybro

Aakirkeby.

Petersen, Chr. Nissen. Dyr læge

Aalborg.

Jørgensen, Chr. Bankdirektør

Aale.

Kring, Hans. Pastor

Aarhus.

Herstrøm, Gustav. Bogholder. Sindssyge-
anstalten

Højmark, A. Valgmenighedspræst
Larsen, L. Telegrafist. 2. Ingeniørdirekt.
Lau, Edv. Kreditforeningsdirektør
Lund, Albert. Forvalter og Kasserer.
Sindssygeanstalten

Aarslev.

Boysen, K. Hotelejer. Skovgaard

Alminde.

Andersen, P. Stationsforst.
Christensen, Hans. Gdr.
Hey, Alfr. Provst
Iversen, Iver Hermann. Gdr. Mosevraa
Jakobsen, N. J. Gdr.
Jessen, Anders. Stagebjerggaard.
Jørgensen, J. P. Gdr.
Laugesen, Niels. Bygmester
Laugesen, P. Tiendekommiss. Dons
Mathiesen, K. Gdr. Elbækgaard
Nielsen, Anton. Gdr. Mosevraa

Nielsen, Jørgen. Propr. Donsgaard
Nielsen, N. J. Forpagter. Naalebjerggaard
Oudrup. Lærer
Parbo, S. Gdr. Elmegaard
Pedersen, Kathrine. Frk. Lærerinde
Ravn, Hans Haar. Gdr. Kristiansminde
Ravn, Henrik. Gdr. Dons
Wissing, Agnes. Frk.

As.

Henriksen, Anton. Gdr.
Jørgensen, Holger. Gdr.
Laursen, Niels Dyrgaard. Snedker
Melbye, Fr. Pastor
Nielsen, Chr. Gdr.

Asminderød.

Hansen, Propr. Vilhelmsrød

Barrit.

Vestergaard. Pastor

Bindeballe.

Hansen, H. J. Gdr.
Petersen, Mads. Gdr.
Terp, Søren. Gdr.

Bjerre.

Hjorth, P. Arrestforv.
Jacobsen, A. Sagfører
Schjørring, L. Herredsfoged

Bramdrup.

Bojsen, K. M. Mejeribest.
Bruun, Georg. Rektor. Sølyst
Geertsen, H. Sognefoged. Bramdrupdam

Hansen, C. Møller
 Hansen, Hans Jac. Bramdrupdam
 Jørgensen, Kr. Gdr.
 Pedersen, Peder. Gdr.
 Petersen, Parmo C. Tang. Adjunkt
 Poulsen, H. Ravn. Gdr. Højgaard
 Rønning, S. H. Gdr. Julianelyst
 Svendsen, Kr. Uddeler
 Thorning, H. Gdr. Petersbjerggaard

Brande.

Christensen, J. Boghandler
 Emborg, Peder. Husmd. Birgittesmide
 Jensen, Peder. Gdr. Skjærlund
 Madsen, Iver. Gdr. Dørslund
 Midtgaard, Andr. Maler
 Nedergaard, Jens P. Jensen. Gdr.
 Nielsen, Marius. Pastor
 Pedersen, Klemen. Gaardbest Overgaard
 Pedersen, L. J. Organist og Førstel. Ure
 Rasmussen, Jens. Skrædder
 Søndergaard, M. Gdr. Dørslund

Bredsten.

Buch, Joh. Maler
 Hansen, Søren. Sognefoged. Balle
 Jensen-Sinding, M. Lærer. Balle Friskole
 Jørgensen, Jørg. Uddeler. Balle
 Knudsen, A. Propr. Abildgaard. Ravning
 Koed, P. fhv. Pastor. Gdr.
 Pedersen, P. N. Dyrslæge
 Stamer, Harald. Læge
 Sørensen, N. Steffen. Gdr. Kjærbølling
 Thomsen, Joh. Lærer

Bredstrup.

Gydesen, A. Gdr. Stallerup
 Gydesen, J. Sognefoged. Kongsted
 Lassen, Ude S. Gdr. Haugaard
 Nielsen M. Gdr. Karmedal

Berkop.

Christiansen, Chr. Bager
 Dahl, H. St. Urmager
 Hansen, J. Lærer. Gaverslund
 Henriksen, Palle. Gdr.
 Jensen, M. Lærerinde. Frk.
 Nielsen, H. Smed
 Petersen, P. Boghandler
 Sørensen, N. P. Sognefoged og Gdr.

Charlottenlund.

d'Auchamp, H. L. Propr. Raadhusvej

Dalby.

Bjerre, Chr. Gdr. Tved
 Lind, Chr. Partikulier. Lindgaard
 Petersen, P. N. Møller
 Thygesen, J. C. Amdtsraadsmedlem
 Toft, P. N. Enkefrue. Straarup
 Toftgaard-Hansen, J. L. Lærer

Daugaard.

Saugmann, Chr. Professor

Egtved.

Ditlevsen, M. Gdr. Svanebjerggaard
 Geertsen, A. Gdr. »Fuglsang»
 Hansen, Jeppe. Gdr. »
 Hansen, Peter J. Oustrup
 Jepsen, Jens Bjerre. Murer
 Kejser, J. Dyrslæge
 Lauritsen, M. Boghandler
 Laursen, Frands. »Axelhus»
 Madsen, J. Pastor
 Nissen, C. Stationsforstander
 Petersen, Peter Kjær. Gdr. »Bøgely»
 Platz, J. Møller
 Sørensen, S. P. »Bakkebo»
 Vilhelmsen, Jac. Vejassistent. Vork
 Østergaard, Peter. Gdr.

Ejstrup.

Larsen, Chr. S. Gludsted

Eltang.

Blom, Chr. Gdr.
 Daugaard. H. S. Grdr.
 Foged, Niels Nielsen. Gdr.
 Flensburg, N. Th. Propr.
 Frydendall, H. H. Gdr.
 Johansen, Peter. Gdr.
 Lynggaard, P. J. Lærer
 Nielsen, Marius Gdr.
 Nielsen, N. V. Gdr.
 Sandager, Mikkel, Gdr.

Engom.

Madsen, Kr. Skatteraadsformand. Bredal
 Nielsen, Chr. Sognefoged. Bredal

Erritsø.

Brems, N. M. Gdr. Haulykkegaard
 Gydesen, Gyde A. Jaunsgaard
 Hansen, Marie Mag. Henneberg Ladegrnd.
 Haugaard, P. Gartner
 Jespersen, J. O. Restaur. Snoghøj
 Lassen, H. P. Gdr.
 Lassen, N. P. S. Landmand

Meldola, K. Frue. Snoghøj
 Olsen, Kristian. Husejer
 Petersen, P. H. Gdr. Thuesminde
 Poulsen, Frue. Lyngsodde
 Østergaard, Jens Jensen. Gdr.

Esbjerg.

Dahl, N. S. Toldfuldm.
 Lassen, J. Overtelegrafist. Skolegade 44

Fakse.

Knuth, H. Greve. Rosendal

Fredericia.

Abitz, A. C. Lærer. Kirkestræde 16
 Andersen, A. C. Trævarehldr.
 Andersen, J. C. Bambusmøbelfabr.
 Andersen, Th. Murerm.
 Bardram, V. M. Stadsingeniør
 Bech, F. Forstander. Døvtummeinstit.
 Berlème-Nix, C. Politiaassist.
 Bertelsen, Niels. Gdr.
 Beyers, E. Frk. Højskolehjemmet
 Bloch, K. C. Fabrikant
 Bloch, M. J. Telegrafist
 Bochsén, V. Gasværksbest.
 Branth, G. Valentiner. Borgmester
 Brask, Th. Statskonsulent
 Brinch, Lorenzen. Sparekassedirektør
 Carlsen, C. Postbudformd.
 Carlsen, P. Stabssergent
 Christensen, Annæus. Kbmd.
 Christensen, Axel. Handelsrejs.
 Christensen, Carl J. Købmand
 Christensen, Jac. Redaktør
 Christoffersen, A. Vinhldr.
 Cohr, Carl M. Direktør. Fabr.
 Dambæk, G. Boghandler
 Diderichsen, P. J. Guldsmed. Fabr.
 Dixen, J. P. Lærer
 Dujardin, Frk. Lærerinde
 Duus, Axel. Grosserer
 Ebling, Alfr. Fuldmægtig
 Ebling, W. Købmand
 Elmgren, Hannibal, Stabsserg.
 Fredericia Garnisons Underofficers Skyde-
 forening
 Fredericia højere Almenskole
 Frehse, C. R. Ingeniør
 Fridolph, N. Hotelejer
 Gudsøe, P. Sagfører
 Hansen, C. V. Telegrafist
 Hansen, Jeppe. Murerm.
 Hoff, Herredsfuldm.
 Hofdahl, Gustav. Kommuneleærer

Holst, Poul. Farver
 Holt, P. J. Gdr. Sandal
 Honoré, H. Redaktør
 Honoré, Johs. Avlsbruger
 Houlberg, P. Købmand
 Hostrup, A. Bundtmager
 Jakobsen, Reinholt. Sagfører
 Jensen, Chr. Farvermester
 Jensen, J. Banegaards-Restaur.
 Jensen, J. A. Sagfører
 Jensen, L. Juel. Mejeriforpagter
 Jensen, N. L. Portner. Døvtummeinstit.
 Jensen, P. Hestbæk. Boghldr.
 Jensen, R. Møller. Partik. Skatteradsf.
 Jespersen, J. Arkitekt
 Johansen, W. Sagfører
 Jørgensen, Carl. Skotøjsfabr.
 Kiær, J. F. Bankdirektør
 Knudsen, Th. Kaffehandler. Danmarksg.
 Korch, Joh. Fabr.
 Larsen, A. Købestævne-Restaur.
 Larsen, L. Skrædderm.
 Larsen, L. Fattiginpektør
 Larsen, Vilh. Forstander
 Liebe, J. G. J. Læge
 Loehr, C. W. Konsul
 Loehr, Natalie. Frue. Vendersgade 63
 Lorentzen, Enkefrue. Villa »Sekunda«
 Lund, Eiv. Telegrafist
 Madsen, Johs. Bogtrykker
 Manniche, Chr. A. Pastor
 Marcussen, K. Skoleinspekt.
 Meng, C. Telegrafist
 Mortensen, Carl. Smed. Egum
 Mortensen, Vald. Brøchner. Mægler
 Munch, J. S. Politibetjent
 Møller, L. Slagterm.
 Møller, M. Kobbersmedem.
 Møller, N. P. Tømrerm. Dalegade 71
 Møller, Th. Barber
 Nielsen, Arthur. Musiklærer. Torvet 6
 Nielsen, N. Murerm.
 Nielsen, N. M. Havnebetj. Sønder voldg. 15
 Nielsen, P. Læge
 Nielsen, P. Forsikringsinsp.
 Nielsen, Rud. Skotøjsfabr.
 Olsen, D. Installatør
 Petersen, Anthon. Købm.
 Petersen, Axel. Blikkensl.
 Petersen, Boye. Tandlæge
 Petersen, J. E. G. Snedkerm.
 Petersen, P. H. Handelsagent
 Petersen, P. Th. Bagerm.
 Pallesen, P. M. Købm. Danmarksgade
 Petersen, P. Landinspektør

Petersen, Skibskaptajn. Norgesgade 21
 Petersen, Fr. Manufakturhandler
 Petersen, Siegismund, Organist
 Poulsen, L. P. Kæmner. Gothersgade 15
 Rasmussen, E. Dir. Fabr.
 Rasmussen, Th. Telegrafist. Danmarg.
 Resting, Joh. Købm.
 Roy, P. B. V. Telegrafist
 Rudbeck, C. Byfogedfuldm.
 Ronne, A. Hotelejer
 Scharling, Carl, fhv. Borgm. Hannerup
 Schreiber, Pastor
 Schultz, A. Smedemester
 Schumacher, J. C. Politibetjent
 Schumacher, Joh. Cigarhldr.
 Schäfer, P. Byfogedfuldm.
 Schröder, A. Overmontør
 Soldaterhjemmet
 Spetzler, A. Guldsmed
 Spindler, J. M. Fabrikant
 Stoustrup, P. Købmand
 Søndergaard, C. Bankbogh.
 Sørensen, C. Enkefrue. Torvet
 Sørensen, O. R. Fuldmægtig
 Sørensen, Rasmus. Gdr. N. Mark
 Sørensen, S. F. Bankdir.
 Sørensen, S. O. Skatteopkræver
 Thomsen, A. Frk. Lærerinde
 Thomsen, H. G. Malerm.
 Thomsen, H. P. V. Møbelfabr.
 Thomsen, Th. Viceinsp.
 Tønder, A. C. Adjunkt
 Uth, Jens. Partikulier. Gothersgade
 Ulzon, H. Købmand
 Vandborg, S. Overretssagfører

Gaarslev.

Knudsen, Knud M. Gdr.
 Knudsen, Johs. Gdr.

Gadbjerg.

Andersen, Anders. Gdr. Rostrup
 Andersen, Anders. Slagter. Tykhøj
 Andersen, Mejerist. V. Smidstrup
 Bæk, Peter Sørensen. Ungkarl
 Dybvad, Gdr.
 Hansen, Aage. Snedker
 Hansen, Chr. Rentier
 Jensen, Jens Hansen. Gdr. Tofthøj
 Jensen, J. P. Gdr.
 Jensen, Johanne. Enkefrue
 Jensen, Søren. Urmager
 Kau, H. Pastor
 Lauritsen, Iver. Gdr. V. Smidstrup
 Madsen, Lærer. Tofthøj

Pedersen, J. Terp. Gdr. V. Smidstrup
 Petersen, Kirsten Marie. Enkefrue
 Rode, Lærer

Givskud.

Hansen, Mogens. Sognefoged

Give.

Andersen, Dyrlæge
 Dinesen, Lærer. Farre
 Haldbo, Chr. Læge
 Haldbo, J. P. Stationsforstander
 Hedensted. Politibetjent
 Jensen, Chr. Smedem.
 Johnsen, P. Gdr. »Bøgelund«. Farre
 Knudsen, H. M. Lærer
 Kyed, Chr. Haandværkerforeningen
 Munkholm, Jesper. Gdr.
 Nielsen, A. Malte. Pastor
 Nielsen, N. S. Murermester
 Overby, Jens. Købmand
 Petersen. Vejassistent
 Petersen, G. Apoteker
 Pontoppidan, N. Chr. Købmand
 Sørensen, P. Tømmerhandler
 Thomsen, N. P. Møller

Gjesten.

Løve-Jensen, C. Stationsforstander

Glamsbjerg.

Hansen, M. Bogtrykker

Glud.

Andersen, C. L. Pastor
 Christiansen, B. Gdr.

Gaverslund.

Elmquist, V. D. Propr. Hviltsbjerggaard
 Johansen, P. Landmd.
 Quist, S. Gdr.

Grejs.

Andersen, A. J. Gaardbest.
 Andersen, L. F. Pastor
 Christensen, Møller, Lynghøj

Grindsted.

Petersen, H. Anlægsgartner

Gunderslev.

Kristensen, Klemens. Gartner

Hammel.

Tilemann, H. Chr. G. cand. polyt.

Harte.

Jensen, E. J. Lærer. Sandbjerg Skole
Lund, Kirstine. Frk. Lærerinde
Petersen, H. C. Husmand. Raadvad
Petersen, Thule. Landmand
Poulsen, J. Landmand. Toftgaard
Spur, Agnes. Lærerinde. Ejstrup
Tarp, M. Lærer

Hedensted.

Lebeck, J. Gdr. Solskov
Sørensen, Johannes. Læge

Hejls.

Andersen, Kn. L. Gdr. Hejlsgaard
Dall, N. Propr. Bæklund
Daugaard, Jens. Gdr. Efterskolen
Fog-Nielsen, O. Pastor
Hansen, Cbr. Købm.
Hansen, Joh. Sognefoged & Gdr.
Hansen, Nis. Gdr. Ansigt
Hansen, Rasm. Folketingsmand
Krag, Jørg. Amdtsraadsmedlem
Kvorning. Uddeler
Lassen, H. Propr.
Lassen, N. Sogneraadsformand. Propr.
Madsen, Kathrine. Skolebestyrerinde
Nielsen, S. Lærer
Philipsen, Jes. Kongstedgaard
Ravn, J. Forstander
Thaysen, H. C. L. Lærer

Hellerup.

Boesen, Ulrik. Kommunalærer. Lille
Strandvej 17
Bremerholm, Aage. Premierløjtn. Ahl-
mans Allé 4

Herning.

Carlsen. Postpakmester

Herslev.

Dahl, H. Gdr.
Dahl, Marie. Frue
Dahl, P. Lærer
Hansen, Bjerre. Skrædder
Justesen, P. Gdr. Højrup
Lund. Gdr. Follerup
Nielsen. Propr. Follerupgaard
Sørensen, Hans. Husmand. Højrup
Sørensen, S. Gdr. Follerup
Sørensen, Søren N. Herslevgaard

Hobro.

Thaning, G. Pastor

Holstebro.

Sølvsteen, K. K. Kordegn. Danmarksgade

Hornborg.

Hansen, H. P. Lærer. Flemming.
Mickdahl, Hans. Fabrikant

Hornstrup.

Christensen, And. L. Gdr. Bredballe
Eghoff, Ove. Pastor. Hornstrup Præsteg.
Ewertz, L. Propr. »St. Grundet«
Hansen, Marius. Lærer. Bredballe
Jensen, Jens. Gdr. Bredballe
Kannegaard, R. J. Lærer. Hornstrup
Kristiansen, Anders. Gdr. Kirkeby
Nielsen, C. K. Gdr. Haurbjerggaard
Nielsen, Niels P. Gdr. Bredballe
Olsen, J. P. Gdr.
Skou, N. Godsejer. Grundet
Søe. Børnehjemsforst. Bredballe
Sørensen, Lars Chr. Gdr. Bredballegrd.

Hornum.

Holm, Aage. Gdr. »Borchsminde«
Møller, P. Propr. Hornumkjær
Nielsen, Jakob. Gdr. & Sognefoged
Rasmussen, Axel. Købmand

Horsens.

Hjerrild, N. Gdr. Jyllandsgade 2
Statsskolen
Stensballe, N. P. Driftsbest. Torvet

Hover.

Jacobsen, J. J. Gdr. »Jæggerro«
Nielsen, Chr. Pens. Lærer. Dbmd.
»Vinterhville«
Sass, G. Godsejer. »Leerbæk«

Hvalsø.

Mørch, K. V. Inspektør

Hvejsel.

Hansen, H. Chr. Mejeribest. Aadal
Hansen, N. J. Forpagter
Johnsen, Aage. Gdr. Ildved
Jørgensen, J. Propr. Hvejselgaard
Mattiasen, Henrik. Gdr.
Nielsen, Jørg. Gdr. Ildved
Skovsen, Niels K. Gdr. Ildved
Skovsen, Søren A. Ildved

Hvorup.

Andreasen, A. P. Propr. Bjørnumgaard

Højen.

Andersen, J. J. Lærer
 Baungaard, A. Gdr. Storgaard
 Hansen, H. P. Gdr. Frederikslund
 Jessen, A. Gdr. Højbjerggaard
 Lumholt, O. Sognefoged
 Nielsen, M. Gdr. Stensgaard

Jellinge.

Eising, P. K. Landstingsmand
 Elstrøm, P. G. Brøndgraver
 Larsen, A. Pastor
 Steensen, H. Fabrikant. Løgismose
 Sørensen, Marius. Seminarlærer

Jerlev.

Christensen, R. Gdr.
 Højer, Peter. Gdr.
 Laursen, Chr. Sognefoged
 Mikkelsen, Mads. Gdr.
 Nissen, Bodil. Frk.
 Skovsen-Lomholdt, N. P. Gdr. Mejsling

Karrebæk.

Graae, C. Pastor. Karrebæk Præstegaard

Kiel.

Adler, Edv. Redaktør

Klaking.

Olesen, N. Stationsforstander
 Svendsen, Chr. Købmand

Kolding.

Andersen, A. Murer. Kathrinegade 29
 Andersen, Conr. Købm. Sdr. Landevej
 Andersen, Harald. Sdr. Klostergade 20
 Andersen, Magnus. Bygningskonstruktør,
 Vuggestuen

Aschlund, A. Apoteker. Svaneapoteket
 Barsøe, Ole. Pens. Lærer. Fredericiav. 33
 Bech, Oluf. Borgmester. Bankdirektør
 Bennike, Aage. Beregner
 Bertelsen, B. Bankogh. Folkebanken
 Blad, C. Bogholder. Andelsslagteriet
 Borch, C. S. Grosserer
 Borch, S. Assistent
 Boysen, J. Dr. med. Overlæge. Fredericiavej 9

Brandorff, E. Læge
 Brandorff, J. O. Kæmner
 Brandt, Johs. Kobbersmed
 Broch, Martin, Garver. Dyrehavehus
 Buch, D. Sagfører
 Buemann, E. W. Bestyrer. Lysstationen

Burcharth, M. H. Fabrikant. Vestergade
 Christensen, Hans. Bogh. Adelgade 8
 Christensen, L. Bogtr. Østergade
 Christensen, P. Direktør. Andelsslagteriet
 Christensen, A. D. Købm. Slotsgade
 Dalsgaard, E. Chr. Skolebest.
 Daugaard, P. kgl. Vejer og Maaler
 Eff, Chr. Konsul. Søgade
 Eliassen, P. Filialbestyrer
 Elling, L. P. Landinspektør. Torvet
 Eriksen, K. Lærer. Platangade 18
 Eriksen, Svend. Jernbanegade
 Esbensen, V. Gdr. Solbjergus. Gl.
 Kongevej

Eskildsen, N. Frk. Asylet
 Faaborg, Alfr. Forvalter. Ejlersvej
 Friis & Juhl. Vinhandlere
 Fussing, A. Prokurist. Ejlersvej
 Galster, Kjeld. Adjunkt. Frederiksg. 60
 Gammelgaard, J. Lærer. Kathrinegade
 Gram, C. H. Maskinbygger. Kathrineg.
 Grau, Gustav. Købmand. Losbygade
 Guldager, F. P. Direktør
 Hagerup, A. Arkitekt. Torvegade
 Hansen, Axel. Læge. Jernbanegade
 Hansen, Chr. Murermester
 Hansen, Erik. Redaktør. »Kolding Avis«
 Hansen, H. J. Inspektør. Platangade 7
 Hansen, J. A. Enkefrue. Fredericiavej
 Hansen, J. L. Sagfører
 Hansen, Knud. Redaktør
 Hansen, P. C. Guldsmed. Losbygade 9
 Have, Hans. Købmand
 Hempel, J. C. Kredslæge
 Hempel, S. Direktør
 Hedemann, P. Pastor
 Henriksen, H. Kollektør. Havegade
 Hey, W. Overretssagfører
 Holm, Jens. Eksportør
 Høffding, J. B. Gartner. Warmingsgade
 Høyer, Daniel. Cigarhandler. Østergade
 Høwinghoff-Petersen, C. Bankdirektør.
 Diskontob.

Ibh. P. N. Lærer. Platangade
 Jacobsen, H. Justitsraad. Ø. Klostergade
 Jensen, sen., Carl, Malerm. Solbakkehus
 Jensen, Jens. Hospitalsforstander
 Jensen, J. P. Uddeler. Losbygade 46
 Jensen, Niels. Gasværksbestyrer
 Jensen, S. Købm. Søndergade 1
 Johansen, A. Landinspektør. Helligkorsg.
 Johansen, Elise. Frue. Jernbanegade 18
 Jürgensen, Emil. Bogbinder
 Jørgensen, H. Assistent
 Jørgensen, Konrad. Redaktør

Karnow, Chr. Overretssagfører
 K. F. U. M.s Læsestue
 Klausen, S. P. Lærer. Dyrehavegaardsvej
 Knudsen, Bertram. Konditor. »Saxildh.«
 Knudsen, J. Herredsfuldmægtig
 Knudsen, L. Købmand. Adelgade 9
 Kolding Byraad (2 Eksp.)
 Kolding Forskoles Lærebibliotek
 Kolding Folkebibliotek
 Konstantin-Hansen. Direktør
 Kyster, Holger. Guldsmed
 Køster, G. Lærer. Aalykkegade
 Laage, H. Apoteker. Løveapoteket
 Larsen, Johs. Smedemester
 Larsen, Mary. Frk. Lærerinde
 Laursen, V. H. Bankdirektør
 Lausen, J. N. Portør. Anna Collingsgade
 Lemming, N. Gartner
 Leneth, H. L. Fabrikant
 Lind, Johs. Partikulier. »Hjemly«
 Lumbye, Fr. Bogtrykker
 Lumbye, H. P. Direktør
 Lumbye, Olaf. Direktør
 Lund, N. P. Uldspinder. Kathrineg. 17
 Lundgren, C. Hotelejer. »Hotel Kolding«
 Lyykkeboe, Hagbarth. Gartner. Agrtrupvej
 Madsen, N. C. Bestyrer
 Mammen, O. Blomsterhdl. Jernbaneg.
 Malling Schmidt. R. Købm.
 Marcus, Hannibal. Musikhdl.
 Mikkelsen, E. O. Direktør
 Misfeldt, H. H. Adjunkt
 Moth, Fr. Dr. phil. Adjunkt. Sdr. Ldv.
 Munch, P. Købm. Jernbanegade
 Museet paa Koldinghus
 Møller, A. L. Isenkræmmer
 Møller, M. P. Købm. Kathrinegade 90
 Neckelmann, Fr. Bankdirektør
 Nielsen, A. Glarmester
 Nielsen, Chr. Partik. »Hvide Hus«.
 Gl. Kongevej.
 Nielsen, Hans. Hotelejer. »Kronborg«
 Nielsen, J. E. Snedkerm. Kathrineg. 94
 Nielsen, Jes. Konsulent. Dyrehaveg. 5
 Nielsen, Joh. C. Smedem. Vestergade 16
 Nielsen, N. C. Forretningsfører.
 H. C. Petersensvej
 Nielsen, N. P. Typograf. Folkebladet
 Nielsen, N. T. Snedkerm. Hospitalsgade
 Nielsen, S. Bankdirektør. Folkebanken
 Nielsen, Will. E. Herredsfoged
 Nielsen, Chr. Redaktør. Folkebladet
 Nielsen, N. C. Gartner. Nr. Landevej
 Nørgaard, N. S. Lærer. Sdr. Landevej
 Olsen, C. Postmester

Olsen, Th. Handelsgartner
 Outzen, N. Grosserer
 Petersen, Arendt. Sagfører
 Petersen, A. S. Handelsgartner. Aalykke
 Petersen, Carl. Manufakturhandler
 Petersen, H. Chr. Konsul
 Petersen, Joh. Murerm. Frederiksgade 9
 Petersen, N. P. Købm. Losbygade
 Petersen, Thule. pens. Overportør. Fre-
 dericiavej
 Pors, M. Th. Købm. Losbygade
 Rasmussen, P. Faktor. Højskolebladet
 Ravn, Hans, Købm. Helligkorsgade 16
 Rosenberg, Chr. Gæstgiver. Torvet
 Rosendahl, Chr. Bogholder. Læssøegade
 Rosenstand, E. Frue. Losbygade
 Rønning, H. Gdr. »Bøgelund«. N. Vang
 Schelde, H. Gdr. Aalykkegade
 Schibler, Joh. Barber. Jernbanegade
 Schmidt, C. Grosserer. Torvet
 Schmidt, C. L. Konsul
 Schmidt, H. P. Kulhdl. Frederiksgade 50
 Schrøder, J. Fabrikant
 Schultz, A. Købm. Castenskjoldsvej
 Schultz, P. J. Østergade
 Simonsen, Chr. V. A. Graver
 Skjøde, J. Bankdirektør
 Skovmand, H. Redaktør
 Skytte, Jens. Forfatter. Sdr. Bækkehus
 Sloth, Joh. Vognmand
 v. Spåth, M. Klosterfrøken
 v. Spåth, Fr. Frk. Stiftsdame
 Steffensen, N. Købm. Torvegade
 Stenderup, Chr. S. Grosserer
 Stenderup, N. P. Grosserer
 Street, F. C. Arrestforv.
 Sønnichsen, H. fhv. Aflæser
 Thomsen, A. P. Redaktionssekretær
 Thomsen, Ludv. Urmager
 Thomsen, Thomas. Lærer
 Thorsen, A. K. Murermester. Slotsgade
 Tradsborg, N. P. Skoleinspektør
 Utzon, V. Farver
 Vilstrup, H. K. Herredsfuldmægtig
 Warming, C. E. Kollektør
 Wissing, E. Dyr læge. Ø. Klostergade 22
 Zahn, M. Frk. Vestergade
 Zahn, M. Prokurator. Vestergade

Kollerup.

Hansen, Morten. Smed
 Hassing, C. Pastor
 Holst. Prop. Brandbjerg

København.

- Ammentorp, E. Cand. jur. Steenstrups
Allé 3⁴
- Andreasen, L. B. Frue. Nørrevoldsgade 25² K
- Barsøe, Ditlev. pens. Lærer. P. Sabroesgade 7¹¹ B
- Brøndstad, N. Assistent. Haveselskabets
Vej 1a St.
- Carøe, Kr. Kredslæge. Sølvgade 34 K
- Helweg, H. Ingeniør. Forchammersvej 23⁴ K
- Holm, R. J. Seminarieforst. Fuglebakkevej 39
- Jessen, J. C. Forretningsf.
- Klem, Fr. Fabrikant. Sortedamsdossering 29³
- Knuth, F. Hofjægerm. Greve. Rughavevej 1. Valby
- Matthiessen, Hugo, mag. art. Classensgade 31
- Nørregaard, Chr. Læge. Nørrevoldgade 29
- Palslev, V. Kaptejn. Vestervoldgade 31
- Pedersen, Offer. Læge. Nørrebrogade 58a
- Petersen, Carl S. Cand. mag. Bibliotekar
- Raben, H. C. Forretningsfører
- Raben, Th. A. Ingeniør. Bagerstræde
- Rasmussen, Ingeniør. Havnevæsenets
Kontor, Toldboden
- Reymann, Chr. Assistent. Islands Brygge
Rigsarkivet
- Schou, Aage. Snedkerm. H. C. Andersensgade 4
- Sprechler, G. Tandlæge. Vesterbrog. 38
Statens Lærerhøjskole
- Stoustrup, G. Købmand. Bredgade 63
- Ulrich, Christine. Enkefrue

Langskov.

- Christensen, Therkel. Gdr. Nyborg
- Nielsen, Elisabeth. F.k. Lærerinde
- Rask, Chr. Gdr. Nyborg
- de Steensen-Leth, G. Godsejer. Hvolgrd.
- Steffensen, P. pens. Lærer. Gdr.

Lejrskov.

- Jensen, Anton. Gdr. Egholt
- Mouridsen, M. Pastor
- Rasmussen, R. Propr. Højrupgaard

Lindeballe.

- Hansen, H. H. Lærer. Nørskov
- Jensen, Carl L. Husejer
- Jensen, J. Melchiorsen. Uddeler
- Jensen, M. Mejeribest. Aast

- Jensen, P. Larsen. Ungkarl
- Jørgensen, H. Jørg. Gdr.
- Mortensen, R. Lærer
- Raun, H. C. Gdr. Aast
- Schjøth, K. H. Gdr.

Lyngby.

- Rosendahl, H. Forstander

Mariager.

- Ørsted, H. C. Borgmester

Middelfart.

- Jørgensen, Joh. Overlærer

Munkebjergby.

- Nygaard, K. Førstelærer. Nordruplund

Nakskov.

- Becher, Chr. Byfoged

Nesager.

- Thorborg, Holger. Sygehuslæge. Hornsyld

Nørre Sundby.

- Dystrup, M. Pastor. Skansevej 8

Nørup.

- Andersen, A. Malermester
- Bech, Kammerherre. »Engelsholm»
- Damgaard, Chr. Bestyrer. Gjødding Mølle
- Hovgaard, N. Gartner. »Engelsholm»
- Jensen, Jens. Murermester
- Pedersen, Andenlærer. Nørup Skole
- Pedersen, Peder. Gdr. L. Lime
- Sandby. Lærer. Gammelby

Odense.

- Christiansen, Jul. Lærer. Ostefabr. »Fyen»
- Fyns Stifts Læseforening
- Møller, S. J. A. Direktør

Ørdrup.

- Christiansen, N. C. Propr. Villa »Solbakken». Skovshoved

Ours.

- Prip, Laurids. Pastor

Pjedsted.

- Ankjær, E. Pastor
- Barsøe, C. Lærer. Bredstrup
- Ebbesen, P. Tømremester
- Jensen, B. A. Gdr.
- Jensen, Jørgen. Gdr.

Nielsen, N. M. Amtsraadsmedlem
 Petersen, Peter. Gdr. Brøndsted
 Jensen, N. A. Gdr. Brøndsted

Raarup

Bichel, H. Propr. »Lundbæk«
 Jensen, Jørgen. Folketingsmand, Klejs
 Justesen, A. Sognefoged og Gdr.
 Knudsen, Chr. Gdr. Glatrup
 Pedersen, Offer. Gdr. Klejs

Randbøl.

Barfod-Møller, Kontrolassistent
 Hansen, P. Snedker
 Jensen, H. C. Ølhandler. Vandel
 Jensen, Mogens, Gdr. »
 Laursen, J. G. Murer »
 Nielsen, Andr. Gdr. »
 Nielsen, Niels. Husmand »
 Nielsen, P. Bødker Randbøldal
 Nielsen, Peter M. Gdr. Brændgaard
 Poulsen, Niels. Vandel
 Skyttegaard, Th. H. Bager. Dallover
 Thomsen, Th. H. Vandel
 Westergaard, V. Togfører. Vandel
 Willadsen, W. Lærer. Aast

Randers.

Drohse. E. Redaktør

Ribe

Bruun, H. C. S. Borgmester
 Sørensen, S. Kr. pens. Lærer. Skolegade

Ringe.

Carlsen, J. Kj. Pastor

Ringgive.

Christensen, Chr. P. Mølleer. Høgelund
 Mølle. Uhe
 Hedegaard, Peter. Husmand
 Jensen, Bertel. Gdr. Store Karlskov. Uhe
 Jensen, Knud. Møller. Langelund Mølle
 Kristensen, P. Mejerist. Langelund
 Mortensen, Chr. Gdr. Baaslund
 Møller, Chr. Hansen. Gdr. Hedeby
 Noring, C. Pastor
 Ormstrup, V. Købmand. Grønbjerg
 Pedersen, Johs. Gdr. Grønvang
 Pedersen, Kr. Gdr. Nørregaard
 Toftdal. Lærer. Stilbjerg Skole
 Vendbjerg, Niels. Husmand. Ulkind

Ringsted.

Lind, Johs. Pastor

Rud.

Sager, P. Gdr. Hallendrup

Sdr. Bjært.

Aarøe, P. Husmand. Agtrup
 Fønss, M. Gdr. og Sognefoged. Agtrup
 Henningsen, Poul. Gdr. Agtrupskov
 Henningsen, V. Læge. Bjært
 Jensen, N. Uldall. Lærer. Agtrupsk. Skole
 Juhl, M. Uldall. Agtrupgaard
 Lind, Erik. Gdr. Skartved
 Lind, L. Propr. Bjærtgaard
 Lind, Laurids. Propr. Skartvedgaard
 Nielsen, Paul. Boelsmand. Dalager
 Nygaard, O. Prpr. Bjært

Sdr. Omme.

Balle, K. Lærer
 Dahl-Nielsen. Vinterlærer
 Jensen, C. Landpost
 Madsen, Jens Chr. Sognefoged

Sdr. Vilstrup.

Buch, A. Sognefoged
 Knudsen, B. N. Lærer
 Konradsen, Konr. Amtsraadsmedlem

Silkeborg.

Ravn, A. Lærer. Chr. d. 8.s. Vej

Sindbjerg.

Henrikten, R. Gdr. V. Ørum
 Jacobsen, Kristian. Gdr. Ulkjær
 Kibæk, Chr. Lærer
 Sørensen, Hans. Gdr.
 Sørensen, R. Lærer. V. Ørum
 Sørensen, S. Gdr. Ulkjær

Skanderup.

Haue, S. P. Gdr.
 Henneberg, P. Konsulent

Skibet.

Christensen, Lærer. Nr. Vilstrup
 Gyiring, Ove. Pastor
 Hansen, Smith. Gdr. Højen Skov. Vilstrup
 Jensen, Mads. Gdr. Sofiesminde
 Rasmussen, Hans. Forpagter

Skjold.

Jensen, N. Propr. »Johannesminde«
 Jørgensen, S. Chr. Gdr. Stourup
 Laursen, Rasmus. Gdr. Brund
 Nielsen, Rasmus, Gdr.
 Vestergaard, J. Hansen, Gdr. Bisholt

Skjærup.

Holst, Lærer
Ladegaard, Hans Nielsen. Gdr.
Lømholt, Søren. Gdr.
Nielsen, Niels. Gdr.

Slagelse.

Bartels, F. Apoteker. Jernbaneapoteket

Smidstrup.

Andreasen, A. Lærer
Johansen, N. P. Lærer. Haastrup
Sørensen, Søren Chr. Gdr. Lille Velling

Snebjerg.

Jensen, Chr. Købmand. Tanderupkær

Snoldelev.

Glahn, L. Pastor

Stenderup.

Berg, P. H. Lærer. Varmark
Bramsen, L. Propr. Varmark
Bruhn, J. Gammelhjem. Varmark
Christiansen, Erh. Gdr. Stenderup Østergaard

Juhl, L. Propr. Dalager
Juhl, Oluf. Lykkesgaard. Varmark

Stenild.

Nielsen, H. G. Førstelærer

Storehødinge.

Lund-Andersen. Borgmester

Stouby.

Lerche, Fl. Baron. Rohden. Daugaard
Theilade, H. S. Provst
Thomsen, J. Lærer. Hostrup

Søndersø.

Lund, Otto. Apoteksbestyrer

Taps.

Gabe, C. Læge
Johansen, Johs. Propr. Dalhavegaard
Mygind, P. Lærer
Petersen, Jep. Gdr.
Baffnsøe, R. Propr. Aastorp
Skøtt, P. Propr. Aastorp

Taulov.

Brogaard, J. Mejeribest. Kildevæld
Thuesen, J. Gdr.
Olsen, M. Konsulent. Dalsgaard

Tem.

Bülow, L. Propr. Rytterholt. Svejlbæk

Terndrup.

Hansen. Læge

Thyregod.

Grell, Magnus. Pastor
Jæger. Lærer. Kokborg
Sørensen, S. P. Fabrikant

Tikjøb.

Overbeck, H. Gdr. Skovlund

Torsted.

Hansen, P. Lærer

Tørring.

Brill, Chr. Gdr. Egholmgaard
Hauge, J. Købmand
Jensen, Th. Uddeler
Kristensen, Frode K. Lærer
Madsen, A. Dyr læge
Pedersen, H. L. Urmager
Schou, Hans. Gdr. Brillgaard

Uldum.

Møller, K. Dahlmann. Apoteker
Rosendahl, Johs. Gdr.

Uth.

Hansen, Kristoffer. Gdr. Ustrup
Jensen, S. P. Gdr. Ustrup
Langhorn. Forpagter. Christiansminde

Vejen.

Petersen, H. Agent

Vejlby.

Aamand, J. Gdr. Virkelyst. Trelde
Andersen, Markus. Gdr. Vejlby
Christensen, Martin. Købm. Strib
Jensen, P. Gdr. Trelde
Ladegaard, H. Gdr. Enggaard. Trelde
Lømholt, P. Gdr. Branddir. Anelyst
Markussen, Linné. Gdr. Vejlbygaard
Mørkholt, Albert. Gaardbest. Trelde
Nielsen. Mejeribest. Trelde
Skytte, Niels. Gdr. Trelde
Sørensens Enke. Gdr. Tved.

Vejle.

Agersnap, Hans. Kunstmaler. Mølholm
Alsted, J. Adjunkt
Andersen, Andr. Købmand

- Andersen, Joh. Købm. Dæmningen 40
 Andersen, P. Propr.
 Andersen, H. Prokurist. Ørstedsgade 22^a
 Andersen, William. Købm. Torvegade
 Antonsen, A. N. Maltgører. Staldgaardsg. 8^a
 Bach, Anders. Fabrikant. Gormsgade 4
 Bang, H. M. Sparekassedir. Mølholm
 Bang, M. Tandtekniker. Nørregade 11^a
 Bardenfleth, V. Kammerh. Stiftamtmand
 Bjerregaard, Jørgen. Garver
 Boesen, J. V. Snedkerm. Nørrebrogade
 Brincher, Hans. Købm. Nørregade
 Bruun, J. Bankfuldm. Vestergade 9
 Christensen, C. H. Provst
 Christensen, Vald. Manufakturh. Nørreg.
 Christiansen, Chr. Lærer
 Christiansen, Fr. Købmand
 Christiansen, J. C. Enkefrue
 Christiansen, M. Købmand
 Christoffersen, C. Murer.
 Clausen, N. Gdr. Sønderbrogade 9 o. G.
 Dolleris, Andr. Boghdl.
 Dragsted, N. C. Byfogedfuldm. Flegb. 4^a
 Elmquist, P. Seminarief. Forskolesem.
 Fischer, Aage. Fuldmægt. Wissingsg. 13
 Frandsen, Karoline. Frk. Flegborg 4
 Friis, D. Cand. pharm. Fabr. Vesterg. 17
 Gorrissen, Th. Købmand. Nørregade 17
 Grunnet, J. B. Cyklehdl. Vestergade
 Hammerum, P. C. Partik. Nørregade 19
 Hansen, André. Fuldmægtig
 Hansen, Arnold. Cand. pharm. Gorms
 Apotek
 Hansen, Chr. Glarmester
 Hansen, Fr. Grosserer
 Hansen, Martin. Farvehdl. Nørregade 7
 Hansen, N. Christoph. Arkitekt
 Hansen, Møller. Direktør
 Hansen, H. M. Politibetjent. Nørrebrog. 29
 Herskind, Joh. Adjunkt. Mølholm
 Hess, C. M. Fabrikejer
 Hindborg, Aage. Korsgade 1
 Hindborg, Charles. Fabrikant
 Hvenegaard-Lassen, H. Bibliotekar
 Jacobsen, Sparekassebogholder
 Jacobsen, C. Redaktør. Dæmningen 3
 Jensen, B. M. Adjunkt. Skyttehusgade 3
 Jensen, Marie. Bestyrerinde. Højskolehj.
 Jensen, N. Overpostbud. Gl. Havn 26
 Jensen, P. Tømrer. Bleggaardsgade 26
 Jensen, S. Hotelejer. Hotel »Vejle«
 Jeppesen, S. Tømrermester
 Johansen, Joh. Læge
 Johansen, R. Hotelejer. Hotel »Royal«
 Joost, Wald. Købmand. Torvegade
 Kanaris-Klein, V. Rektor
 Knudsen, Fr. Branddir. og Overretssag-
 fører
 Ladegaard, Jørg. Gdr. Gormsgade
 Lambæk, N. Gdr. Havnegade 14
 Lauritzen, L. P. Dyrslæge
 de Fine Licht, H. Overlæge. Dæmn. 28
 Lindtner, S. Skibsbygm. Havnen
 Lissau, Hans. Direktør. Koldingvej 1
 Lorentzen, N. Snedkerm. Nørregade 29
 Lund, Niels. Amtsfuldm.
 Madsen, Theodor. Købm. Residensgaard
 Markussen, O. Sukkervarefabrikant
 Møller. Direktør (Hansens mek. Væverier)
 Møller, Knud. Læge. Nørregade 6
 Møller, L. Læge. Dæmningen 36
 Møller, S. Amtsstuefuldmægtig
 Neumann, C. Boghdl. Nørregade 22
 Nielsen, Hjalmar. Kontorist. Amtsk.
 Ohrt, Ad. Sagfører
 Olesen, A. Direktør
 Olesen, R. Adjunkt
 Orloff, Fr. Adjunkt. St. Bjerggade
 Paulsen, A. Direktør. Mølholm
 Petersen, Aage. Bankfuldmægtig
 Petersen, A. Chr. Fabrikant. Mølholm
 Petersen, Chr. Bogbinder. Dæmgingen 21
 Petersen, E. Havneingen. Havnen 16
 Petersen, Jacob. Bankdirektør
 Petersen, Peter. Købm. Havnegade 15
 Poulsen, Fr. Købmand
 Quist, S. P. Journalist. Vejle Amts Flkbl.
 Rasmussen, E. Bankdirektør
 Rasmussen, P. Bogh. Langelinie 55
 Ravn, Henrik. Bogh. Vejle Amts Flkbl.
 Ravn, J. Jensen. Lærer. Mølholm
 Rudbeck, A. Herredsfoged
 Schiødt, Johs. Justitsraad. Sagf.
 Schjøth, A. Grosserer. Nørregade 18
 Schmith, G. Justitsraad
 Seligmann, Kr. Frk. Skolebest.
 Simonsen, Helene. Frue
 Sjørsløv, N. L. Dyrslæge. Dæmningen 12^a
 Sonne, Aug. Læge. Dæmningen 32
 Steffens, H. Toldassistent. Vestergade
 Søndergaard, Chr. Redaktør
 Sørensen, H. G. Læge
 Sørensen, J. Guldsmed
 Sørensen, K. K. Lærer. Møllebakken
 Sørensen, M. P. Montør. Fredensgade 11
 Sørensen, H. Hotelejer. Missionshotellet
 Thomsen, S. Postmester. Mølholm
 Thorkildsen, Jac. S. Smørekspørtør
 Udbye, N. Bogtrykker
 Vejle Bank

Vejle By og Amt, Biblioteket for
 Vejle højere Almenskole
 Vejle Haandværkerforenings Bibliotek
 Warburg, Sofus. Gross. Nørrebrogade
 Warrer, P. M. Grosserer
 West, H. Sagfører. Dæmningen 13
 Windfeld Hansen, M. Konsul
 Wolff, Britta. Frue. Dæmningen 32
 Wulff, Severin, Købmand
 Worning, J. Fabrikant. Tønnesgade 18

V. Nebel.

Jensen, Hans. Gdr.
 Jørgensen, Sev. Direktør
 Møller, Mikael. Propr. •Fønixborg•
 Nielsen, N. K. Dyr læge
 Ravn, Hans Henrik. Gdr. •Sorgenfri•

Vester Sogn.

Eriksen, Erik. Gdr. Lindet

Vester Vedsted.

Laursen, J. Frk. Lærerinde. Efterskolen

Vejstrup.

Bruhn, A. Gdr. Vejstruprød. Sjølund
 Fischer, P. jun. Gdr. Vejstruprød. Sjøl.
 Hansen, H. C. Mejeribest. Vejstrup-Hejls
 Mælkeri
 Nygaard, Anker. Gdr. Grønninghoved
 Ravn, A. Propr. Grønninghoved

Viborg.

Asmussen, Aage. Overretssagfører
 Landsarkivet
 Saxild, G. Arkivar
 Skott-Hansen, Joh. P. Korpslæge

Vindelev.

Bendtsen, Kr. J. Gdr.
 Kristensen, E. Lærer
 Nielsen, Niels Th. Gdr.
 Pedersen, A. Kroejer

Vinding.

Andersen, C. V. Lærer
 Christensen, H. C. Pastor
 Hansen, Lars. Amtsrevisor
 Hjul, P. Partik.
 Møller, Mads P. Gdr.

Viuf.

Brems, Marius. Gdr.
 Christensen, R. Gdr.
 Daugaard, M. Frk.

Juhl, H. . Gdr.
 Lausen, Hans. Gdr.
 Petersen, J. Mejeribestyrer
 Sager, N. Andersen. Gdr. Fredsted
 Schmidt, F. P. Stationsforstander
 Terp, Niels. Sognefoged

Vonsild.

Fallesen, J. J. Gdr.
 Hansen, Chr. D. Propr.
 Hugger, M. Propr.
 Iskov, J. Propr. •Nørholm•
 Pedersen, J. Lærer
 Raben, S. S. Propr.
 Schack, A. Pastor
 Skov, Carl S. T. Politibetjent
 Tingleff, N. Amtsraadsmedlem
 Vyff, J. Gdr. •Paulinesminde•

Vrensted.

Plesner, J. H. Pastor

Vrigsted.

Frederiksen, Peder. Husmd. Løgballe
 Hansen, Enevold. Gdr.
 Hansen, Laue. Kammerraad og Sognef.
 Jørgensen, A. Lærer
 Nicolajsen, Nicolai Ole. Gdr.
 Rasmussen, R. Gaardbest.
 Østergaard-Hansen, S. Gdr. Skulsballe

Ødis.

Brandorff, O. J. Propr. Kransbjerggaard.
 Fovslet
 Dau. Bager
 Fisker, Chr. Gdr. Ødis-Bramdrup
 Hindhede, M. Skovfoged. Fovslet
 Jessen, A. Pastor
 Jørgensen, A. Skovfoged. Ødis-Bramdrup
 Jørgensen, Chr. Propr.
 Midtgaard, H. Gdr. Bramdrup Nygaard
 Müller, Hans. Gdr. •Riglandseg•
 Møller, J. P. Lærer
 Ravn, P. Gdr.
 Schmidt, F. L. Gdr.
 Schmidt, J. Cl. Mejeribest. Drenderup
 Schytt, M. Propr.

Ødsted.

Jørgensen, Nikolaj. Temrer. Høllund
 Rønning, H. H. Gdr.

Ølholm.

Bundgaard, N. Sognefoged

Holm, J. Gdr.
Mogensen, Poul. Gdr.

Ø. Nykirke.

Kristensen, Jørg. Gdr. Vonge
Møller, Chr. Gdr. Vonge

Ø. Snede.

Dohn, C. C. R. Pastor
Jensen, Jens P. Amdraadsm. Gl. Sole

Ø. Starup.

Andersen, A. Blikkenslager
Christiansen, J. Mejeribest.
Fischer, Mads. Sognefoged

Hansen, J. M. Hjuler
Jørgensen, C. C. Stationsforstander
Knudsen, J. P. Klodsemager
Krag, N. P. Gdr.
Kyed, J. Gdr.
Lindholm, Paul. Lærer
Meyer, Andr.
Meyer, Niels. Gdr.
Mikkelsen, Ant. Murermeister
Mortensen, Morten. Smed
Petersen, Chr. Møller
Skov, Johs. Lærer
Thygesen, A. Propr.
Winther, C. Læge

Ialt 1014 Medlemmer.

Desuden 40 Subskribenter til 1/2 Pris.

Holmans og Elbo Herreder.

Et Opraab til Beboerne!

Vejle Amt har i Modsætning til mange andre Egne af Landet ikke en eneste selvstændig historisk Herredsbeskrivelse. Dette Savn vil pens. Lærer J. J. Ravn i Mølholm ved Vejle (tidligere Stoustrup) nu afhjælpe for Holmans og Elbo Herreders Vedkommende, idet han, hvis han faar Subskribenter nok, vil udgive en smuk Bog om de to Herreder, en historisk Haandbog for Hjemstavnene. Forfatteren har gjort meget omfattende Studier over Emnet. Bogen vil blive paa ca. 300 Sider. Udgivelsen støttes af det Hjelmstjerne-Rosencroneske Fond og forskellige andre Institutioner, og Prisen vil derfor kun blive 5—6 Kr.

Hvem vil ikke gerne eje en god Bog om sin Hjemstavn? Naar Forfatteren mange Aar igennem nu har ofret sin Tid for dette Arbejde, bør Egnens Beboere ogsaa i Hundredevis købe Bogen og gennem den vinde større Kendskab og Kærlighed til Egn og Fædrejord.

Subskribenter bedes straks indmelde sig, enten ved Henvendelse til Bestyrelsesmedlemmerne for Vejle Amts historiske Samfund. (se dette Hæftes Bagside) eller ved at skrive direkte til Forfatteren, Lærer J. J. Ravn, Mølholm pr. Vejle.

P. Eliassen,
Kolding.

„Fortid og Nutid”, Tidsskrift for Kulturhistorie og Lokalhistorie, udgivet af Dansk historisk Fællesforening ved Sekretæren, Professor Knud Fabricius. Årlig 8 Ark = 128 Sider. For historisk Samfunds Medlemmer halv Pris eller 1 Kr. om Året. Henvendelse derom til Kæmner J. O. Brandorf, Kolding.

INDHOLD AF FØRSTE HALVBIND 1918:

Noget om C. A. Thyregod og hans Slægt. Af *Evald Tang Kristensen*.

Om nogle gamle Klokker. Af *Arnold Hansen*, Vejle. (Med 4 Afbildninger.)

Smaastykker: Bindebreve. Af *Søren P. Sørensen*. — Et Fund. Ved *Carl Klittgaard*. — Fra Vejle Hospital. Af *K. Carøe*. — Herredsbogsbeskrivelser fra Vejle 1649 og 1690. Af *J. J. Ravn*.

Vejle Amts historiske Samfunds Regnskab for 1917.

Gammelt vestjydsk Bondeliv. Af *Chr. H. Møller*, Hedeby. (Med 2 Billeder.)

Fortegnelse over Medlemmer i Vejle Amts historiske Samfund 1. Juli 1918. Ordnet By- og Sognevis.

Vejle Amts Aarbøger

udkommer i Halvbind med *mindst* 12 Ark (192 Sider) aarlig og behandler historiske, topografiske og dermed beslægtede Emner fra ældre og nyere Tid, hentede fra Vejle Amt.

Aarbøgerne, hvis Hefter enkeltvis kan købes i Boghandelen, uddeles frit til Medlemmerne af Vejle Amts historiske Samfund. Medlemsbidraget er 2 Kr. om Aaret. Indmeldelse i Samfundet modtages af enhver af Bestyrelsens Medlemmer. Disse er:

Stiftamtmand *V. Bardenfleth*, Vejle, (Formand); Kæmner *I. O. Brandorff*, Kolding, (Næstformand, Kasserer); Filialbestyrer for Ritz. Bur., *P. Eliassen*, Kolding; Seminarieforstander *P. Elmquist*, Vejle; Gaardejer *Mogens Jensen*, Vandel; Pastor *H. Kau*, Gadbjerg, Amtsraadsmedlem, Gaardejer *J. Krag*, Trappendal pr. Hejls; Bankdirektør *J. F. Kiær*, Fredericia, og Lærer *J. J. Ravn*, Mølholm ved Vejle.

I **Redaktionsudvalget**: Filialbestyrer *P. Eliassen* (Formand) Pastor *H. Kau* og Bankdirektør *J. F. Kiær*.

I **Foredragsudvalget**: Seminarieforstander *P. Elmquist* (Formand), Amtsraadsmedlem, Gdr. *J. Krag* og Lærer *J. J. Ravn*.